

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MUHASEBE ÇALIŞANLARININ KİŞİSEL
KARAKTERİSTİKLERİ, ETİK FELSEFELERİ
VE ALGILANAN SOSYAL SORUMLULUK
DÜZEYLERİNİN ETİK YARGILAMA ÜZERİNE
ETKİLERİ**

Canan DOĞRU
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Prof.Dr. Gökhan Özer

GEBZE

2011

YÜKSEK LİSANS TEZİ JÜRİ ONAY SAYFASI

G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 20.06.2011 tarih ve 2011/27 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 23.06.2011 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Canan DOĞRU' nun tez çalışması İşletme Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Prof. Dr. Gökhan ÖZER

ÜYE

: Doç. Dr. Ramazan KAYNAK

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZCAN

ONAY

G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../20... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

TEZİN BAŞLIĞI: Muhasebe Çalışanlarının Kişisel Karakteristikleri, Etik Felsefeleri ve Algılanan Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Etik Yargılama Üzerine Etkileri

YAZAR ADI: Canan DOĞRU

Bu çalışmanın amacı, Muhasebe çalışanlarının kişisel karakteristiklerinin, etik felsefeleri ve algılanan sosyal sorumluluk düzeylerinin etik yargılama üzerine etkilerini incelemektir. Çalışma kapsamında 148 muhasebe çalışanından elde edilen veri kullanılarak hipotezler test edilmiştir. Yapılan analizler, bireysel etik felsefesi idealizm üzerinde, cinsiyet, dini inanç ve politik yönelim kişisel karakteristiklerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir. Rölativizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunan kişisel karakteristikler ise, eğitim seviyesi, iş deneyimi ve ekonomik yönelimdir. Kişisel karakteristiklerin ve etik felsefenin, etik yargılama üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla kurulan modellerde, istatistiksel açıdan anlamlı bir etki bulunamamıştır. Algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi, faktör analizi sonucunda kısa dönem kazançları ve uzun dönem kazançları – sosyal sorumluluk ve etik odağı olmak üzere 2 faktöre dağılmıştır. Rölativizm ve dini inanç, kısa dönem kazançları boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı bir etkiye sahiptir. İdealizm ise uzun dönem kazançları – sosyal sorumluluk ve etik odağı boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır. Son olarak, bireyin algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyinin etik yargılama üzerine etkisi test edilmiş ve kısa dönem kazançları boyutunun etik yargılama üzerinde istatistiksel açıdan pozitif bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir.

SUMMARY

THESIS TITLE: The Impacts of Accountants' Personal characteristics, Ethical Ideologies and their Perceived Level of Social Responsibility Level on Ethical Judgement.

AUTHOR: Canan DOĞRU

The object of this study is to examine the impacts of accountants' personal characteristics, ethical ideologies and their perceived level of social responsibility on ethical judgement. In the scope of this study, the hypotheses are tested by using the data obtained from 148 accountants. Committed analyses show that, gender, religious belief and political orientation such as personal characteristics on individual ethical ideology, idealism, are statistically significant. However, the personal characteristics that are found statistically significant on relativism are education level, work experience and economical orientation. In the models that are established to examine the impacts of personal characteristics and ethical ideology on ethical judgement, there couldn't be found statistically any significant impact. The perceived level of social responsibility, in the result of factor analysis, disintegrated into 2 factors, one is long-term gain-social responsibility and ethical focus, and the other is short-term gain. Relativism and religious belief are statistically significant on the extent of short-term gain. For the idealism, it has been found statistically significant on the extent of long term gains, social responsibility and ethical focus. Once and for all, the impact of an individual's perceived level of social responsibility on ethical judgement is tested and the extent of short-tem gain has been observed to have a statistically positive impact on ethical judgement.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince ve zorlu geçen tez aşamasında her zaman desteğini ve zamanını esirgemeyen, danışman hocam, Prof.Dr.Gökhan Özer'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimim boyunca üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi iletiyorum.

Tez yazımında yardımlarını esirgemeyen Araş. Görevlisi Erşan Ciğerim'e teşekkürlerimi iletiyorum.

Tez çalışmamın anket uygulaması sürecince, vakit ayırarak anketi yanıtlayan ve çalışmama bu yönde katkı sağlayan tüm muhasebe çalışanlarına teşekkürlerimi iletiyorum.

Gerek tez çalışmamda karşılaştığım gerekse günlük yaşamımda karşılaştığım güçlüklerin üstesinden gelebilmemde her zaman desteğini hissettiğim babam Yeminli Mali Müşavir Yunus Doğru ve annem Ruvide Doğru ve kardeşim Ozan Can Doğru'ya teşekkürlerimi iletiyorum.

Hayattaki güçlü duruşuyla her zaman hatırlayacağım, sevgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ananem Hatice Erkmen' e teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	1
1.2. Araştırmanın Soruları	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
2. TEMEL KAVRAMLAR	3
2.1. Etik Yargılama	3
2.1.1. Deontolojik Değerlendirme	4
2.1.2. Teolojik Değerlendirme	5
2.2. Etik Felsefe	6
2.2.1. Etik Felsefenin Boyutları	8
2.3. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi	12
2.4. Dini İnanç	13
2.5. Politik ve Ekonomik Yönelim	14
3. ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLER	16
3.1. Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerine Etkisi	16
3.1.1. Cinsiyet Faktörünün Etik Felsefe Üzerine Etkisi	16
3.1.2. Yaş Faktörünün Etik Felsefe Üzerine Etkisi	16
3.1.3. İş Deneyiminin Etik Felsefe Üzerine Etkisi	17
3.1.4. Eğitim Seviyesinin Etik Felsefe Üzerine Etkisi	17
3.1.5. Dini İnanç Derecesinin Etik Felsefe Üzerine Etkisi	18
3.1.6. Politik ve ekonomik yönelimin Etik Felsefe Üzerine Etkisi	19

3.2. Kişisel Karakteristiklerin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	19
3.2.1. Cinsiyet Faktörünün Etik Yargılama Üzerine Etkisi	19
3.2.2. Yaş Faktörünün Etik Yargılama Üzerine Etkisi	24
3.2.3. İş Deneyiminin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	27
3.2.4. Eğitim Seviyesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	28
3.2.5. Dini İnanç Derecesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	30
3.2.6. Politik ve ekonomik yönelimin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	30
3.3. Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	31
3.4. Kişisel Karakteristiklerin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisi	33
3.5. Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisi	34
3.6. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	35
4. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ VE HİPOTEZLERİN TESTİ	56
4.1. Örneklem Seçimi ve Veri Toplama Yöntemi	56
4.1.1. Araştırma Evreni	56
4.1.2. Kullanılan Ölçekler ve Anketlerin Hazırlanması	56
4.2. Verilerin Analizi	62
4.2.1. Demografik Bulgular	62
4.2.2. Faktör Analizi	64
4.2.3. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi	71
4.2.4. Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Analizi	72
4.2.5. Regresyon Analizleri ve Hipotezlerin Testi	75
4.2.5.1. Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerine Etkisi	75
4.2.5.2. Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	77
4.2.5.3. Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Üzerine Etkisi	79

4.2.5.4. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	81
4.2.6. Araştırma Bulgularının Şematik Gösterimi	85
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	88
5.1. Sonuçlar	88
5.2. Çalışmanın Kısıtlamaları ve Öneriler	93
KAYNAKLAR	94
ÖZGEÇMİŞ	101
EK 1: ANKET SORULARI	102

KISALTMALAR DİZİNİ

- DIT :Değerlerin Belirlenmesi Testi (Defining Issues Test)
- EPQ :Etik Durum Ölçeği (Ethical Position Questionnaire)
- PRESOR :Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
2.1: Etik Muhakeme Süreci	3
3.1: Teorik Araştırma Modeli	55
4.1. Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerindeki Etkisine Yönelik Sonuç Modeli	85
4.2. Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Boyutları Üzerindeki Etkisine Yönelik Sonuç Modeli	85
4.3. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Boyutlarının Etik Yargılama Üzerindeki Etkisine Yönelik Sonuç Modeli	86
4.4. Araştırma Sonuç Modeli	87

TABLOLAR DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
2.1: Etik Felsefenin Sınıflandırılması	11
3.1: Cinsiyetin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1	21
3.2: Cinsiyetin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2	22
3.3: Yaşın Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1	25
3.4: Yaşın Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2	26
3.5: İş Deneyiminin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1	28
3.6: İş Deneyiminin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2	28
3.7: Eğitim Seviyesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1	29
3.8: Eğitim Seviyesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2	29
3.9: Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti	37
3.10: Kişisel karakteristiklerin Etik Felsefe ve Etik Yargılama Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti	39
3.11: Kişisel karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti	53
4.1: Örneklem Ait Demografik Bilgiler	63
4.2: KMO ve Barlett' s Test Sonuçları-1	65
4.3: KMO ve Barlett' s Test Sonuçları-2	66
4.4: Faktör Analizi Sonuçları-1	67
4.5: Faktör Analizi Sonuçları-2	70
4.6: Faktörleri Oluşturan Soru Sayısı ve Güvenilirlik Katsayıları	72
4.7: Değişkenler Arası Korelasyonlar	74
4.8: Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerindeki Etkileri	75
4.9: Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerindeki Etkisi	78

4.10: Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisi	79
4.11: Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi	82
4.12: Araştırma Hipotezlerinin Özeti	83

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’ de mesleğini icra eden muhasebe meslek mensuplarının etik felsefe ve algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeylerini belirlemek, bu faktörlerin etik yargılama üzerindeki etkisini incelemek ve bireyin kişisel karakteristiklerinin hangi faktörler üzerinde etkili olduğunu araştırmaktır.

1.2. Araştırmanın Soruları

Araştırmanın amacına hizmet etmek amacıyla, cevap aranan temel sorular aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

1. Etik felsefe üzerinde kişisel karakteristiklerin etkileri nelerdir?

2. Etik yargılama üzerinde kişisel karakteristiklerin ve etik felsefenin etkileri nelerdir?

3. Algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi üzerinde kişisel karakteristiklerin ve etik felsefenin etkileri nelerdir?

5. Etik yargılama üzerinde algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyinin etkisi nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

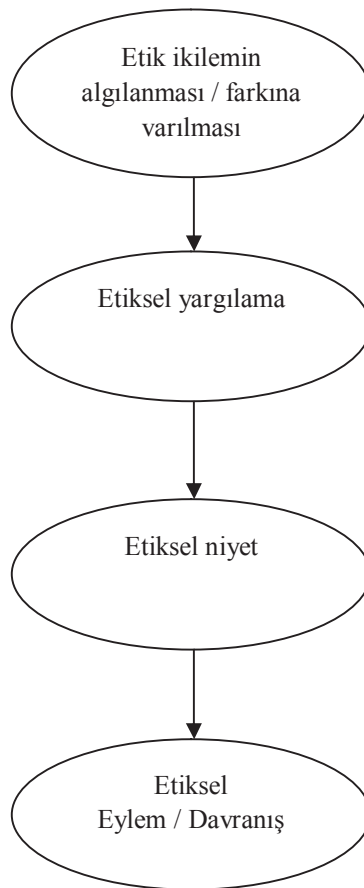
Uluslar arası literatürde muhasebe etiği alanında yapılmış çok sayıda çalışma olmasına karşın, Türkiye’ de muhasebe çalışanlarının etik ve sosyal sorumluluk algılarını konu alan ampirik çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Çalışmalar genel olarak meslek ahlakı üzerine odaklanmaktadır. Bireyin etik felsefesi, etik yargılaması ve algılanan sosyal sorumluluk düzeyinin belirlenmesi ve hangi kişisel

karakteristiklerden etkilendiğine ilişkin yapılan bu çalışma, bu yönüyle mevcut çalışmalardan farklıdır. Çalışmada ayrıca uluslar arası literatürde yapılan çalışmalarda incelenen faktörler tek bir modelde birleştirilerek konu kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır.

2. TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Etik Yargılama

Rest'in (1979, 1994) Etik Eylem Modeli, dört bileşenden oluşan etik muhakemeyi ortaya atmaktadır. İlk bileşen, -bir durumun ya da ikilemin başkalarının refahını etkileyebileceği farkındalığı üzerinden başlatılan- etik ikilemin algılanmasıdır. Etik ikilem bir kez algılandığında birey bu durumda meydana gelebilecek sonuçları değerlendirir (Rest, 1979; Kohlberg, 1969) ve etik yargılama yapar. Üçüncü bileşen, etik niyet, eyleme niyet oluşturulmasında diğer alternatiflere karşı doğru seçeneğin değerlendirilmesini içerir. Rest'in (1979, 1994) etik eylem modelinin son bileşeni ise, etik eylem/davranıştır (Jones, Massey and Thorne, 2003).

Şekil 2.1: Etik Muhakeme Süreci

Rest'in (1979, 1994) etik eylem modelinin ikinci bileşeni, etik yargılamadır. Etik ikilemin farkına varıldığında, birey bu ikilemi çözmek için etik bir strateji geliştirecektir. Bu noktada birey, hangi davranış tarzının etik açıdan haklı olduğunu yargılar ve akabinde ikilemin nasıl çözülmesi gerektiğine karar verir (Jones, Massey and Thorne, 2003).

Birey etik bir ikilemle karşılaştığında, durumun etik açıdan kabul edilebilir ya da edilemez olduğuna deontolojik ve teleolojik değerlendirmeleri sonucunda karar verir. Vitell (1986, 1983) Etik Teorisi'nde, etik yargının oluşumunda deontolojik ve teleolojik değerlendirmelerin birey için önemini vurgulamıştır ve buna ek olarak, bireylerin deontolojik ve teleolojik değerlendirmelerindeki farklılıklar nedeniyle etik yargılarının farklılaştığını bildirmiştir. Bireyin etik yargılaması (EY), bireyin deontolojik değerlendirmesi (DD) ve teleolojik değerlendirmesinin (TD) bir sonucudur (Zakaria et al., 2010).

$$EY = f [DD, TD] \text{ (Marta, 1999)}$$

2.1.1. Deontolojik Değerlendirme

Marta (1999), deontolojik değerlendirmeyi, önceden belirlenmiş kurallar ve yönergeler dizisine dayanarak yapılan değerlendirmeler olarak kavramsallaştırmıştır. Torres (2001), deontolojik değerlendirmelerin bireyin belli eylemlerine ve davranışlarına vurgu yaptığını ekleyerek, normatif etiği bir kurallar sistemi olarak sunmuştur. Deontoloji terimi gerekli ya da zorunlu anlamına gelen Yunanca *deon* kelimesinden doğmuştur. Marta (1999), deontolojinin Sokrates ve Platon gibi önde gelen Yunan ahlak Felsefecilerinin ve Alman filozof Immanuel Kant'ın (1724-1804) etkisinin yanı sıra Yahudi-Hıristiyan geleneğinin içinden, Batı ahlak felsefesinde çıktığını ifade eder. Freeman, Engels ve Altekruze (2004) ile Reidenbach ve Robin (1987) deontolojinin toplumun değil, bireyin davranışının temel doğruluğu üzerine odaklanan görev ve ahlaki ödev teorisi olduğunu savunur. Deontologlar, eylemin yol açtığı sonuçlara bakmaksızın, eylemin özellikleri doğru ise, davranışın doğru olduğuna inanırlar (Jung, 2002). Bu bağlamda basitçe, sırf çiğnenmesi yanlış olduğu için kurallar çiğnenmemelidir (Zakaria et al., 2010).

Deontoloji, bir eylemin doğruluğunun şu varsayımdan kaynaklandığını bildirir; bazı eylemler doğrudur çünkü yerleşik kurallardan, temel ödevlerden ve görevlerden ileri gelir (Cherry ve Fraedrich, 2002; Lazniak ve Murphy, 1993; Reidenbach ve Robin, 1987; Ashmore 1987). Bu varsayım, sonucu bir yana bırakıp davranışın doğruluğu üzerinde duran İslam, Hıristiyanlık, Budizm, Hinduizm ve Museviliğin getirdiği ahlaki öğretilerle örtüşür (Ferrell, Gresham ve Fraedrich, 1989). Bununla birlikte bireyler, belirli normların önemini algılama, anlaşmazlıkları çözmek için kuralları uygulama ve normların uygulanabilirliğine yönelik kuralları yorumlamaya yönelik farklılıklarından dolayı farklı deontolojik değerlendirmelere sahip olabilirler (Zakaria et al., 2010).

2.1.2. Teleolojik Değerlendirme

Marta (1999), teleolojik değerlendirmeyi, bir eylem, kanun, hareket tarzı, mantık ve gerekçeden ortaya çıkan en uygun sonuçlara dayanarak yapılan değerlendirmeler olarak kavramsallaştırmıştır. Bir bakıma, doğruluk ve yanlışlık, ortaya çıkardıkları *azami sayıya azami mutluluk* sağlayan sonuçların, net iyiliğine ya da zararına göre değerlendirilir. Bu nedenle, bir eylemin istenilen sonuçlara ulaşip ulaşmadığına bakılarak doğru ya da yanlış olduğu kabul edilir (Zakaria et al., 2010).

Teleolojik etik teori, eylemleri kurallara ya da emirlere uygunluğundan ziyade, ortaya çıkardıkları katkılar ve sonuçlar açısından değerlendirir (Torres, 2001). Teleolojik etik teori, eylemlerin sonuçları üzerine eğilir. Örneğin; mutluluk, arkadaşlık, ekonomik çıktı ve geleneksel ortak yarar inancı (Finnis, 1998). En yaygın teleoloji uygulaması faydacılık ve egoizm teorisinde bulunmaktadır. Faydacılık (yararcılık) şöyle bir açıklama getirir; bir eylemin ürettiği toplam iyilik, başka bir eylemin ürettiği toplam kötülükten muazzam bir miktarda büyük ise, iyiliği üreten eylemin etik bakış açısı ile doğru olduğu düşünülür (Frankena, 1963). Egoizm (Marta, 1999) ise, bireyin, iyi yargılamaların kendisine sağlayacağı maksimum faydalara dayanan bir etik yargılama yapması gerektiğine işaret eder (Zakaria et al., 2010).

Teleolojistin, belli bir davranışın tüm sonuçlarının sağlayabileceği yararlılığın değerlendirilmesi gerektiğine inandığı görülmektedir. Bu nedenle, sergilenen

davranış barındırdığı özelliklere göre değil, meydana getirdiği sonuçların net iyiliği ya da kötülüğüne göre değerlendirilir. Şöyle ki, kuralları çiğnemek bazı durumlarda iyi, bazı durumlarda kötü olabilir. Çünkü teleolojist için etik yargılama, amaçlara göre değil sonuçlara göre yapılır (Marta, 1999). Yine de, teleolojik değerlendirmelerde farklılıklar sergilenebilir, bu da yapılan eylemdeki farklılıklardan kaynaklanır. Hunt ve Vitell (1993), olumlu ve olumsuz sonuçları algılamak, önemli tercihleri belirlerken ve olumlu ve olumsuz sonuçların olasılığı düşüncesinde farklılıklar meydana gelebileceğini işaret etmiştir (Zakaria et al., 2010).

Hunt ve Vitell (1986) etik yargılamayı, etik problemlerin tanımlandığı ve kural sistemine dayalı *deontolojik değerlendirme* (sonuçlar dikkate alınmaz) ve en faydalı sonucu elde etmek için etik sorunu en iyi şekilde çözen *teleolojik değerlendirmeye* (sonuçlara dayanan) dayanan alternatiflerin göz önünde bulundurulduğu yargılamalar (değerlendirmeler) olarak tanımlar. Etik yargılama toplumsal olarak kabul edilebilir standartlar çerçevesinde kişinin neyin “doğru” neyin “yanlış” olduğuna dair nasıl yargılama yapacağını ortaya koyar. Etik olmayan yargılamalar ise, diğerlerine zarar veren fakat karar vericilere yarar sağlayan yargılamalardır (Greenberg, 2001). Fang (2006) etik yargılamayı “etik yargılama etik ikilemlerle karşılaştığında özgürce, tüm tarafların çıkarlarının değerlendirilmesine dayanarak şekillendirilen yargılama” olarak ifade etmektedir. Bu nedenle, etik yargılamalar etik davranışlara yol açtığı için ve etik ikilem bağlamında yer aldığı için önemlidir (Bommer, Gratto, Gravender and Tuttle, 1987; Blasi 1980). Etik yargılamalar, etik problemlerin tanımlanması ve kurallar ve düzenlemelere göre neyin ahlak açısından “doğru” neyin “yanlış” olduğunun değerlendirilmesinin ardından şekillendirilen yargılamalar olarak özetlenebilir (Zakaria et al., 2010).

2.2. Etik Felsefe

Neyin doğru neyin yanlış olduğu ve doğru ve yanlış hakkında etik yargılamanın nasıl yapılacağı soruları felsefi tartışmaların önemli bir konusudur. Geleneksel felsefe yazınının çoğu kendi doğasında normatiftir (kuralcı) ve ahlaki yargılara varmak için bir “doğru” veya “yasal” yol olduğunu ileri sürmektedir (Mill, 1863/1962; Kant, 1873/1973; Levy and Dubinsky, 1983; Barnette, 1985; Hunt and

Vitell, 1986; Trevino, 1986; Trawick et al., 1991). Ancak ahlaki ya da etik felsefelerdeki bireysel farklılıklar, etik yargılama ve davranışlardaki farklılıklarla ilgili potansiyel açıklayıcı değişkenler olarak varsayılmakta ve araştırılmaktadır (Hunt ve Vitell, 1986; Ferrell ve Gresham, 1985; Reidenbach ve Robin, 1988; 1990; Mayo ve Marks, 1990).

En iyi bilinen iki genel ahlak felsefesi teleoloji ve deontolojidir. Teleolojik felsefeyi savunanlar bir eylem ile ilgili ahlaki yargılamanın eylemden doğan sonuçlara bağlı kalarak verilebileceğine ve verilmesi gerektiğine inanırlar. Katı bir deontolojik görüşe sahip olanlar ise açıkça bir eylemin sonuçlarını göz önünde bulundurmamayı reddederler, çünkü sonuçları göz önünde bulundurarak ahlaki yargılama yapmanın uygun olmadığına inanırlar. Bunun yerine evrensel ahlak ilkelerine ve kurallara odaklanırlar (Hunt ve Vitell, 1986; Reidenbach ve Robin, 1988).

Bu teorilerin her birinin doğasında var olan zorluklar ve istisnalar etik değerlendirmeyi açıklamada yetersiz kalmaktadır. Reidenbach ve Robin (1988) bireylerin “pazarlama uygulayıcılarının etik değerlendirmelerini yaparken açıkça betimlenmiş etik felsefe kavramlarını kullanmadıklarını” sonucuna ulaşmıştır (s. 878). Bu bulgu, çok az bireyin kesin teleolojist ya da deontolojist olduğunu işaret eder. Teleoloji ve deontolojinin etik yargılamayı açıklamada yetersiz kaldığı görüşü, etik şüphecilik gibi diğer ahlak felsefelerini göz önünde bulundurmamayı teşvik etmiştir. Etik şüphecilik, etik yargılama yaparken ne teleolojiye ne de deontolojiye dayanan evrensel ahlak ilkelerini takip etmenin ya da geliştirmenin olanaksız olduğunu varsaymaktadır. Etik şüpheciliğin dalları duyguculuk, kültürel rölativizm ve etik egoizmdir (Schlenker ve Forsyth, 1977).

Teleoloji, deontoloji ve etik şüphecilik arasındaki fark, aslında her birinin evrensel ahlak ilkelerinin varlığını öne sürme derecesidir. Bu eğilimler de eylemlerin sonuçlarına yönelik idealist ya da faydacı olmalarına göre farklılaşırlar (Schlenker ve Forsyth, 1977). Bu teorik temeli kullanarak Schlenker ve Forsyth (1977) ve Forsyth (1980) yirmi maddelik bir ölçek geliştirmiştir. Bu ölçek idealizm ve rölativizme uygun olarak bireylerin etik felsefe farklılıklarını değerlendirmek için tasarlanmıştır. Yapılan araştırma, Etik Durum Anketi (Ethical Position Questionnaire) olarak

adlandırılan ölçeğin iki açıklanabilir unsuru olduğunu göstermiştir. Birinci unsur evrensel ahlak ilkeleri hakkında bireylerin ne derece rölativist ya da rölativist olmadıklarını söylerken, ikinci unsur bireylerin eylemlerinin sonucuna yönelik tutumlarında ne derece idealist ya da faydacı olduklarını söyler (Forsyth, 1980).

2.2.1. Etik Felsefenin Boyutları

Forsyth (1980), bireyin etik felsefesini idealizm ve rölativizm olmak üzere iki boyutta ele almıştır. Rölativizm, bireylerin etik yargılama yaparken, evrensel ahlak prensiplerini reddetme derecesini işaret eder. İdealizm ise, bireyin diğerlerinin refahına olan ilgi derecesine dayanır. Etik yargılama, eylemin sonuçlarına, diğerleri üzerindeki negatif ya da pozitif etkisine dayanır. Rölativizm tüm evrensel ahlak felsefelerini reddederken, idealizm tümünü kabul eder. Bu nedenle, bireyleri etik felsefelerine göre idealist ve rölativist olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Özetle, idealist bireyler kural tabanlı tutum sergilerken, rölativist bireyler eylemin sonuçlarına göre hareket ederler. Yüksek derecede rölativist bireyler, evrensel kuralları reddederler ve bir eylemin ahlaki açıdan değerlendirilmesinin, içerdiği özel şartlara bağlı olduğuna inanırlar. Buna karşın, düşük derecede rölativist bireyler, bireyin ahlak kurallarına göre davranması gerektiğine inanırlar. Birey yüksek derecede idealist ise, ahlaki eylemlerin pozitif sonuçları olması gerekliliğine ve diğerlerine zarar vermeden kaçınılması gerektiğine inanır. Düşük derecede idealist bireyler ise, etik yargılamalarında sonuçlara karşın, şartlara uygun davranırlar ve eğer daha büyük bir fayda sağlanacaksa, olumsuz sonuçları kabul edebilirler (Forsyth,1980).

Forsyth (1980), bireylerin idealizm ve rölativizm derecelerine dayanan, dört etik felsefe boyutu geliştirmiştir: Durumculuk, Sübjektivizm (Öznelcilik), Mutlakiyet ve İstisnacılık.

Durumculuk

Evrensel ahlak ilkelerinden kaçınan (aşırı rölativizm) ancak aynı zamanda eylemin etkilediği bireylere (yüksek idealizm) yarar sağlayacak şekilde kişinin pozitif sonuçlar sağlaması üzerinde ısrarcı olan bireyler *durumcular* olarak ifade

edilmektedir. Çünkü bu bireyler potansiyel faydanın kontrol edilmesini desteklerler. Bu bireylerin bakış açısı etik şüpheciliğe dayanan felsefi yaklaşımlarla benzerlik gösterir. Fletcher (1966) geliştirdiği *durum etiğinde* bir eylemin ahlaki olabilmesi için, verilen belirli içeriğe uygun olması gerektiğini öne sürer, bu eylem iyi ya da haklı olmak zorunda değildir, yalnızca şartlara (duruma) “uymalıdır”. *Yararcılık (faydacılık)* benzer şekilde kişinin azami sayıda insana azami mutluluk getirecek şekilde davranmasını salık verir ve James’in (1891/1973) *değer pluralizmi* bir eylemin sonuçlarının o eylemin ahlaki değerini belirleyeceğini ileri sürer (Forsyth, 1992).

Sübjektivizm (Öznelcilik)

Sübjektifler, durumcular gibi, ahlak kurallarını reddederler (yüksek rölativizm); bununla birlikte sübjektifler, herkesi ilgilendirdiği için pozitif sonuçlar elde edilmesi gereğine ilişkin dikkate değer derecede olumlu düşünmemektedirler. Bu boyutta yer alan bireyler ahlaki kararlarını *öznel kararlar* olarak tanımlarlar. Bireysel yargılamalar ahlaki mutlakiyet temelinde yapılamaz. Bu bireylerin bakış açıları egoist ahlak felsefesi ile benzerlik gösterir. Bu boyut, bir bireyin kendi davranışlarına dayanmaksızın hiçbir ahlaki yargılamanın geçerli olamayacağı görüşünü devam ettirir. Mümkün olan tek ahlaki sonuç şöyledir; genel olarak başkaları için pozitif sonuçlar üretmeye odaklanmak yerine, her insan kendi öz çıkarını arttırmak için hareket etmelidir. Bu teleolojik bakış açısı, ahlaki yargılar şekillendirilirken sonuçların göz önünde bulundurulması gerektiğini kabul eder, fakat daha idealist durumsal etiğin aksine, bireyin olumlu sonuçlar üretmek için uğraşmasında ısrar etmez. Her birey elde edilen sonuçların yükünü ve değerini belirlemek zorunda olduğundan, bireyler ahlaki kanılarında büyük ölçüde farklılık gösterir (Forsyth, 1992).

Mutlakiyet

Mutlakiyetçiler bireyin olumlu sonuçlar üretmesi için çabalaması gerektiğine inanırlar (yüksek idealizm) ve aynı zamanda genel ahlak ilkelerine (düşük rölativizm) katı bağlılığı sürdürürler. Bu bireyler etik dışı eylemleri iki nedenle kınarlar; (a) insanlara zarar verdiği için ve (b) temel ahlak kaidelerini bozduğu için.

Böyle bir bakış açısı, deontoloji olarak bilinen etik sistem ile yakından ilgilidir. Deontolojik duruşun öne çıkan savunucusu olarak kabul edilen Immanuel Kant, şöyle öngörür; birey, tüm eylemlerin kategorik emirlere bağlı olduğundan emin olmalıdır, istisnası olmayan evrensel ahlak kuralları deneysel değerlendirmeden ziyade mantık vasıtası ile sağlanabilir. Örnek olarak, Kant “tüm bildirimlerde doğrucu olmak... mantığın kutsal şartsız bir emridir ve hiçbir menfaat ile bu sınırlandırılmaz” görüşünü ileri sürer ve şunu da ekler “adaletin tüm uygulanabilir ilkeleri katı gerçekler içermelidir... çünkü istisnalar evrenselliği altüst edebilir, bu nedenle bu ilkeler *ilke* olarak adlandırılır” (1873/1973, s.258). Duruşunu desteklemek için Kant şu görüşü sürdürür; “çıkarmıza hizmet ettiğinde sözlerinizi yerine getiriniz” gibi bir ilke söz verme kavramını boşa çıkardığı için kategorik bir emir olarak nitelendirilemez. Tersine “her zaman sözlerinizi tutunuz” ilkesi herhangi bir tutarsızlık oluşturmadığı için bir ahlaki mutlakıyet olarak nitelendirilebilir (Forsyth, 1992).

İstisnacılık

İstisnacılar, mutlakıyetçilerin ahlaki mutlakıyetlere değer vermeleri konusunda onlarla hem fikirdirler fakat istisnacılar idealist değildirler; zarardan kaçınılabileceğine, masum insanların her zaman her şekilde korunması gerektiğine ya da başkalarının refahını riske atmanın her zaman yanlış olduğuna inanmazlar. İstisnacılar, ahlak ilkelerine eylem yönergeleri olarak bağlı kalmayı tercih ettikleri için deontolojiktirler. Yine de aynı zamanda faydacıdırlar. Faydacı bir şekilde yargıların, eylemin olumlu sonuçları ile olumsuz sonuçlarını karşılaştırarak yapılması gerektiğini kabul ederler. Bu nedenle bakış açıları *norm-faydacılığa (rule-utilitarianism)* dayanan ahlak felsefesi ile çok yakın benzerlik gösterir. Burada ahlak ilkeleri kullanışlıdır çünkü seçim yapmak ve bütün taraflar için en iyi sonuçları üretecek şekilde hareket etmek için bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, ilkeler bazen kişinin masum insanlara zarar verecek şekilde davranmasına neden olabilir ve böyle durumlarda istisnalara izin verilebilir (Forsyth, 1992).

Tablo 2.1: Etik Felsefenin Sınıflandırılması

Etik Felsefe	Boyutlar	Etik Yargılamaya Yaklaşım
Durumcular	Yüksek rölativizm	Durumcular (situationists), yüksek derecede rölativist ve yüksek derecede idealist bireylerdir. İnsanların pozitif sonuçlar elde etmek için girişimde bulunmaları gerektiğine inanırlar ve aynı zamanda evrensel ahlak prensiplerini reddederler.
	Yüksek idealizm	
Sübjektifler	Yüksek rölativizm	Sübjektifler (subjectivists), yüksek derecede rölativist ve düşük derecede idealist bireylerdir. Durumcular gibi evrensel kuralları reddederler. Buna karşın sübjektif bireylerin etik yargılamaları kişisel değer ve faydalarına dayandığından negatif sonuçların, bir eylemi ille de ahlak dışı yapmayacağına inanırlar.
	Düşük idealizm	
Mutlakiyetçiler	Düşük rölativizm	Mutlakiyetçiler (absolutists), yüksek derecede idealist ve düşük derecede rölativist bireylerdir, eylemlerin tüm dahil olanlar için pozitif sonuçlar doğurmasına ve evrensel ahlak felsefeleriyle uyumlu olması gerektiğine inanırlar.
	Yüksek idealizm	
İstisnacılar	Düşük rölativizm	İstisnacılar (exceptionists), düşük derecede idealist ve düşük derecede rölativist bireylerdir, mutlakiyetçiler gibi evrensel kuralları kabul ederler, bununla birlikte bir eylemin bazı insanlar için olumsuz sonuçları nedeniyle otomatik olarak ahlak dışı olması gerektiğine inanmazlar. Buradaki düşünce, bazılarının zarar görmesinin kabulü, diğerleri için daha büyük bir fayda sağlamak için gerekli olabilir.
	Düşük idealizm	

Kaynak: Forsyth, 1992; Barnett, 1994

2.3. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi

Bireylerin etik ve sosyal sorumluluk önemi algıları, etik yargılama yaparken profesyonel kararları üzerinde etkilidir. Etik ve sosyal sorumlu davranmak uzun dönemde başarı sağlamaktadır (Schlegelmilch, 1998; Singhapakdi, 1999; Abratt and Sack, 1988; Johnson, 1981). Etik ve sosyal sorumlu davranmak, ayrıca etkililik ve rekabet edebilirlikte önemli bir role sahiptir (Singhapakdi,1996). Jones (1991) etik ve sosyal sorumlu davranmanın profesyonel başarılarında pozitif bir etkisi olduğunu düşünen bireylerin, daha yüksek seviyede etik yargılamalar yaptıklarını öne sürmüştür. Bazı araştırmacılar etik ve sosyal sorumluluk arasındaki karşılıklı ilişkiyi çalışmışlardır.

İlgili literatür incelendiğinde, bazı çalışmaların, pazarlamacıların ve müdürlerin, örgütsel etkililiğe ulaşmak için bir ölçüt olarak etik ve sosyal sorumluluğa atfettikleri görece önemi konusundaki algılamaları ölçmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda yapılmış ilk çalışmalardan biri, Kraft'ın (1991a) çalışmasıdır. Bu çalışma öğrenci örneklemini kullanıp örgütsel etkililiği belirlemede bir ölçüt olan sosyal sorumluluğun görece önemini araştırır. Kraft öğrencilerin sosyal sorumluluk ve örgütsel etkililiğin diğer potansiyel belirleyici faktörleri arasında bir denge aradıklarını iddia eder. Çalışma, örgütsel etkililiğin yedi kategorisi için, dokuzu sosyal sorumluluk ölçütü olan altmış kriter (ölçüt) içerir. Çalışmada öğrencilerden 3 farklı bakış açısından -hizmet sektöründeki bir firmada yer alan bir yönetici, bir yatırımcı ve bir çalışan açısından- değerlendirme yapmaları istenir ve çalışma sonucu sosyal sorumluluğun örgütsel etkililiği belirleyen en önemli kriterler arasında olmadığını göstermektedir.

Zahra ve La Tour (1987), örgütsel sosyal sorumluluk ve örgütsel etkililik arasındaki ilişkiyi incelemek üzere çok değişkenli bir yaklaşım kullanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar örgütsel sosyal sorumluluğun, örgütsel etkililik ile bağdaşan çok boyutlu bir yapı olduğunu ileri sürmektedir.

Kraft (1991b) ilk çalışmasını, iki hizmet sektörü endüstrisindeki 53 müdürün algılamalarını ölçerek genişletmiştir. Katılımcılara daha önceki çalışmada

kullanılmış (Kraft, 1991a) kişisel, hizmet/üretim, organizasyon, pazarlama, finans, toplum ve araştırma ve geliştirmeye dair 7 kategoriden oluşan ve toplamda 60 kriter bulunan bir anket verilmiş ve sonuçların öğrenci örneklerinden açıkça farklı olduğu görülmüştür. Her iki çalışmada da (Kraft 1991a, 1991b) cevap verenlerin demografik ve işteki rollerinde var olan gözle görülür farklılıklardan ayrı olarak, bazı sosyal sorumluluk ölçütlerine örgütsel etkililik için önemli olduğundan ötürü ayrıcalık verilmesi, Kraft'ın (1991b) çalışmasındaki cevap verenlerin sahip olduğu endüstriyel sektörler tarafından açıklanabilir. Kraft (1991b) oldukça geniş bir örneklem ve iki hizmet sektörü içinde sosyal sorumluluk ölçütünün örgütsel etkililiğe ulaşmadaki görece önemini incelemek amacıyla yürüttüğü çalışmada “endüstri etkilerini” göz önüne almamıştır.

Singhapakdi ve arkadaşları (1996) pazarlamaya bağlı etik ve sosyal sorumluluk konularını ölçen bir ölçüt geliştirip etik ve sosyal sorumluluk yapısının boyutluluğunu belirleyerek örgütsel etkililik ve sosyal sorumluluk ile ilgili araştırmaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu amaçla, yöneticilerin örgütsel etkililiğe ulaşmada etik ve sosyal sorumluluğun rolünün algısını ölçmek için PRESOR (Etik ve Sosyal Sorumluluğunun Algılanan Rolü) ölçeği Singhapakdi (1996) tarafından geliştirilmiştir. PRESOR, (1)sosyal sorumluluk ve karlılık, (2) uzun dönem kazançları ve (3) kısa dönem kazançları olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır (Singhapakdi,1996).

2.4. Dini İnanç

Din, bireyin davranışını etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak tanımlanmaktadır. McDaniel ve Burnett (1990) dini, inanılan yaratan tarafından belirlenen kurallara bağlılık olarak tanımlamıştır. Bell (1980, p.333) dini, insanların karşılaştığı temel varoluşsal soruya cevap olarak ifade etmiştir. Bu nedenle, dinin sosyal gelişim ve insan davranışı üzerindeki etkisi önemli ve anlamlıdır. Bireyin etik muhakeme kabiliyeti üzerine yapılan daha önceki çalışmalar, dini inancı, etik muhakemenin gelişiminde anlamlı etkisi olan bir değişken olarak bildirmektedir (Forte, 2004).

Bireyin değerleri ve etik standartları, bireyin dini geçmişiyle yakından ilgili olduğundan, bireyin dini inancının, etik karar verme sürecinde önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Güçlü dini inanca sahip bireyler, etik bir ikilemle karşılaştıklarında, bağlı oldukları dini kurallara göre davranma eğilimindedirler. Farklı dini inanç düzeylerindeki bireylerin etik problemlerde nasıl farklı algılara sahip olduklarını anlamak gereklidir (Yı-Huı-Ho, 2009). Bu nedenle dini inancın etik felsefe ve etik yargılama üzerindeki etkisinin incelenmesi önemlidir.

Dini inanç, etik bir problemle karşılaşan birey için karar verme sürecinde yol gösterici olabilir. Bir çok çalışma, dini inançlarına yüksek derecede bağlı olan bireylerin, manevi inançlarına göre karar verme duyarlılığında olduğunu işaret etmektedir (Conroy and Emerson, 2004; Kennedy and Lawton, 1998; Lam and Shi, 2008; Razzaque and Hwee, 2002; Maree and Radloff, 2007). Thomas (2002), dini inanca sahip bireylerin, diğerlerine nazaran etik sorunlara karşı daha duyarlı olduğunu, etik problemlerde geleneksel görüşleri benimsediğini, evrensel ahlak kurallarını kabul etme ve diğerlerinin refahıyla daha ilgili olma eğiliminde olduğunu bildirmektedir (Yı-Huı-Ho, 2009). Dolayısıyla, etik muhakeme yeteneği üzerinde dini inancın pozitif bir etkisinin bulunması muhtemeldir (Wimalasiri, 2004).

2.5. Politik ve Ekonomik Yönelim

Bu çalışmada sözü edilen politik ve ekonomik yönelim değişkeni, liberalizm ve muhafazakarlık boyutlarıyla ele alınmıştır.

Literatürdeki bir çok alışma Kohlberg'in (1969) ahlaki gelişim aşamaları ile politik felsefe arasındaki ilişkiyi göstermiştir. Burada geleneksel sonrası ya da ilkelilik olarak tanımlanan evre liberal politik felsefe; geleneksel ahlaki yargılama muhafazakarlıkla ve geleneksel öncesi ahlaki yargılama ile ilişkilendirilmiştir (Fishkin et al., 1973; Nassi et al., 1983; Rest, 1976).

Kohlberg (1981) ve Rest (1986), çalışmalarında liberal politik perspektifi gelenek sonrası muhakeme, muhafazakar politik perspektifi ise, geleneksel muhakeme ile tanımlamışlardır. Literatürde yer alan, politik yönelimin etik

muhakeme sürecine etkisine ilişkin çalışmalar, ekonomik ve politik yönelimin bireyin etik felsefesi ve etik yargılaması üzerindeki etkisinin araştırılmasının önemli olduğunu göstermektedir.

3. ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLER

3.1. Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerine Etkisi

3.1.1. Cinsiyet Faktörünün Etik Felsefe Üzerine Etkisi

Cinsiyet, etik çalışmalarında araştırılan önemli bir demografik faktördür. Cinsiyetin etik felsefe üzerindeki etkisi incelendiğinde ampirik bulgular karışıktır. Çoğu araştırmacı, bireyin etik felsefesi üzerinde cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu işaret eder. Bass (1998) ve Mc Hoskey (1996) kadınların erkeklerden daha idealist ve daha az rölativist olduğunu bildirmiştir. Bu görüş Hartikainen ve Torstila (2004) tarafından da desteklenmiştir. Singhapakdi ve Vitell (1994), kadınları erkeklerden daha idealist ve aynı zamanda da daha rölativist bulmuştur. Literatür cinsiyetin idealizm boyutundaki etkisinde tutarlılık gösterirken, rölativizm boyutu üzerindeki bulgular tutarlı değildir.

H₁: Cinsiyetin idealizm üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.

H₂: Cinsiyetin rölativizm üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

3.1.2. Yaş Faktörünün Etik Felsefe Üzerine Etkisi

Yaş, bireyin etik felsefesini etkileyen önemli bir demografik faktördür. Literatürde yer alan çalışmaların çoğu, daha yaşlı bireylerin daha genç olanlardan daha idealist ve daha az rölativist olduğu görüşünü destekler. Bass (1998) satış yöneticileri ile yönettiği bir çalışmada, daha yaşlı satış yöneticilerinin daha genç olanlardan daha az rölativist olduğunu ve evrensel ahlak prensiplerini kabul etmelerinin daha olası olduğunu gözlemlemiştir. Daha genç satış yöneticileri daha rölativisttir ve bu bireylerin, eylemlerinin sonuçlarını değerlendirmede şartlara ve eylemin öngörülen sonuçlarına göre davranması daha muhtemeldir. Yaş arttıkça, rölativizm azalmıştır. Bu bulgu ayrıca Hartikainen ve Torstila (2004) tarafından da desteklenmiştir. Buna karşın, Roozen (2001) yaşın etik felsefe üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu gözlemlemiştir. Bu bulgu yaş arttıkça

bireyin etik standartlarının düştüğünü göstermektedir. Literatürde ayrıca, yaşın etik felsefe üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını bildiren bazı ampirik çalışmalar da vardır (Singhapakdi, 1999; Douglas, 2001).

H₃: Yaşın idealizm üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H₄: Yaşın, rölativizm üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.

3.1.3. İş Deneyiminin Etik Felsefe Üzerine Etkisi

Dawson (1997), deneyimin etik felsefe üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu ve etik standartların deneyim ile yükseldiğini gözlemlemiştir. Singhapakdi (1999) ise iş deneyiminin ne rölativizm ne de idealizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bildirmiştir. Literatürdeki diğer bir bulgu ise, iş deneyiminin etik felsefe üzerinde negatif bir etkisi olduğudur. Marques (2009) ise muhasebecilerin artan deneyimleriyle birlikte etik prensiplere uymak için daha az istekli olduklarını gözlemlemiştir. Kariyerlerinin daha başlarında bulunan muhasebeciler yüksek etik standartlara sahiptir. Etik standartlar kazanılan tecrübe ile düşer (Marques, 2009).

H₅. İş deneyimi arttıkça, idealizm artmaktadır.

H₆. İş deneyimi arttıkça, rölativizm azalmaktadır.

3.1.4. Eğitim Seviyesinin Etik Felsefe Üzerine Etkisi

Eğitim seviyesi, etik felsefenin kişisel karakteristiklerden nasıl etkilendiğini anlamak için bir demografik faktör olarak düşünülebilir. Eğitim seviyesinin etik felsefe üzerindeki etkisi incelendiğinde, daha eğitilmiş bireylerin, daha az eğitilmiş bireylere göre daha az idealist olduğu görülmektedir (Ho, 1997; Singhapakdi, 1997). Bununla birlikte aynı çalışmalarda eğitim seviyesinin rölativizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi görülmemektedir. Razzaque ve Hwee, (2002), satın alma çalışanlarının eğitim seviyesinin etik algıları üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu gözlemlemiştir. Daha yüksek eğitime sahip satın alma

çalışanlarının daha yüksek etik algıya sahip oldukları görülmüştür. Bass (1998) ise eğitim düzeyinin bireyin ahlak felsefesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını öne sürer.

H7. Eğitim seviyesi arttıkça, idealizm artmaktadır.

H8. Eğitim seviyesi arttıkça, rölativizm azalmaktadır.

3.1.5. Dini İnanç Derecesinin Etik Felsefe Üzerine Etkisi

Dini inanç derecesi ve etik felsefe üzerine yapılan önceki araştırmalar, dini inanç boyutunda yüksek değer alan bireylerin daha düşük değer sahiplerine göre daha muhafazakar olduğunu işaret etmektedir (Donahue,1985; Woodrum,1988). Dindarlığın etik felsefe üzerindeki etkisi incelendiğinde; dindarlık, idealizm üzerinde pozitif, rölativizm üzerinde negatif olmak üzere en güçlü etkiyi yaratan istatistiksel olarak anlamlı değişken olmuştur (Singhapakdi et al., 1999).

Clary ve Snider (1991), yüksek derecede dindar bireylerin diğerlerinin refahıyla ilgili olduğunu savunmuştur. Wiebe ve Fleck (1980) yüksek derecede dindar bireyleri daha duyarlı ve empati kurmaya daha yatkın bulmuştur. Etik felsefe açısından düşünüldüğünde, idealist bireyler evrensel ahlak prensiplerini kabul ederler ve etik yargılama yaparken, söz konusu eylemin sonuçlarını, diğerlerinin refahını nasıl etkileyeceğini düşünürler ve diğerlerine zarar verebilecek eylemlerden kaçınırlar. Buradan hareketle, dini inanç seviyesinin etik felsefe üzerinde önemli ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu düşünülebilir. Literatüre bakıldığında, dindarlığın idealizm üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu; dindarlığın rölativizm üzerinde ise yine istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif bir etkisinin olduğu görülmektedir (Barnett et al., 1996).

H9. Dindarlık seviyesi arttıkça, idealizm artmaktadır.

H10. Dindarlık seviyesi arttıkça, rölativizm azalmaktadır.

3.1.6. Politik ve ekonomik yönelimin Etik Felsefe Üzerine Etkisi

Politik ve ekonomik yönelimin (liberalizm-muhafazakarlık) etik felsefe üzerindeki etkisi düşünüldüğünde; rölativizm ve liberalizm arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Bir ahlak felsefesi olarak rölativizm, şüpheciliğe dayanır ve bireylerin evrensel kuralları reddedebilirliğinin derecesi olarak tanımlanır. Rölativist bir birey etik bir problemle karşılaştığında, durumun doğasına ve etkilenen insanlara göre etik yargılama yapar. Forsyth (1980), etik felsefe boyutları üzerinde politik yönelimin etkisini incelediği çalışmasında, mutlakıyetçilerin tüm konulara karşı en muhafazakar ve durumcuların tüm konulara karşı daha liberal olma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgu liberalizmin rölativizm üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir.

H11. Ekonomik yönelim arttıkça, idealizm azalmaktadır.

H12. Ekonomik yönelim arttıkça, rölativizm artmaktadır

H13. Politik yönelim arttıkça, idealizm azalmaktadır.

H14. Politik yönelim arttıkça, rölativizm artmaktadır.

3.2. Kişisel Karakteristiklerin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

3.2.1. Cinsiyet Faktörünün Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Etik karar verme literatürü incelendiğinde Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de gözleneceği üzere bazı çalışmalar etik yargılama üzerinde cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu bildirirken, diğer çalışmalar istatistiksel olarak anlamlı bir etki bulamamıştır.

Cinsiyetin etik yargılama üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar incelediğinde, bazı çalışmalarda kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla genel ve özellikle iş

etiği konulu etik sorunlara daha duyarlı ve ilgili olduklarını görülmektedir. Kadın katılımcıların daha yüksek ahlaki gelişim ve daha etik davranış gösterdiği çalışmalar; Beltramini et al., 1984; Chonko and Hunt, 1985; Ferrell and Skinner, 1988; Jones and Gaultschi, 1988; Kidwell et al., 1987; Ruegger and King, 1992; Whipple and Swords, 1992; Okleshen and Hoyt, 1996; McDonald and Pak, 1996; Mason and Mudrack, 1996; Malinowski and Berger, 1996; Cole and Smith, 1996; Eastman et al., 1996; Schminke and Ambrose, 1997; Dawson, 1997; Smith and Oakley, 1997; Keyton and Rhodes, 1997; Tse and Au, 1997; Eynon et al., 1997; Reiss and Mitra, 1998; Prasad et al., 1998; Weeks, 1999; Larkin, 2000; Deshpande et al., 2000; Singhapakdi et al., 2001; Ergeneli ve Arıkan, 2002; Baker and Hunt, 2003; Christie et al., 2003; Fleischman and Valentine, 2003. Adkins and Radtke, 2004; Hartikainen and Torstila, 2004; Lam and Shi, 2008. Öte yandan Marques (2009), erkek muhasebecilerin kadınlardan daha sert etik yargılamalarda bulunduğunu işaret etmiştir. Ancak literatürde bu görüşü destekleyen başka bir çalışma bulunamamıştır.

Literatürdeki bazı çalışmalar da sosyal ve iş konulu sorunlarda etik yargılama üzerinde cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bildirmiştir (Browning and Zabriskie, 1983; Callan, 1992; Dubinsky and Levy, 1985; Hegarty and Sims, 1978, 1979; McNichols and Zimmerer, 1985; Wimalasiri et al., 1996; Rayburn and Rayburn, 1996; McCuddy and Peery; Schoderbek and Deshpande, 1996; Eastman et al., 1996; Schminke, 1997; Roozen et al., 2001; Shafer et al., 2001; Razzaque and Hwee, 2002; Abdolmohammadi et al., 2003)

Cohen (1998) cinsiyetin etik değerlendirme, etik niyet ve etik yönlendirme üzerindeki etkisini incelemiş ve kadınların etik ikilemlerde erkeklere göre daha etik dışı düşündüğünü ancak eylemde bulunmalarının erkeklere göre daha az muhtemel olduğunu bildirmiştir.

H15. Cinsiyet, etik yargılamayı pozitif bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 3.1: Cinsiyetin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1

Çalışma (Yıl)	Örnekleme	Metod	Bulgu
Beltramini et al. (1984)	İşletme öğrencileri	Anket	Kadınlar etik sorunlarla daha ilgili
Browning and Zabriskie (1983)	Members of Pur. Assoc.	Anket	Anlamli değil
Callan (1992)	State Emp.	Anket	Anlamli değil
Chonko and Hunt (1985)	Yöneticiler	Anket	Erkek katılımcılar etik sorunları kadınlardan daha az önemsediler.
Dubinsky and Levy (1985)	Satış çalışanları	Anket	Anlamli değil
Ferrell and Skinner (1988)	Pazarlama Araştırmacıları	Anket	Kadınlar daha yüksek seviyede etik davranış sergilediler.
Hegarty and Sims (1978, 1979)	Öğrenciler	Deneysel çalışma	Anlamli değil
Jones and Gautschi (1988)	MBA Öğrencileri	Açık uçlu sorular	Etik açıdan şüpheli bir ortamda, kadınlar şirkete daha az bağlı
Kidwell et al. (1987)	Yöneticiler	Anket (Newstrom and Ruch, 1975)	Kadınlar ve erkekler 17 maddenin sadece birinde farklılık gösterdiler. Erkekler daha fazla hatalarını gizleme eğiliminde
McNichols and Zimmerer (1985)	Öğrenciler	Senaryolar	Anlamli değil
Ruegger and King (1992)	Öğrenciler	Anket	Kadınlar erkeklerden daha etik
Serwinek (1992)	Sigorta çalışanları	Anket	Dört etik endeksin üçünde farklılık yok
Whipple and Swords (1992)	Öğrenciler	Anket	Kadınlar erkek katılımcılara göre etik sorunlarda daha eleştirel

Kaynak : Ford and Richardson (1994)

Tablo 3.2: Cinsiyetin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2

Yazar:Dergi	Yıl	Bulgular
Okleshen and Hoyt: JBE	1996	Kadınlar erkeklere göre etik dışı durumlarda daha az hoşgörülü
Wimalasiri et al. : JBE	1996	Anlamli bir farklılık yok
McDonald and Pak: JBE	1996	Sekiz bilişsel çerçevenin üçünde anlamlı cinsiyet farklılığı var
Mason and Mudrack: JBE	1996	Kadınlar etik ölçekte erkeklerden daha yüksek değer aldı.
Rayburn and Rayburn: JBE	1996	Anlamli bir farklılık yok
Mcuddy and Peery: JBE	1996	Anlamli bir farklılık yok
Schoderbek and Deshpande: JBE	1996	Anlamli bir farklılık yok
Malinowski and Berger: JBE	1996	Dokuz senaryonun yedisinde erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılık bulundu.
Cole and Smith: JBE	1996	On durumun sekizinde kadınlar erkeklerden anlamlı bir şekilde daha yüksek değer almışlardır.
Eastman et al. : JBE	1996	Anlamli bir farklılık yok
Schminke and Ambrose: JBE	1997	Kadınlar ve erkekler durumlara karşı farklı etik modeller kullanıyor.
Dawson: JBE	1997	Yirmi senaryonun sekizinde kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık bulundu.
Deshpande: JBE	1997	On yedi durumun birinde anlamlılık bulundu ($p < 0.10$).
Smith and Oakley: JBE	1997	Yasal ya da örgüt politikası ile ilişkili etik sorunlarda cinsiyet farklılığı yok ancak, kadınlar erkeklere göre, sosyal ve kişilerarası endişelerindeki etik davranış için daha yüksek beklentilere sahip.
Schminke: JBE	1997	Anlamli bir farklılık yok
Keyton and Rhodes: JBE	1997	Kadınlar erkeklere göre daha fazla cinsel taciz ipuçları belirledi.
Tse and Au: JBE	1997	Kadın öğrenciler, erkek öğrencilerden daha etik bulundu.

Eynon et al. : JBE	1997	Kadınlar erkeklerden daha yüksek ahlaki muhakeme değerlerine sahip
Reiss and Mitra: JBE	1998	Erkekler kadınlara göre, etik açıdan belirsiz durumları daha çok kabul etme eğilimindedirler.
Prasad et al. : JBE	1998	Adil bir toplum algılarıyla ilgili elli bir durumdan onunda kadın ve erkek cevaplayıcılar arasında farklılık bulunmuştur.
Weeks: JBE	1999	Etik yargılamada kadınlar ve erkekler arasında farklılık bulunmuştur. Erkekler on dokuz senaryonun ikisinde daha yüksek seviyede etik yargılama yaparken, kadınlar on dokuz senaryonun yedisinde Daha yüksek seviyede etik yargılama yapmışlardır.
Larkin: JBE	2000	Altı senaryonun dördünde anlamlı farklılık bulunamamıştır. Diğer iki senaryoya göre, kadınların doğru davranışı erkeklere göre tespit etmesi daha muhtemeldir.
Deshpande et al. : JBE	2000	Orta destek. Kadınlar on yedi hareketin yedisinde hareketi etik dışı olarak algılamışlardır.
Roozen et al. : JBE	2001	Anlamlı bir farklılık yok
Shafer et al.: AAAJ	2001	Anlamlı bir farklılık yok
Singhapakdi et al.: EJM	2001	Yedi boyutun beşinde, cinsiyet farklılığı bulunmuştur.
Ergeneli ve Arıkan: JBE	2002	On dört senaryonun dördünde kadın ve erkeklerin etik davranış algıları farklı bulunmuştur.
Kracher et al. : JBE	2002	Kadınlar ve erkekler benzer ahlaki gelişim seviyelerinde bulunmuştur.
Razzaque and Hwee: JBE	2002	Anlamlı bir farklılık yok
Baker and Hunt: JMI	2003	Tüm erkek ve kadın gruplarında ahlaki yönelim farklılaşmıştır.
Christie et al. : JBE	2003	Şüpheli iş uygulama senaryolarında anlamlı cinsiyet farklılıkları bulunmuştur.
Abdolmohammadi et al. : JBE	2003	Anlamlı bir farklılık yok
Fleischman and Valentine: JBE	2003	Kadınlar etik açıdan şüpheli durumları erkeklere nazaran daha sert yargılamışlardır.

3.2.2. Yaş Faktörünün Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Etik karar verme literatürü incelendiğinde (Tablo 3.3 ve Tablo 3.4), yaşın ahlaki muhakeme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu işaret eden çalışmalar görülmektedir; Browning and Zabriskie (1983); Jones and Gaultschi (1988); Ruegger and King (1992); Serwinek (1992); Wimalasiri et al., 1996; Deshpande, 1997; Eynon et al., 1997; Latif, 2000; Roozen et al., 2001; Peterson et al., 2001; Kracher et al., 2002; Razzaque and Hwee, 2002, Adkins and Radtke, 2004; Conron et al. (2010). Çalışmaların çoğu, bireyin yaşı arttıkça daha yüksek ahlaki muhakemede bulunduğunu işaret etmekle birlikte, yaşın ahlaki muhakeme üzerinde negatif etkisi olduğunu bildiren çalışmalar da bulunmaktadır (Browning and Zabriskie, 1983; Eynon et al., 1997; Latif, 2000; Roozen, 2001; Kracher et al, 2002, Maree and Radloff, 2007).

Literatürdeki bir kısım çalışmaya göre ise, yaş ahlaki muhakeme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki oluşturmamaktadır; Callan (1992), Izraeli (1988), Kidwell et al. (1987), Stevens (1984), Larkin (2000), Shafer et al. (2001), Singhapakdi et al. (2001).

Serwinek (1992) daha yaşlı bireylerin tutum ve inançlarında daha muhafazakar olma eğiliminde olduğunu bildirmiştir. Hem Serwinek (1992) hem de Dawson (1997), daha yaşlı bireylerin ahlak dışı eylemler nedeniyle, işlerini ve daha fazlasını kaybedebilme düşüncesiyle, işlerini garanti altına almak istedikleri ve finansal konularını tehlikeye sokmak istemedikleri görüşünü bildirmiştir. Ruegger ve King (1992), katılımcıları yaşlarına göre dört grupta toplayarak, yaş gruplarının etik yargılama üzerindeki etkisini incelemiş ve 40 yaş ve üstü grupta yer alan bireylerin, diğerlerine göre daha yüksek seviyede etik yargılama yaptığını ve yaş düştükçe, etik yargılama seviyesinin de düştüğünü gözlemlemiştir. Dawson (1997) ise yaşın etik yargılama üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu ve etik standartların ilerleyen yaş ile yükseldiğini öne sürmüştür. Hartikainen ve Torstila (2004) demografik faktörlerin etik yargılama üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, yaşın etik yargılama üzerindeki en etkili istatistiksel olarak anlamlı demografik değişken olduğunu gözlemlemiştirler. Daha genç bireyler iş konulu senaryolarda tanımlanan ahlak dışı eylemleri daha fazla kabul etme eğilimindedirler.

Bazı araştırmacılar yaşın bireyin etik seviyesi üzerinde pozitif etkisi olduğunu kabul etmemektedirler. Roozen (2001) yaşın etik felsefe ve etik yargılama üzerinde negatif etkisi olduğunu bildirmiştir. Bireylerin geliri, deneyimi, sorumluluğu arttıkça, tersine etik seviyeleri daha düşük görünmektedir. Razzaque ve Hwee (2002), benzer şekilde daha yaşlı katılımcıların daha genç olanlara göre etik dışı durumları kabul etmeye çok daha hazır olduklarını gözlemlemiştir. Marques (2009) muhasebecilerin deneyim ve yaş karakteristiklerinin sahip oldukları etik standartlar üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, etik standartların ilerleyen yaş ile düştüğünü gözlemlemiştir.

H16: Yaş, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 3.3: Yaşın Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1

Çalışma (Yıl)	Örneklem	Metod	Bulgu
Browning and Zabriskie (1983)	Members of Pur Assoc.	Anket	Daha genç katılımcılar, daha yaşlı olanlara göre daha etik bir bakış açısına sahiptirler.
Callan (1992)	State Emp.	Anket	Anlamlı değil
İzraeli (1988)	Yöneticiler	Anket	Anlamlı değil
Jones and Gautschi (1988)	MBA Öğrencileri	Açık uçlu sorular	On dört maddenin ikisinde zayıf anlamlılık
Kidwell et al. (1987)	Yöneticiler	Anket	Anlamlı değil
Ruegger and King (1992)	Öğrenciler	Anket	Yaşça daha büyük öğrenciler daha etik
Serwinek (1992)	Sigorta çalışanları	Anket	Daha yaşlı çalışanlar daha sert etik standart yorumlarına sahipti.
Stevens (1984)	Öğrenciler ve Yöneticiler	Anket Clark (1966)	Anlamlı değil

Kaynak : Ford and Richardson (1994)

Tablo 3.4:Yaşın Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2

Yazar: Dergi	Yıl	Bulgular
Wimalasiri et al. : JBE	1996	Farklı yaş grupları arasında ahlaki muhakemede anlamlı farklılıklar bulunmuştur.
Deshpande: JBE	1997	On yedi durumun beşinde ($p<0.10$), daha yaşlı yöneticiler daha genç olanlara göre durumları daha etik dışı algılamışlardır.
Eynon et al. : JBE	1997	Ahlaki muhakemede yaşla birlikte düşüş görülmüştür.
Larkin: JBE	2000	Anlamlı bir farklılık yok
Latif: JBE	2000	Daha yaşlı bireyler daha genç olanlara göre ahlaki muhakemede anlamlı bir şekilde daha düşük değer almışlardır.
Roozen et al. : JBE	2001	Yaşın etik davranış üzerinde negatif etkisi vardır.
Shafer et al.: AAAJ	2001	Anlamlı bir farklılık yok
Singhapakdi et al.: EJM	2001	Anlamlı bir farklılık yok
Peterson et al.: JBE	2001	Daha genç cevaplayıcılar için, etik sorunlara verilen cevaplar daha düşüktür.
Kracher et al. : JBE	2002	Yaş ahlaki gelişim ile negatif ilişkilidir.
Razzaque and Hwee: JBE	2002	Bulgular karmaşıktır. Daha genç satış çalışanları daha yaşlı olanlara göre altı senaryonun üçünü daha etik dışı algılama eğiliminde olmuşlardır.

Kaynak: O'Fallon and Butterfield (2005)

3.2.3. İş Deneyiminin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Etik karar verme yazını incelendiğinde (Tablo 3.5 ve Tablo 3.6), bazı çalışmalar iş deneyiminin etik karar verme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Kidwell et al., 1987; Weeks et al., 1999; Larkim, 2000). Buna karşın, Callan (1992), Dubinsky ve Ingram (1984), Serwinek (1992) ve Roozen ve arkadaşları (2001) iş deneyiminin etik karar verme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını gözlemlemişlerdir.

Bernardi ve Arnold (1997) kadın katılımcıların ahlaki muhakeme düzeyi (DIT) üzerinde deneyimin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu gözlemlemiştir. Erkek katılımcıların ahlaki muhakeme düzeyi (DIT) üzerinde ise deneyimin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını gözlemlemiştir. Eynon ve arkadaşları (1997) hem kadınlar hem de erkeklerde, iş deneyiminin etik standartları nasıl etkilediğini incelemiş ve her iki cinsiyet için de deneyimin etik standartları yükselttiğini gözlemlenmiştir. Weeks (1992, 1999) kariyer sürecinin etik yargılama üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu bulmuştur. Kariyerlerinin ilerleyen dönemlerinde bulunan bireyler, daha erken dönemlerinde olan bireylere göre daha yüksek etik standartlarla, daha etik bir yargılama göstermektedir. Hartikainen ve Torstila (2004) daha deneyimli finans uzmanlarının etik yargılarında daha sert olma eğiliminde olduklarını gözlemlemiştir.

Roozen (2001) ise, deneyimin etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif bir etkisi olduğunu gözlemlemiştir. Bireylerin geliri, deneyimi, sorumluluğu arttıkça, tersine etik seviyeleri daha düşük görünmektedir. Marques (2009) muhasebecilerin artan deneyimleriyle birlikte etik prensiplere uymak için daha az istekli olduklarını gözlemlemiştir. Kariyerlerinin daha başlarında bulunan muhasebeciler yüksek etik standartlara sahiptir ve iş konulu senaryoları yargılarken daha sert olma eğilimindedirler. Etik standartlar kazanılan tecrübe ile düşmektedir (Marques, 2009).

H17. Deneyim, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 3.5:İş Deneyiminin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1

Çalışma (Yıl)	Örneklem	Metod	Bulgu
Callan (1992)	Kamu Çalışanları	Anket	Hizmet süresinin uzunluğu etik değerlerle ilişkili değil
Dubinsky and Ingram (1984)	Yöneticiler	Anket	Anlamli değil
Kidwell et al. (1987)	Yöneticiler	Anket	Daha uzun süre çalışanlar, daha etik cevaplar verme eğilimindedir.
Serwinek (1992)	Sigorta çalışanları	Anket	Anlamli değil

Kaynak : Ford and Richardson (1994)

Tablo 3.6: İş Deneyiminin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2

Yazar: Dergi	Yıl	Bulgular
Weeks et al.: JBE	1999	Kariyer aşamalarında, etik yargılar açısından farklılık var. Genellikle, kariyerlerinin daha ileri yıllarında bulunan bireyler, daha yüksek etik yargılama yaparlar.
Larkim: JBE	2000	Etik dışı davranışı tanımlama yeteneği, deneyim ile ilişkilidir.
Roozen et al. : JBE	2001	İş deneyimi ile ilişkili anlamli bir bulgu yok.

Kaynak: O'Fallon and Butterfield (2005)

3.2.4. Eğitim Seviyesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Eğitim seviyesi, etik yargılamanın kişisel karakteristiklerden nasıl etkilendiğini anlamak için bir demografik faktör olarak düşünülebilir. İlgili literatürde (Tablo 3.7 ve Tablo 3.8), eğitim seviyesinin etik yargılama üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar iki gruba ayrılmıştır. Bazı çalışmalar eğitim seviyesinin etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamli bir etkisini bulamazken (Dubinsky and Ingram,

1984; Kidwell, 1987; Serwinek, 1992; Wimalasiri et al., 1996; Bass et al., 1998; Singhapakdi et al., 1999; Cohen et al., 2001; Lam and Shi, 2008 Marques and Pereira, 2009); diğer çalışmalar, eğitim seviyesinin etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğunu bildirir (Browning and Zabriskie, 1983; Cole and Smith, 1996; Smith and Oakley, 1997; Razzaque and Hwee, 2002).

H18. Eğitim seviyesi, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 3.7: Eğitim Seviyesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-1

Çalışma (Yıl)	Örneklem	Metod	Bulgu
Browning and Zabriskie (1983)	Members of Pur. Assoc.	Anket	Daha yüksek eğitilmiş yöneticiler, hediyeleri etik dışı olarak değerlendirdi.
Dubinsky and Ingram (1984)	Satış Çalışanları	Anket	Anlamlı değil
Kidwell et al. (1987)	Yöneticiler	Anket	Anlamlı değil
Lane et al.(1988)	Lisansüstü ve lisans öğrencileri	Anket	On iki maddenin sadece dördünde istatistiksel farklılıklar
Serwinek (1992)	Sigorta çalışanları	Anket	Anlamlı değil

Kaynak : Ford and Richardson (1994)

Tablo 3.8: Eğitim Seviyesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti-2

Yazar:Dergi	Yıl	Bulgular
Kaynama e.t al.: JBE	1996	Lisans öğrencilerinin etik algıları MBA öğrencilerine göre daha güçlüdür.
Wimalasiri et al.: JBE	1996	Farklı eğitim seviyeleri arasında, ahlaki muhakemede anlamlı farklılıklar vardır.
Wimalasiri et al.: JBE	1996	Yöneticilerin ve öğrencilerin ahlaki muhakeme seviyeleri

arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Cole and Smith: JBE	1996	Öğrenciler, çalışanlara göre etik açıdan şüpheli durumları daha kabul edebilirler (on durumun yedisinde).
Smith and Oakley: JBE	1997	Mezunlar öğrencilere göre kural temelli senaryolarda daha yüksek değer almışlardır
Cohen et al.: JBE	2001	Öğrenciler ve muhasebe meslek mensupları arasında ve öğrenciler ve mezunlar arasında fark yok.
Razzaque and Hwee: JBE	2002	Eğitim, altı senaryonun dördünde, yargılama üzerinde anlamlı ve pozitif etkilidir.

Kaynak: O'Fallon and Butterfield

3.2.5. Dini İnanç Derecesinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Dini inancı güçlü olan bireyler, dini standartlarına, etik konulardaki geleneksel görüşlere ve genel kabul görmüş ahlak kurallarına göre etik yargılama yaparlar (Thomas, 2002). Wimalasiri (2004) etik muhakeme üzerinde dini bağlılığın pozitif bir etkisi olduğunu bildirir. Yi-Hui Ho (2009) muhasebe öğrencileriyle yürüttüğü bir çalışmada, dini inancın öğrencilerin etik muhakeme yetenekleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu bulmuştur. Dini inancı yüksek olan öğrencilerin daha yüksek seviyede etik muhakeme yeteneğine sahip olduğu gözlenmiştir.

H19: Dindarlık seviyesi, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir.

3.2.6. Politik ve Ekonomik Yönelimin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Sweney (1995) kamu muhasebecileriyle yürüttüğü bir çalışmada, etik yargılamada en yüksek korelasyonu, cinsiyetten sonra politik kimlik (liberal - muhafazakar) olarak bulduğunu bildirmiştir. Liberal kamu muhasebecileri, muhafazakar meslektaşlarına göre Değerlerin Belirlenmesi Testinde (DIT) daha yüksek değer elde etmiştir. Bu sonuç liberal perspektifin ahlaki muhakeme üzerinde negatif bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Fisher ve Sweeney' in (1998) çalışmasında, Değerlerin Belirlenmesi Testinde (DIT) yer alan ahlaki ikilemlere muhafazakar perspektiften yanıt veren katılımcıların ahlaki yargılama değerlerinin, politik liberal açıdan cevaplayanların ahlaki yargılama test değerlerinden daha düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuç daha muhafazakar bireylerin diğer katılımcılara göre daha sert etik yargılamada bulunduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında, bireyin etik bir sorunla karşılaştığında, bireyin politik ve ekonomik yöneliminin etik yargılamasında etkili olduğu söylenebilir.

H20. Ekonomik yönelim etik yargılamayı pozitif bir şekilde etkilemektedir.

H21. Politik yönelim etik yargılamayı pozitif bir şekilde etkilemektedir.

3.3. Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Bireyin etiğe karşı benimsediği tutum, etik konular hakkında nasıl mantık yürüttüğünü büyük ölçüde etkiler (Barnett, 1994). Literatürdeki pek çok çalışma, kendilerini farklı etik felsefelerde konumlandıran bireylerin, etik sorunlara karşı yaptıkları etik yargılamalarında farklılık göstereceklerini öne sürmektedir (Forsyth, 1980; Forsyth, 1981; Forsyth and Pope, 1984; Forsyth, 1985).

Forsyth (1980)' un geliştirdiği Etik Durum Ölçeği kullanılarak yürütülen çalışmalarda, idealizm ve rölativizm değerlerine göre sınıflandırılan bireyler arasında mutlakiyetçilerin yargılamalarında diğer bireylere göre daha sert oldukları gözlenmiştir (Forsyth , 1981; Forsyth and Pope, 1984).

Forsyth (1981), etik yargılama üzerindeki en büyük farklılığı mutlakiyetçi ve faydacı rölativist olmayan bireyler (istisnacılar) arasında bulmuştur. Eylemler katılımcı tarafından umulan ya da istenilen olumsuz sonuçları doğurduğu zaman, mutlakiyetçiler eylemleri etik dışı olarak değerlendirirken; istisnacılar ise etik açıdan kabul edilebilir bulmuşlardır. Forsyth ve Pope (1984) öğrencilerden sosyal psikolojide yürütülen etik açıdan tartışmalı araştırma deneyleri hakkında yargılama yapmalarını istemiştir. Mutlakiyetçiler, deneyleri diğer etik felsefelere sahip öğrencilerden daha fazla ahlak dışı olarak puanladıkları için, mutlakiyetçilerin etik yargılamalarında daha katı oldukları görülmektedir (Barnett, 1994).

Forsyth (1985)' un çalışmalarında farklı etik felsefeye sahip bireyler; (1) bir eylemin ahlak ilkelerine uyumu ve (2) bir eylemin sonucu ile ilgili bilgiyi işleme yollarında farklılık göstermektedir. İdealist bireyler (mutlakıyetçiler ve durumcular) etik karar verirken her iki etkeni de (iki etkeni farklı tartarak) düşünmektedir. Mutlakıyetçiler daha çok eylemin ahlak ilkeleri ile uyumuna bakarken, durumcular ise daha çok eylemin doğurduğu sonuçlara odaklanmaktadır. Büyük ölçüde rölativist, idealist olmayan bireyler (sübjektifler) ahlaki yargılama yaparken, ilgili sonuçların ve ahlak ilkelerinin beraber ortalamasını alırlar. Rölativist ve idealist olmayan istisnacıların bilgiyi işlerken ilave bir süreç izledikleri görülür, basitçe bir eylemin tüm iyi yönlerini toplarlar ve daha sonra olumsuz yönleri çıkararak bir ahlaki yargıya ulaşırlar (Barnett, 1994).

Bireyin etik felsefesinin, etik bir ikilem üzerindeki etkisini değerlendiren bir örnek;

Bir yöneticinin, şirket kuralını (örneğin; kişisel uzun süren telefon aramaları, kişisel satın alma için şirketin kredi kartlarını kullanma, çalma, dışarıda da serbest çalışma) ihlal eden eski bir çalışanını tutma ya da işine son verme kararı, bu örnekte, farklı etik felsefeye sahip bireylerin bakış açılarından değerlendirilecektir. *Durumcu*, bir karara varmadan önce olay hakkında daha fazla bilgi toplamayı seçecektir çünkü durumun haklı çıkarılıp çıkarılmayacağını merak eder ya da en azından çalışanın davranışı için alacağı cezayı azaltıp azaltamayacağını merak eder. Bunun aksine *sübjektif*, muhtemelen şirket için eylemin pratikteki sonuçlarını göz önünde bulunduracaktır, fakat aynı zamanda kişisel hisleri ile hareket edecektir. Örneğin, eğer çalışan bir arkadaş veya akraba ise, o zaman olay göz ardı edilecektir. *Mutlakıyetçi*, aksine, kural ortak olarak konulmuş ve şirketin yönergesinde açıkça yazılı ise, olaya en fazla olumsuz yaklaşan olacaktır. Belki çalışana verilen zarardan dolayı pişman olacaktır, fakat belirtilen şirket politikasının bireysel sonuçlar üzerinde emsal teşkil edeceğini düşünecektir. Son olarak *istisnacı*, eğer pratik kaygılar, işe son vermeye daha ağır basıyorsa bu uygunsuz hareketi göz ardı edecektir. Eğer çalışan önemli bir hesabı yönettiyse, şirkete verdiği zararı karşılayabilirse ya da yerinin doldurulması çok zor ise bu durumlarda istisnacı hiçbir harekette bulunmaz (Forsyth, 1992).

Etik felsefe, bireyin etik yargılamasını anlamak için önemli bir belirteç olarak görülmekle birlikte, bireyin etik felsefesinin etik yargılama üzerindeki etkisi, eylem ya da durum yüksek derecede etik dışı olduğunda gözlemlenebilir. Aksi takdirde etik felsefe önemli bir değişken olmayabilir (Bass, 1994, 1998; Douglas, 2001).

H22. İdealizm, etik yargılamayı negatif bir biçimde etkilemektedir.

H23. Rölativizm, etik yargılamayı pozitif bir biçimde etkilemektedir

3.4. Kişisel Karakteristiklerin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisi

Bireylerin kişisel karakteristikleri, etik ve sosyal sorumluluğu nasıl algıladıklarını etkileyebilir. Bu özellikle uzun dönem örgütsel etkililiğe ulaşmada nispeten daha önemlidir (Singhapakdi, 1995). Singhapakdi (1995) uzun dönem örgütsel etkililiği elde ederken etik ve sosyal sorumluluğu incelemek için yöneticilerin algılarının önemli olduğunu iddia eder ve bu algıların kişisel özelliklerden etkilenebileceğini söyler. Connor ve Becker (1975) da benzer şekilde bireysel tutumların karar verenin kişisel değer sistemine dayandığını söylemektedir. Singhapakdi ve arkadaşları (1999) ayrıca gelinen ülkenin, örgütsel etik iklimin, cinsiyetin ve yaşın pazarlamacıların örgütsel etkililiği başarmada etik ve sosyal sorumluluğun önemini algılamalarındaki farklılığı açıklamaya yardımcı olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, meslek mensuplarının algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyleri üzerinde hangi değişkenlerin etkili olduğunun araştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Kişisel karakteristiklerin algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi üzerindeki etkilerinin araştırılması bu açıdan önemlidir.

H24. Cinsiyetin, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.

H25. Yaşın, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H26. Eğitim seviyesinin, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H27. Deneyimin, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H28. Dini inanç seviyesinin, kısa dönem kazançları üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.

H29. Ekonomik yönelimin, kısa dönem kazançları üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

H30. Politik Yönelimin, kısa dönem kazançları üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

3.5. Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisi

Bireylerin sosyal sorumluluk tutumlarını ve her biri ayrı olarak kişisel ahlak felsefelerini (idealizm-rölativizm) ölçmek için, Hunt ve arkadaşlarından (1990) ve Forsyth'dan (1980) ilham alan Singhapakdi ve arkadaşları (1996) örgütsel etkililiği başarmada, etik ve sosyal sorumluluğun algılanan önemi üzerinde bireyin etik felsefesinin istatistiksel olarak anlamlı bir değişken olduğunu bildirmiştir (Obalola, 2008).

Vitell ve Paolillo (2004) ayrıca örgütsel etkililik için algılanan etik ve sosyal sorumluluk rolü üzerinde kültürün etkisini deneysel olarak incelemiş ve şu sonuca varmıştır; karar verenin etik felsefesi ya da etik bakış açısı - idealizm ve rölativizm (kişisel etken)-, ve ortak kültür, -etik değerler (örgütsel etmen)- iş başarısı elde etmede etik ve sosyal sorumluluğun önemini algılamayı etkiler. Burada ileri sürülen görüş; idealistlerin şirketin başarısı için etik ve sosyal sorumluluğun önemine inanmaya daha yatkın olduğu, buna karşın rölativistlerin şirket başarısı için etik ve sosyal sorumluluğun önemli olabileceğine pek inanmıyor olmasıdır (Obalola, 2008).

Vitell ve Hidalgo'nun (2006) daha sonraki çalışmaları da bu görüşü desteklemektedir.

Vitell (2010) etik felsefe ve sosyal sorumluluğun algılanan önemi konusunda yaptığı çalışmada, kullandığı 4 senaryonun tamamında etik idealizmin sosyal sorumluluk algısı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu bulmuştur. Buradan hareketle, daha idealist bireylerin sosyal sorumluluğa ve etiğe daha fazla önem verdiği ve tersine daha rölativist bireylerin sosyal sorumluluk ve etiğe daha az önem verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak, idealizmin algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi üzerinde pozitif bir etkisi olduğu; rölativizmin ise algılanan etik ve sosyal sorumluluk önemi üzerinde negatif bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Elias (2002) kar yönetimi üzerindeki belirteçleri araştırdığı çalışmada, etik felsefenin algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sonuçları, sosyal sorumluluk ve uzun vadeli amaçlara odaklanma üzerinde idealizmin pozitif bir etkisi olduğunu; kısa vadeli amaçlara odaklanma üzerinde ise rölativizmin pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir.

H31. İdealizm, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağını pozitif bir biçimde etkilemektedir.

H32. Rölativizm, kısa dönem kazançlarını pozitif bir biçimde etkilemektedir.

3.6. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Elias (2002) kar yönetimi konusunda muhasebecilerle yürüttüğü çalışmada, algılanan sosyal sorumluluk düzeyinin etik yargılama üzerindeki etkisini incelemiştir. Örgütsel karlılık ve uzun dönem kazançları boyutlarında yüksek değer alan bireyler, etik eylemleri diğerlerine göre daha sert yargılamışlardır ve kısa dönem kazançları boyutunda yüksek değer alan bireyler etik eylemleri diğerlerine göre daha hoşgörülü yargılamışlardır.

H33. Uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı, etik yargılamayı negatif bir biçimde etkilemektedir..

H34. Kısa dönem kazançları, etik yargılamayı pozitif bir biçimde etkilemektedir.

Tablo 3.9

Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerine Etkisini Araştıran Çalışmalar Özeti

YAZARLAR	DENEK GRUPLARI	FAKTÖRLER	METODOLOJİ VE ÖLÇÜM	BULGULAR
Bass, Barnett, Brown (1994)	İşletme öğrencileri (166)	-Etik felsefe (İdealizm/ Rölativizm)	-Etik felsefe, EPQ, Forsyth (1980) -Etik yargılama, etik konulu kısa hikayeler, 26 adet (Weber, 1990; Reidenbach and Robn, 1990; Reidenbach and Robn, Dawson, 1991; Fritzsche and Becker, 1983; Singhapakdi and Vitell, 1990; Bellizzi and Hite, 1989; Abratt, Nel and Higgs, 1992; Dubinsky et al., 1980)	Sonuçlar etik durum ölçeğinin her iki boyutu (idealizm/rölativizm) için de daha önceki çalışmaları desteklemektedir (Forsyth, 1980; Leary et al., 1980). İdealizm, 26 kısa etik konulu hikayeden 21' inde etik yargılama ile anlamlı ve negatif bir korelasyon göstermiştir ($p<0.05$). Bununla birlikte rölativizm ile hiçbir kısa hikaye arasında anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır. İdealizm ve rölativizmin alt boyutları değerlendirildiğinde mutlakiyetçilem, diğer etik felsefe boyutlarında kendini konumlandırılan bireylerden, eylemleri yargılamada çok daha sert oldukları görülmüştür.
Bass, Barnett, Brown (1998)	Satış yöneticileri (175)	-Etik felsefe (İdealizm/ Rölativizm)	-Etik ideoloji, EPQ -Etik yargılama, 3 senaryo- semantik ölçek	İdealizm etksel yargılamanın bir belirtici olarak rölativizmden daha önemli bulunmuştur. İdealizm ve etksel yargılama arasındaki güçlü ilişki ve rölativizm ve etksel yargılama arasındaki daha zayıf negatif korelasyon bu çalışmada da önceki çalışmaları (Barnett et al. 1994, 1996, 1998) destekler niteliktedir.
Singhapakdi, Vitell, Franks, (1999)	Pazarlama uzmanları (365) K: %48,6 E: %51,4	-Etik felsefe (İdealizm/ Rölativizm)	-Algılanan ahlaki yoğunluk ölçeği, PIM, Singhapakdi et al. (1996) -Etksel algı, 4 etik konulu senaryo, Dornoff and Tankersly, 1975; Reidenbach, Robn, and Dawson, 1991 -Ahlak felsefesi, EPQ	İdealizmin algılanan ahlaki yoğunluk üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu ancak, rölativizmin negatif bir etkisi olduğu bildirilmiştir.

Tablo 3.9 - (Devamı)
Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerine Etkisini Araştıran Çalışmalar Özeti

YAZARLAR	DENEK GRUPLARI	FAKTÖRLER	METODOLOJİ VE ÖLÇÜM	BULGULAR
Marques, Pereira (2009)	Muhasebe uzmanları (276) K: %34,8 E: %65,2	-Etik felsefe (İdealizm/ Rölativizm)	-Etik felsefe, EPQ, Singhapakdi and Forsyth (1977), ve Forsyth (1980) -Etik yargılama, senaryolar, 5 adet, Weber (1992)	Katılımcıların cevapları test edildiğinde, idealizmin etik yargılama üzerindeki etkisi oldukça sınırlıdır. Tüm senaryolarda idealizm için regresyon katsayıları anlamsızdır. Bu sonuç önceki çalışmalarını desteklememektedir (Barnett et al., 1994, 1998). Rölativizm boyutunda da etik yargılama üzerinde anlamlı bir etki bulunmamıştır. Ancak bu sonucu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Barnett et al., 1994; Hartikainen and Toivola, 2004). Tüm senaryolar için rölativizm regresyon katsayıları pozitif ve rölativizm katsayıları sadece üç senaryo için negatiftir. Tüm senaryolara bakıldığında t-istatistik değerinin rölativizm için idealizmden daha büyük olduğu görülmektedir. Buradan hareketle bazı çalışmalar (Barnett et al., 1994, 1998) tersini işaret etmiş olsa da, rölativizmin etik yargılama üzerinde idealizmden daha güçlü bir etkiye sahip olduğu bildirilmiştir.

Tablo 3.10
Kişisel karakteristiklerin Etik Felsefe ve Etik Yargılama Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti

YAZARLAR	ÖRNEKLEM BÜYÜKLÜĞÜ	FAKTÖRLER	METODOLOJİ VE ÖLÇÜM	BULGULAR
Armstrong (1987)*	174 Amerikalı muhasebe öğrencisi	Cinsiyet	Anket Etiksel yargılama, DIT (Rest, 1979)	Anlamlı bir cinsiyet farklılığı yok.
Kidwell, Stevens, Bethke (1987)	Yöneticiler (100) K:50 E:50	Cinsiyet	Etiksel karar verme, Etik karar verme durumları, (Ruch and Newstrom, 1975)	En önemli bulgu, kadın ve erkek yöneticilerin etik ya da etik dışı algılamalarında genel olarak farklılık göstermemeleridir. Bunun yanında kadın ve erkek yöneticiler karşı cins meslektaşlarının etiksel karar verme süreçlerini daha düşük seviyede etik bulmuşlardır.
Ponemon (1992a)*	180 Amerikalı muhasebeci	Cinsiyet	Anket Etiksel yargılama, DIT (Rest, 1979)	Anlamlı bir cinsiyet farklılığı yok.
Ruegger, King (1992)	İşletme öğrencileri (2196) K:1042 E:1154	Cinsiyet	-10 kısa hikaye, etik davranış 6 alan altında inceler; 1) İşin yapımı ya da uygulaması etik dışı ya da zararlı olabilir. 1,2,3 2) İşverenin çalışanlarının güvenliği ve refahı için	Bulgular cinsiyetin etikte çok önemli bir faktör olduğunu ve kadınların iş ilişkili etiksel durumlarda etiksel algılamının erkeklerle nazaran daha yüksek olduğunu göstermiştir. Anket sonuçlarına göre; 1, 2, 4, 6 soru gruplarında kadınların etik değeri, erkeklerin etik değerlerinden daha yüksektir. 3 ve 5. soru gruplarında ise, cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Yaş	sorumluluğu. 4	Öğrenciler yaşları bakımından, (1) 21 yaş altı, (2) 22-30, (3) 31-40 ve (4) 40 yaş üstü olmak üzere 4 gruba ayrılmıştır. Anket sonuçları yaşın etik karar vermede belirleyici bir faktör olduğunu göstermiştir. İstatistikler, 40 yaş üstü grubun, en etiksel grup olduğunu ve yaş düştükçe etiksel seviyenin de düştüğünü göstermiştir. Anket sonuçlarına göre, 1, 2, 3, 4 ve 6. Soru kategorilerinde 40 yaş üzeri en etik grup olarak bulunmuş ve yaş düştükçe etik seviyesi de düşmüştür. Buna karşın, 5. Soru kategorisinde yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.
Yaş	3) Kişisel işler için şirket zamanını kullanma. 5,6 4) İşvereni ele vermek. 7 5) Eş düzey çalışanı raporlamak. 8,9 6) Rekabet yokluğunda, firmanın kendini sürdürdüğüne gücü	
Sigorta	Sarımsak (1992)	
Cinsiyet	Test 4 faktörden oluşur; 1) Şirket kuralları ve iş zamanının kullanımı (6 madde) 2) Satış etiği (4 madde) 3) Parasal kazanç (3 madde) 4) Etik dışı iş ayrımcılığı ve taraf tutma (2 madde)	4 faktörün üçündeki etik içeriğin algılanmasında cinsiyet farklılığı bulunamamıştır. Cinsiyet farklılığı, parasal kazanç, satış etiği ve şirket kuralları ve işte zaman suistimalini etkilememiştir. Cinsiyet sadece, işe alma ve işte terfi uygulamalarına karşı tutum ölçen içerikte, etik tutumla ilişkili anlamlı bir faktör olarak görülmüştür. Çalışmada kadınların adil olmayan işe alım ve terfi uygulamalarında durumlarının daha hürslü olduğu gözlemlenmiştir. Erkekler ve kadınlar etik algılarında benzer olmalarına karşın, işte ayrımcılığa karşı belirgin bir farklılık göstermemektedirler.
Yaş		Yaş, parasal kazanç ve iş kuralları yanında işte zaman suistimali boyutlarında anlamlı bir belirteçtir. Ancak ayrımcılık ve satış etiği ile ilişkili bulunamamıştır. Test sonucunda, katılımcıların yaşı yükseldikçe, etik tutumlarında daha muhafazakar oldukları gözlemlenmiştir. Daha genç çalışanlar işe muhtemel etik dışı durumlarda daha liberal bir tutum geliştirme eğilimindedirler. Aynı zamanda daha yaşlı çalışanların, etiksel görüşlerinde daha sert oldukları da gözlemlenmiştir.
Eğitim düzeyi		4 faktörün tümünde eğitim iş etiğine bakış açısında anlamlı bir belirteç olarak tanımlanamamıştır. Test edilen örnek kütlelerin genel bir topluluğu içermemesi, bir iş topluluğunun ve bu toplumun yüksek eğitimi ve genel topluluğa göre daha homojen olması nedeniyle eğitim burada bir belirteç olarak görülememiştir.

Ponemon and Gabbhart (1993)*	235 Amerikalı ve Kanada lı muhasebeci	Cinsiyet	Anket	Anlamalı bir cinsiyet farklılığı yok.
Shaub (1994)*	Amerikalı denetçiler ve öğrencileri (298)	Cinsiyet	Anket	Kadın katılımcılar erkeklere göre daha yüksek DIT değerine sahip.
Sweeny (1995)*	314 muhasebeci	Eğitim seviyesi İş deneyimi (yıl)	Etiksel yargulama, DIT (Rest, 1979)	Bu örneklerde eğitim seviyesi anlamlı değil. DIT değerleri, katılımcıların deneyim süreleriyle ters orantılı.
Barnett Bass, Brown (1996)	Öğrenciler (276)	Dini inanç	Anket	Kadın katılımcılar erkeklere göre daha yüksek DIT değerine sahip.
			Etiksel yargulama, DIT (Rest, 1979)	Liberaler, muhafazakarlara göre daha yüksek DIT değerine sahip.
			-Dindarlık – üç maddeli ölçek (McDaniel and Burnett, 1990) -Etik ideoloji – EPQ (Forsyth, 1980) -Etik yargulama – bir kısa hikaye (vignette), çok boyutlu etik ölçek (reidanbach and	Akran raporlama (peer reporting), bireyin bir başka akranının hile/hatasını a çığa çıkarmasının bir yoludur. Bu çalışma kendinden önceki çalışmalar gibi durumsal değişkenleri değil, bireysel açıdan akran raporlamayı ele almıştır. (1)dindarlık ve etik ideoloji, (2)etik ideoloji ve akran raporlama konusunda etik yargulama, (3)etik yargulama ve akran hatasını bildirmede niyetler konularında hipotezler kurulmuştur. Çalışmada dini inanca yüksek derecede bağlılık gösteren bireylerin evrensel ahlak ilkelemlerine daha güçlü şekilde inandıkları gözlemlenmiştir. Buradan dinsel bağlılığın etik ideolojiyi etkilediği görülmektedir. Dindarlık ve rölativizm dışındaki etik ideoloji arasında pozitif

<p>Robin, 1988, 1999) -Davranışsal niyetler-bir kısa hükaye, 4 maddeli semantik ölçek</p>	<p>yönde bir ilişki bulunmuştur. Kendilerini idealist ve <u>relativist</u> olmayan şekilde tanımlayan bireyler, akrasının hilesini bildirmeyi etik bulmuştur. Akranın hilesini bildirmeyi etik bulan bireyler, çoğunlukla kendilerinin de bu eylemde bulunabileceklerini bildirmişlerdir.</p>			<p>Erkeklerle kıyaslandığında kadın katılımcılar, iş pozisyonu ve firma fark etmeksizin daha yüksek etik muhakemeye sahip bulunmuşlardır.</p>
<p>Bernardi and Amold (1997)*</p>	<p>494 muhasebeci</p>	<p>Cinsiyet</p>	<p>Anket</p>	<p>Erkeklerle kıyaslandığında kadın katılımcılar, iş pozisyonu ve firma fark etmeksizin daha yüksek etik muhakemeye sahip bulunmuşlardır.</p>
	<p>İş deneyimini (yıl)</p>		<p>Etiksel yargılama, DIT (Rest, 1979)</p>	<p>Kadın katılımcılar için DIT değeri ve iş deneyimi yılı arasında pozitif bir ilişki var. Erkek katılımcılar için DIT değeri ve iş deneyimi arasında ilişki yok.</p>
			<p>Beş firma arasında DIT puanlarında <u>marjinal</u> anlamlı bir fark bulundu.</p>	
<p>Dawson (1997)</p>	<p>Satış uzmanları (203) K:94 E:109</p>	<p>Cinsiyet</p>	<p>- 20 kısa <u>hükaye</u>. 10 <u>hükaye</u>, işletmeyle ilişkili (açık bir şekilde diğerlerinin çıkarlarını içeren ya da etkileyen) 10 <u>hükaye</u>, işletmeyle ilişkili değil (bireyin sadece kendini vicdanıyla sınırladığını durumlar)</p>	<p>İşletme ile ilişkili konuları içeren durumlarda cinsiyetler arasında anlamlı etik farklılıklar görülmüş ancak, ilişkili olmayan durumlarda görülmemiştir. Kadınlar 13 senaryoyu erkeklerle göre daha yüksek, 7 senaryoyu ise daha düşük değerlendirmiştir. Kadınların ortalama değeri, erkeklerin ortalama değerinden daha yüksek ve farklılık istatistiksel olarak anlamlı görülmüştür. Bu sonuç kadınların erkeklerden daha yüksek etik standartlara sahip olduklarını göstermiştir.</p>
<p>Eynon, Hill and Stevens (1997)*</p>	<p>121 Amentkale küçük ölçekli firma çalışanları</p>	<p>Cinsiyet</p>	<p>Anket</p>	<p>Kadın cevaplayıcılar, erkeklerle göre daha yüksek DIT değerine sahip.</p>
			<p>Etiksel yargılama, DIT (Rest, 1979)</p>	

				Liberaler, muhafazakarlara göre daha yüksek DIT değerine sahip.
	Siyasi Yönelim			
	Yaş			Çalışma hem kadınlar hem erkekler için, yaşın etik standartlarda nasıl bir değişim yarattığını incelemiş ve her iki cinsiyet içinde yaşın etik standartları yükselttiği gözlemlenmiştir.
	İş deneyimi			Çalışma hem kadınlar hem erkekler için, iş deneyiminin, etik standartlarda nasıl bir değişim yarattığını incelemiş ve her iki cinsiyet içinde iş deneyiminin etik standartları yükselttiği gözlemlenmiştir.
Bass, Barnett, Brown (1998)	Satış yöneticileri (175) K:%52 E:%48	Cinsiyet	-Etik felsefe, EPQ -Etik yargılama, 3 senaryo- semantik ölçek	Satış yöneticileri ile yönetilen bu çalışmada kadınlar erkek meslektaşlarına göre daha idealist bulunmuşlardır. İdealizm, etik yargılama ve davranış alanında da, kadın satış yöneticilerinin etik konulara daha ilgili ve bu konularda daha duyarlı olduğu gözlemlenmiştir.
	Yaş			Satış yöneticilerinin yaşı ile ahlak felsefelerinin her iki boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yaşlı satış yöneticileri daha az rötativisttir. 40 yaş ve üstündeki yöneticilerin, 30 yaş altındakilere oranla evrensel ahlak ilkelermi kabul etme oranı daha yüksektir. 40 ve daha üzerindeki yaş grubunun en idealist grup olması, artan yaşın idealizm değerinin yükselmesi ile ilişkisi olduğunu göstermektedir. Burada şartıcı bir şekilde 30-39 yaş arası grubunun en düşük seviyede idealist grup olduğu görülmektedir. Burada idealizmin yaşı ile düzenli bir şekilde yükselmeyebileceğini, bireylerin kariyer aşamalarıyla değişkenlik gösterebileceğini görülmektedir. 40 yaş ve üzeri grupta bulunanlar mutlakçı felsefeye eğilim gösterirken, 40 yaş altı ve daha genç grupta bulunan satış yöneticileri rötativist boyutta yer almakta ve eylemlerin sonuçlarına göre tutum alan bir eğilim içinde görülmektedir.
Fisher, Sweeney	Muhasebe öğrencileri	Politik Yönelim	Anket Etiksel yargılama, DIT (Rest,	Liberaler, muhafazakarlara göre daha yüksek DIT değerine sahip.

(1998)	(132)	1979			
Hill, Stevens, and Clarke (1998)*	141 Amenkallı ve Irlandalı muhasebeci	Cinsiyet	Anket	Eriksel yargılama, DIT (Rest, 1979)	Kadınlar her iki ülkede de erkeklere göre daha yüksek DIT değerine sahiptir.
		Siyasi Yönelim			Amenkallı ve Irlandalı liberalerler, muhafazakar meslektaşlarına göre daha yüksek DIT değerine sahiptir.
Singhapak di, Vitell, Franke, (1999)	Pazarlama uzmanları (365) K:%48,6 E:%51,4	Cinsiyet		-Algılanan ahlaki yoğunluk ölçeği, PIM, Singhapak di et al. (1996) -Etiksel algı, 4 etik konulu senaryo, Domoff and Tankersly, 1975; Reidenbach, Robin, and Dawson, 1991 -Ahlak felsefesi, EPQ -Örgütsel etik değerler, ölçek (Hunt et al., 1989) -Dindarlık ölçeği, Wilkes, Burnett, and Howell (1986)	Çalışmadaki en önemli demografik değişkenlerden biri cinsiyettir. Kadınlar erkeklere göre daha yüksek derecede idealist ve daha düşük derecede rölativist bulunmuştur. Ancak, cinsiyet etkisi küçük ve önemsiz görülmüştür.
		Eğitim Seviyesi			Çalışmadaki en önemli demografik değişkenlerden biri eğitim düzeyidir. Eğitim idealizmi düşürmüştür, ancak rölativizme bir etkisi görülmemiştir.
		İş deneyimi			İş deneyimi ile rölativizm arasında negatif ancak anlamlı olmayan bir ilişki gözlemlenmiş ve idealizm üzerinde bir etkisi bulunmamıştır.
		Đin			Dindarlık, idealizm üzerinde pozitif, rölativizm üzerinde negatif olmak üzere en güçlü etkiyi yaratan değişken olmuştur.

Weeks, Moore, McKinney, Longenecker (1999)	Çalışanlar(genel) (1831) K:%14.9 E:%85.1	Yaş Cinsiyet	-Etik yargılama, 19 kısa hikaye çalışması(Hornsbey et al., 1994 ; Longenecker et al., 1988a,b, 1989a, b ; Wood et al., 1988)	Cinsiyet ve kariyer düzeyinin etik yargılama üzerine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada, kadınlar 19 kısa hikayenin 7 sinde erkek meslektaşlarına göre daha sert bir etkiyle duruş sergilemişlerdir. Erkekler ise 19 kısa hikayeden 2 tanesi üzerinde kadınlara göre daha etkiyle bir duruş göstermişlerdir. Bu çalışmada kadınların etik konularda daha duyarlı olduğu görülmektedir.
				Kariyer düzeyinin etik yargılama üzerine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada, kariyerlerinin ileri aşamalarında olan çalışanlar, kariyerlerinin daha erken aşamalarında olan çalışanlara göre daha etkiyle bir yargılama göstermektedirler.
Radtke (2000)	Kamu muhasebecileri ve özel sektör (51) K:20 E:31	Cinsiyet	-Etiksel muhakeme, Etiksel hassas durumlar, Reinbach and Rubin(1988, 1990), Flory et al. (1992), ve Dreike and Mosckel(1995)	Çalışma sonuçları, kadın ve erkek katılımcıların etiksel kararlarında anlamlı şekilde farklılaşmadığını göstermiştir. Bu bulgu, daha önceki çalışmalarla –kadın ve erkek muhasebecilerin farklı ahlaki muhakeme derecelerine sahip olması-uyum göstermemektedir (Shaub, 1994; Sweeney, 1995).
Thome and Magnan (2000)*	182 Kanadalı muhasebeci	Cinsiyet	Anket Etiksel yargılama, DIT (Rest, 1979) Etiksel yargılama, denetim özel ölçek (Thome, 2000)	Hem DIT hem de denetim özel ölçeği (Thome, 2000) üzerinde anlamlı bir cinsiyet farklılığı bulunamadı.

Roozen, Pelsmacker, Bostyn, (2001)	Ekonomi Mezunları (427) K:%21,8 E:%72,6	Cinsiyet	-Etik değer, 9 senaryo -Birey değer profili, 18 maddeli değer ölçeği, -Örgütsel bağlılık, OCO (Mwday et al., 1979, Mathieu and Zajac, 1990)	Çalışma sonuçları, cinsiyetin etik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir ($p=0.13$). Bu sonuç, Hegarty and Sims (1978), Singhapakdi and Vitell (1991) ve Sikula and Costa (1994) yı desteklemektedir.
		Yaş		Çalışma sonucu, yaşın etik tutum üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu işaret etmiştir. 40 yaşın üzerindeki katılımcılar 40 yaşın altındaki katılımcılara göre etik tutum üzerinde anlamlı bir şekilde daha düşük değer elde etmişlerdir ($p=0.017$). Bireylerin yaş aldıkça daha az etiksel olma eğiliminde oldukları görülmektedir.
		İş deneyimi		İş deneyimi, yıl sayısı olarak ölçüldüğünde, etik algı üzerinde anlamlı bir etkisi olma eğili görülmektedir (-0.07 , $p=0.187$). Ancak şirkette ya da endüstride iş deneyimi, karar sürecine karşın etiksel tutumla anlamlı bir şekilde negatif korelasyona sahiptir (-0.123 , $p=0.020$ ve -0.100 , $p=0.061$). Bu sonuç "iş gerçeği" ne alışkın olan çalışanların daha genç ve deneyimsiz olan çalışanlardan daha az etik ve muhtemelen daha az idealist olduğunu göstermektedir. Ayrıca daha fazla sorumluluğa sahip çalışanların karar süreçlerine etiksel bakışı daha az dahil ettikleri de çalışma bulgularındandır.
Razzaque, Howe, (2002)	Satın alma çalışanları (109) K:57 E:52	Cinsiyet	-Etiksel karar verme, 6 senaryo (Rezler et al. (1992) ve Landeros and Plank (1996) -Çok boyutlu etik ölçeği (MSE), Reidenbach and Robin (1988, 1990 ve 1993), Cohen, Plant and Sharp (1993) -16 madde -Makyavelizm- Christie and Geis (1970), -Kontrol odağı- Levenson	Katılımcıların 6 satın alma ikilemi içeren senaryoya verdiği cevaplar değerlendirildiğinde, etiksel muhakemede kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık olma eğili görülmüştür. Sonuç bölgesindeki (Singapur) rekabetin çok yüksek derecede olmasına bağlanmış ve bu nedenle katılımcıların etik algılarının cinsiyet açısından farklı olduğunu ileri sürmüştür.
		Yaş		Yaş bu çalışmada anlamlı bulunmuş fakat negatif korelasyon göstermiştir ($p<0.05$). Bu sonuç McDonald and Zapp (1988)' in daha yaşlı katılımcıların daha genç olanlara göre etik dışı uygulamaları kabul etmede çok daha hazır oldukları gözlemini desteklemektedir.

- (1981) ve Rottter (1966),
 -Etkileşimsel etkiler-
 Baumhart (1961)
 -Örgütsel kültür, 6 madde,
 Alam (1993)
 -Örgütsel kontrol, SMD's
 ölçeği, Momiş (1997)
 -Dindarlık, Bamett, Bass and
 Brown, (1996)

Eğitim seviyesi

Katılımcıların eğitim seviyesi ve etik algıları arasındaki ilişki pozitif ve anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Daha yüksek eğitime sahip satın alma çalışanlarının daha etiksel bir algıya sahip oldukları görülmüştür.

Din

Dindarlık ve katılımcıların ahlaki algıları arasında pozitif bir ilişki görülmüştür. Araştırma sonucu, dindarlığın bireyleri ahlaka uygun ve etik şekilde düşünmeye ve davranmaya teşvik ettiğini göstermektedir.

Thome, Massey, and Magnan (2003)*
 215 Kanadalı ve 219 Amerikalı muhasebeci
 Anket
 Etiksel yargılama, DIT (Rest, 1979)
 Denetim konulu ölçek, Thome (2000)

Hem Amerikalı muhasebecilerde hem de Kanadalı muhasebecilerde, iş deneyim yılı ile etiksel yargılama arasında anlamlı negatif bir ilişki bulunmuştur.

Adkins, Radtke, (2004)
 Öğrenciler (253)
 fakülte üyeleri (158)
 Cinsiyet
 -Etiğin algılanan önemi
 -Etik eğitiminin amacı

Çalışma sonuçları, kadınların muhasebe eğitiminde etiği, erkeklerden daha önemli olarak algıladıklarını göstermiştir.

Yaş

Çalışma sonuçları, daha yaşlı katılımcıların muhasebe eğitiminde etiği, daha genç olanlara göre daha önemli olarak algıladıklarını göstermiştir.

Hartikainen and Torstila (2004)	Finans uzmanları (230) K:%33 E:%67	Cinsiyet	-Etik felsefe, EPQ -Etik yargılama, 5 adet iş konulu senaryo çalışması	Cinsiyetin, etik felsefe üzerinde önemli bir belirteç olduğu görülmektedir. Kadın finans uzmanları, erkek meslektaşlarına göre idealizm boyutunda daha yüksek değer alırken, rölativizm boyutunda daha düşük değer almışlardır.
Müslümanoğlu, Aras, (2004)	Muhasebe ve finans yönetimi uygulayıcıları (65)	Yaş İş deneyimi	-Etik yargılama, 3 etik konulu senaryo (Martinson and Ziegenfuss, 2000) -Örgütsel etik değer testi (Martinson and Ziegenfuss, 2000) -Etik kodların değerlendirilmesi	Senaryolara verilen cevaplarda, yaş en önemli belirteç olarak görülmüş ve daha yaşlı ve daha deneyimli finans uzmanlarının görüşlerinde daha sert olma eğiliminde oldukları gözlenmiştir.
Margee, Radloff (2007)	SAICA üyeleri (Güney Afrika Muhasebeciler Birliği) (2696)	Yaş Din	-Etiksel yargılama, 3 etik konulu senaryo (Martinson and Ziegenfuss, 2000) -Kurumsal etik değer testi (Martinson and Ziegenfuss, 2000) -Etik kodların değerlendirilmesi	Araştırma sonuçları, yaşın, uygulayıcıların etik yargıları üzerinde etkili bir faktör olduğunu göstermiştir. Yaşın etik yargılar üzerindeki etkisi çift yönlü bulunmuştur. Genç muhasebe ve finans uygulayıcılarının sosyal sorumluluk ile ilgili etik yargıları daha olumluysen, işletmeleri karlılık hedefleme ulaştırarak etik dışı uygulamalarda yargıların daha olumsuz olduğu gözlemlenmiştir.
				İstatistiksel sonuçlar 3 etik konulu senaryodan sadece birinde yaşın, ile anlamlı bir ilişki göstermiştir. Bu senaryoda daha genç bireyler, diğer meslektaşlarına oranla senaryoyu daha etik dışı bulmuşlardır.
				Katılımcıların %60,6 sı, "dini inancın bireyin ahlaki yargılamasını etkilediğine inanıyor musunuz?" sorusuna evet yanıtını vermiştir.

Lam, Shi. (2008)	Çalışanlar (903) K:427 E:476	Cinsiyet	-Ahlaki yargılama ve etik tutum, 26 kuramsal iş senaryosu, Longnecker et al. (1989), Smith and Oakley (1997) ve Conroy and Emerson (2004) -senaryolar kural tabanlı ve sosyal olmak üzere iki farklı bölümden oluşmaktadır.-	Çalışma sonuçları, Callahan' in erkeklerin kural tabanlı etik sorunlarda daha duyarlı olurken, kadınların sosyal kaygılar içeren konularda daha duyarlı oldukları hipotezini desteklemiştir. Buna karşın, cinsiyet Anakara Çin' de istatistiksel olarak anlamlı değilken, kadınların Hongkong' da etik dışı davranışla ilgili her iki (kural tabanlı ve sosyal) sorun kategorisinde de erkeklere göre daha düşük kabul edebilirliğe sahip oldukları bulunmuştur. İki bölge arasındaki cinsiyet etkisi farklılığı, cinsiyet farklılıklarının çevre ve şartlara özgü olduğu hipotezini destekler niteliktedir (Derry, 1987, 1989; Trevino, 1992).
		Eğitim		Kohlberg' in teoisiyle de uyumlu olacak şekilde, eğitimin ahlaki gelişim üzerinde pozitif etkisi olduğu beklenmektedir. Ancak, her iki senaryo bölümünde de üniversite eğitiminin etiksel tutum üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Çalışmada bu sonuç, mevcut eğitim sisteminin içerik ve yaklaşımındaki kusurlarla açıklanmaya çalışılmıştır ve sistemin yeniden ele alınması ve iyileştirilmesiyle eğitimin ahlaki gelişimde pozitif bir etki sağlayacağı görüşü bildirilmiştir.
		Din		Araştırma sonuçları, dinin etiksel tutumda önemli bir rolü olduğunu ve ayrıca bu etkinin de farklı dinlerle farklılaştığını göstermiştir. Hristiyanlık, Conroy and Emerson (2004)' un bulgularıyla da uyumlu olarak, yüksek etik standartlara en yakın bulunmuştur.
Lam, Ma, Cao, Zhang (2008)	Muhasebe uygulayıcıları (454) K:323 E:130 Muhasebe öğrencileri (126) K:79 E:47	Cinsiyet	- Kişisel değerler, SVQ (Giacomino and Akers, 1998)	Cinsiyetler arası değerlerdeki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Venezia (2008)	Muhasebe öğrencileri (72) K:30 E:42	Cinsiyet	DIT-2 (Mandarin Chinese Version)	Kadın muhasebe öğrencileri, erkeklere göre daha yüksek seviyede etiksel muhakeme göstermiştir. Kadınların DIT degen eteklere göre daha yüksektir.
Marques, Pereira, (2009)	Muhasebe uzmanları (276) K:%34,8 E:%65,2	Cinsiyet	-Etik felsefe, EPQ, Singhapakdi and Forsyth (1977), ve Forsyth (1980) -Etik yargılama, senaryolar, 5 a det, Weber (1992)	Cinsiyetin hem idealizm hem de rölativizm regresyon eşitliklerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Sonuçlar Portekizli kadın muhasebecilerin Forsyth et al. (1988) ve Singhapakdi et al. (1999) 'un da bulgularıyla uyumlu olarak, idealizm boyutunda erkek meslektaşlarından farklılaşmadığını işaret etmiştir ve ayrıca daha önceki bazı çalışmaların (Bass et al., 1998; Forsyth et al., 1988; McHoskey, 1996; Singhapakdi et al., 1999)' da bildirdiği gibi kadınlar rölativizm boyutunda da erkek meslektaşlarından farklılık göstermemişlerdir.
				Çalışmada cinsiyet etik yargılama üzerindeki en önemli belirteç olmuştur. Cinsiyetin etik yargılama üzerindeki etkisi kadınların daha yüksek etiksel tutuma sahip olduğunu savunan daha önceki çalışmalara (Akaah, 1989; Cohen et al., 2001; Dawson, 1997; Ruegger and King, 1992; Weeks et al., 1999) göre farklılık göstermiş ve bu çalışmada erkekler kadınlara göre etiksel yargılama yaparken daha sert bulunmuşlardır.
		Yaş		Yaşın - idealizm ve yaş arasında anlamlı bir ilişki kurmada başarısız olan önceki çalışmalara (Douğlaş et al., 2001; Singhapakdi et al., 1999) benzerlik göstererek bireyin idealizm boyutunda anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Ancak, rölativizm regresyon eşitliğinde yaş regresyon katsayısı anlamlı ve pozitifdir. Bu sonuçlar, daha önce yaş ve rölativizm arasında negatif bir ilişki bildirilen çalışmalara (Bass et al., 1998; Hartikainen and Torstila, 2004) karşılık daha yaşlı katılımcıların, daha genç olanlara göre anlamlı şekilde daha rölativist olduğunu göstermiştir.
				Yaşın etik yargılama üzerindeki beklenen etkisi bulunmamıştır. Yaş regresyon katsayısı, dört senaryo için pozitif iken, yaş için katsayı sadece üçüncü senaryoda anlamlıdır. Bu nedenle daha yaşlı katılımcılar ile daha genç olanlar arasında etik yargılama üzerinde bir farklılık olmadığı bildirilmiştir. Bu sonuç ne daha yaşlı bireylerin daha yüksek etik standartlara sahip olduğu görüşüyle (Dawson, 1997; Hartikainen and Torstila, 2004; Ruegger and King, 1992; Serwinek, 1992; Weeks et al., 1999), ne de yaş

ile birlikte etik standartların düştüğü görüşüyle (Roosen et al., 2001; Sankaran and Bui, 2003) bağdaşmamaktadır.

Çalışma sonuçları eğitim seviyesi ve idealizm arasında bir ilişki bulunmamıştır (Bass et al. (1998) ve ayrıca eğitim seviyesi ile relativizm arasında da bir ilişki bulunmamıştır (Bass et al., 1998; Ho et al., 1997; Singhapakdi et al., 1999).

Dört senaryoda da daha eğitilmiş katılımcılar daha az eğitilmiş meslektaşlarına göre daha sert etik yargılama da bulunmuşlardır. Ancak sadece dördüncü senaryo istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuçlar istatistiksel açıdan yeterli olmadığından, bu çalışmada daha önceki çalışmaların (Deshpande, 1997; Dubinsky and Ingram, 1984; Kidwell et al., 1987; Merritt, 1991; Serwinek, 1992; Shafer et al., 2001) tarafında yer alarak, eğitim seviyesi ve etik standartlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin tanınmadığını bildirmiştir.

Dini inanç sahibi öğrenci sayısı: 154
Dini inanç sahibi olmayan öğrenci sayısı: 273
Bu çalışmada, muhasebe öğrencilerinin etik muhakeme yeteneği ile dini inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dini inanca sahip muhasebe öğrencileri, inanç sahibi olmayan meslektaşlarına oranla daha yüksek derecede etik yargılama yeteneği göstermiştir. Bununla birlikte, farklı dini inançlara sahip bireyler arasında, etik muhakeme yeteneği açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırma, Tayvan ile sınırlı olduğundan dışsal geçerliliği sınırlıdır. Bu nedenle sonuçların genellenilebilirliği sınırlı olacaktır.

Bu çalışmada, 30 kısa etiksel durum içeren hukayenin 10 unda, literatürle de uyumlu olarak, erkek katılımcıların etik açıdan şüpheli durumlarda kadın katılımcılara göre bu durumları daha kabul edebilir oldukları görülmüştür.

Bu çalışmadaki etik tutumun en güçlü belirleyicisi yaştır. 30 etik durum hukayesinden 17 sinde daha yaşlı olmanın etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bunlardan 16 sinde daha

Eğitim seviyesi

YuHui Ho(2009) Dini inanç -Etik muhakeme yeteneği-DIT(Defining Issues Test), Rest, 1979

Muhasebe öğrencileri(427)

-Etik tutum, 30 adet kısa hukaye

Cinsiyet

Muhasebe uzmanları (195)
K: %29.2
E: %70.8

Yaş

Conroy, Emerson Pons, (2010)

ileri yaş, verilen durumların daha düşük düzeyde kabul edilebilirliğiyle ilişkilendirilmiştir. Bu bulgu daha önceki çalışmalarla uyumludur (Conron and Emerson, 2004; Emerson et al., 2007; Borkowski and Ugras, 1998; Callahan, 1990; Keller, 1988; Smith and Oakley, 1997).

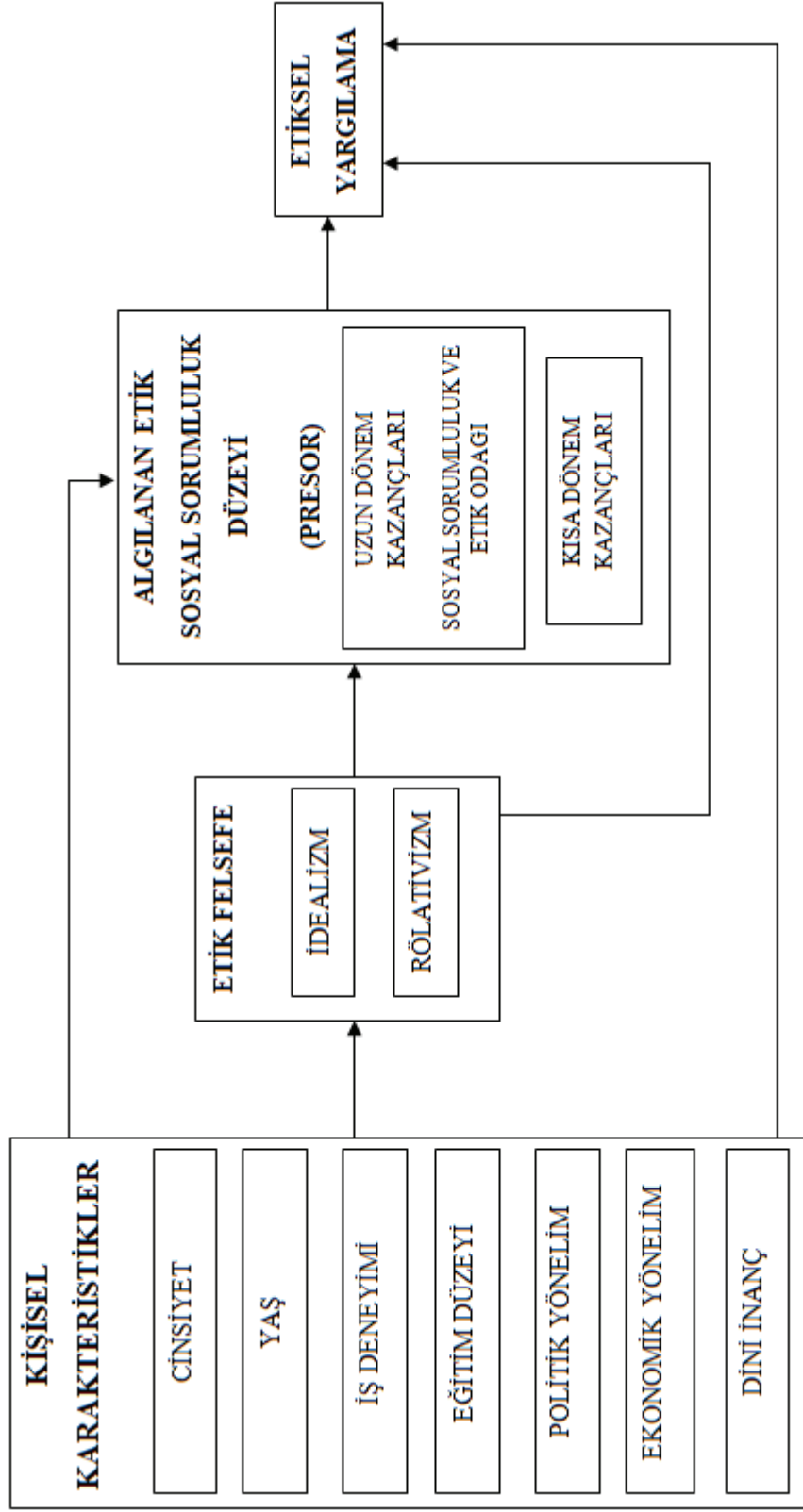
*Thome (2003)

Tablo 3.11

Kişisel karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisini İnceleyen Çalışmalar Özeti

YAZARLAR	DENEK GRUPLARI	FAKTÖRLER	METODOLOJİ VE ÖLÇÜM	BULGULAR
Singhapakdi, Kraft, Vitell, Rallapalli, (1995)	Pazarlamacılar (442)	Örgütsel etik değerler Etik felsefe	-Örgütsel Etik Değerler, CEV (Hunt, Wood, and Chonko, 1989) -Etik felsefe, EPQ -PRESOR	Ahlak felsefesinin iki boyutu da (idealizm ve rölativizm), pazarlamacıların etik ve sosyal sorumluluk algılarında anlamlı bir belirteçtir. Regresyon analizi sonuçları, idealizm ve PRESOR'un 3 boyutunda pozitif bir ilişkiyi işaret eder. İdealizm, örgütsel etkinliğin sağlanmasında, bireyin etik ve sosyal sorumluluk davranma ile ilişkili algısını pozitif yönde etkiler. Rölativizm ve PRESOR'un 3 boyutu arasındaki ilişki ise anlamlı ve negatiftir. Rölativizm, örgütsel etkinliğin sağlanmasında, bireyin etik ve sosyal sorumluluk davranma ile ilişkili algısını negatiftir yönde etkiler.
Singhapakdi, Vitell, Rallapalli, Kraft, (1996)	İşletme öğrencileri, MBA öğrencileri (153)	Etik felsefe Sosyal sorumluluk tutumları	-PRESOR -EPQ -Sosyal Sorumluluk Tutumları, 4 madde (Hunge, Kiecker, and Chonko, 1990)	Sosyal sorumluluk tutumları ve rölativizm PRESOR'un ilk boyutunda (sosyal sorumluluk ve karlılık) anlamlı belirteçler olarak bulunmuştur. Yüksek derecede sosyal sorumluluk tutumlarına sahip ve daha az rölativist bireyler, etik ve sosyal sorumluluk rolünün organizasyon karlılığının belirlenmesinde önemli olduğunu algılamakta eğilimindedirler. Sosyal sorumluluk tutumları ve idealizm uzun dönem kazanç boyutunda anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç yüksek derecede sosyal sorumluluk tutumlarına sahip ve idealist bireylerin firmanın uzun dönem kazançlarını belirlemede etik ve sosyal sorumluluğun önemini algılama eğiliminde olduğunu göstermiştir. Son olarak, sosyal sorumluluk tutumları ve rölativizm kısa dönem kazançlar boyutunda anlamlı bulunmuştur. Rölativist bireyler organizasyonun kısa dönem kazançlarını belirlemede etik ve sosyal sorumluluğun rolünü algılama eğilimindedirler. Ayrıca, yüksek derecede sosyal sorumluluk tutumlarına sahip bireyler organizasyonun kısa dönem başarısında etik ve sosyal sorumluluğun rolünü önemli algılama eğilimindedirler.
Elias (2002)	Muhasebeciler Muhasebe öğrencileri	Etik felsefe Etiksel yargılama	-Etiksel Yargılama, 13 genel kar yönetimi senaryosu	Bu çalışma bireylerin etik felsefeleri ile algıladıkları etik ve sosyal sorumluluk düzeyini incelemiştir. Araştırma sonuçları, sosyal sorumluluk ve uzun vadeli amaçlara odaklanma üzerinde idealizmin pozitif bir etkisi olduğunu; kısa vadeli amaçlara odaklanma

(763)		(Merchant,1989) -Etik Felsefe, EPQ	üzerinde ise rölativizmin pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Örgütsel katılık ve uzun dönem kazançları boyutlarında yüksek değer alan bireyler, etik eylemleri değerlerine göre daha sert yargularken; kısa dönem kazançları boyutunda yüksek değer alan bireyler etik eylemleri değerlerine göre daha yumuşak yargulamışlardır.
Obalola, (2008)	Sigorta çalışanları (414) K:171 E:243	Etik Felsefe -Etik Felsefe, EPQ	Analiz sonuçları, idealizm ile etik ve sosyal sorumluluğun algılanan rolü arasında pozitif bir ilişki işaret etmektedir ($r=0.48$, $n=414$, $p<0.0005$). Rölativizm ayrıca "kar her şey değildir" boyutu ($r=-0.20$, $n=414$, $p<0.0005$) ve "etik ve sosyal sorumluluk eşit derecede önemlidir" boyutunda ($r=-0.28$, $n=414$, $p=0.0005$) anlamlı ve negatif ilişkilidir. Ayrıca sonuçlar rölativist bir bireyin, örgütsel etkililiği sağlamada etik ve sosyal sorumluluğu daha az önemli algılayacağını göstermektedir.
	Cinsiyet		Analiz sonucunda, boyutların tümünde anlamlı bir cinsiyet farklılığı bulunmamıştır.
	Yaş		Katılımcılar yaşları itibarıyla üç ana gruba ayrılmışlardır (16-30, 31-45, 46 ve yukarısı). Gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
	Yönetim pozisyonu		Analiz sonuçları yöneticilerin etik ve sosyal sorumluluk algılarının, buhunkuları pozisyon nedeniyle farklılaşmadığını göstermiştir.
Vitell, Ramos, Nishihara, (2010)	Pazarlama yöneticileri (137)	Etik Felsefe Etiksel Yargılama Örgütsel Etik Değerler	4 senaryoda da, idealizm ile sosyal sorumluluk ve etik algısı arasındaki pozitif ilişki desteklenmiştir. Bireyin etik felsefesinin, etik ve sosyal sorumluluk üzerine doğrudan etkisi gözlemlenmiştir. Daha idealist bireyler, sosyal sorumluluk ve etiğe daha fazla önem vermişlerdir. Daha rölativist bireyler ise sosyal sorumluluk ve etiğe daha az önem vermişlerdir.

Sekil 3.1: Teorik Araştırma Modeli

4. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ ve HİPOTEZLERİN TESTİ

4.1. Örneklem Seçimi ve Veri Toplama Yöntemi

4.1.1. Araştırma Evreni

Araştırma hipotezlerinin ampirik olarak test edilebilmesi için, oluşturulan anket formu Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Yeminli Mali Müşavir ve başka bir kuruluştaki çalışan bağımlı meslek mensuplarına posta ve e-mail yoluyla ulaştırılmıştır. Toplamda 400 meslek mensubuna ulaşılmış ve 148 meslek mensubunun ankete katılımı sağlanmıştır. Ankete katılım sayısı dikkate alındığında, geri dönüş oranı % 37' dir.

4.1.2. Kullanılan Ölçekler ve Anketlerin Hazırlanması

Konu ile ilgili literatür taraması yapılarak, uluslar arası literatürde geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçekler araştırmacı tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan anket sorularında 1=kesinlikle katılmıyorum ... 5=kesinlikle katılıyorum şeklinde 5' li Likert ölçeği kullanılmıştır.

Değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için SPSS 15.0 programından yararlanılarak faktör, korelasyon, güvenilirlik ve regresyon analizleri yapılmıştır.

Dini İnanç Seviyesini ölçmek için Marta (1999) tarafından geliştirilen 8 yargıdan oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçek aşağıdaki maddeleri kapsamaktadır:

1. Dini inancım kendimden çok diğer insanları önemsememi sağlar.
2. Muhtaç durumda olanlara yardım etmek konusunda, dini inançlarımdan dolayı kendimi sorumlu hissedirim.

3. Düzenli bir şekilde ibadet etmenin önemli olduğunu düşünüyorum.
- 4.Cami, dini vakıf, din eğitimi veren okullar gibi kurumları parasal olarak mutlaka desteklemek gerekir.
5. Dindarlık, mutlu bir hayat sürmenin anahtarıdır.
6. Dini inanç, hayatı anlamlı ve heyecan verici bir yolculuk haline getirir.
7. Dini inançlarım diğer insanları olduğu gibi kabul etmeme yardımcı olur.
8. Dinim, hayatımın odak noktasındadır ve hayatıma yön verir.

Politik ve Ekonomik Yönelimi ölçmek için politik ve ekonomik liberalizm anketi, Liberal Demokrat Parti' nin internet sitesinden alınmıştır (<http://www.ldp.org.tr/>). Politik ve ekonomik liberalizmin ana noktalarına vurgu yapan 10 yargıdan oluşan bu ölçekte, ilk 5 madde politik yönelimi sonraki 5 madde ise ekonomik yönelimi ölçmektedir. Ölçek aşağıdaki maddeleri kapsamaktadır:

Politik liberalizm

- 1.Askerlik hizmeti isteğe bağlı olmalıdır.
- 2.Hükümet radyo, TV, basın veya internet yayınlarını kontrol etmemelidir.
- 3.İnsanları ne kadar ürkütürse ürkütsün, her türlü fikri ifade etmek serbest olmalıdır.
- 4.Bireylerin eğitimleri ebeveynlerin kendi sorumlulukları altındadır. Devlet eğitimden çekilmelidir.
- 5.Ülke sınırları, barışçıl geçiş yapan herkese serbest olmalıdır.

Ekonomik liberalizm

- 6.Sanayi, ticaret ve tarımda, doğrudan devlet desteği olmamalıdır .
- 7.Serbest ticaret, çeşitli gümrük ve engellerle kısıtlanmış ticaretten iyidir.
- 8.Hükümet tarafından belirlenen işçi asgari ücreti, işsizliğe neden olur.
- 9.Devlet, bireylerin güvenlik ve adalet ihtiyacını karşılamak haricinde hiç bir rol üstlenmemelidir.

10.Vergiler mümkün olduğu kadar azaltılmalı teşvik ve ceza aracı olmaktan çıkarılmalıdır.

Etik Felsefeyi belirlemek için, Schlenker ve Forsyth (1977) ve Forsyth (1980) tarafından geliştirilen Etik Durum Ölçeği, EPQ (Ethic Position Questionnaire) kullanılmıştır. Ölçek 20 yargıdan oluşmaktadır. İlk 10 yargı bireyin idealizm değerini belirlerken, kalan 10 yargı rölativizm değerini belirlemektedir. Ölçek aşağıdaki maddeleri kapsamaktadır:

İdealizm

- 1.İnsan, eylemleriyle diğer insanlara küçük bile olsa zarar vermemelidir.
- 2.Risk ne kadar küçük olursa olsun, başkalarını tehlikeye atmak hoş görülemez.
- 3.Elde edilecek yarar ne olursa olsun, başkalarına zarar verme olasılığı asla kabul edilemez.
- 4.Neden ne olursa olsun, insanlara asla psikolojik ve fiziksel zarar verilmemelidir.
- 5.Neden ne olursa olsun, insanların şerefini ve huzurunu tehdit edebilecek şekilde hareket edilmemelidir.
- 6.Masum bir insana zarar verecek herhangi bir eylem, yapılmamalıdır.
- 7.Bir davranışın olumlu ve olumsuz sonuçlarını düşünerek karar vermek, ahlaki değildir.
- 8.Toplumun en önemli meselesi, insanların onur ve refahı olmalıdır.
- 9.Başkalarının refahını/huzurunu bozacak davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.
- 10.Ahlaki davranışlar “mükemmelliğe” en yakın davranışlardır.

Rölativizm

- 11.Etik ilkeler arasında herhangi bir öncelik yoktur.
- 12.Etik değerler, durumdan duruma ve toplumdaki topluma değişir.

13.Ahlaki standartlar bireysel tercihlerdir, kişiden kişiye değişebilir.

14.Farklı ahlaki görüşlerin doğruluğu tartışılmaz.

15.Neyin ahlaki neyin ahlak dışı olduğu kişiye bağlı olduğundan, herkes için etik olan nedir sorusu hiçbir zaman çözümlenemez.

16.Ahlaki standartlar bir insanın nasıl davranması gerektiğini gösteren kişisel kurallardır ve başkalarını yargılamada bunlara başvurulamaz.

17.İnsanlar arasındaki ilişkilerde ahlaki yargılar o kadar karmaşıktır ki, bireylere kendi kurallarını oluşturmada hak tanınmalıdır.

18.Bazı hareket tarzlarını önleyecek ahlaki bir fikri, değişmez şekilde düzenlemek, insanlar arası ilişkiyi ve uyumu iyileştirmez.

19.Yalanın hoş görülüp görülemeyeceği duruma bağlı olduğu için, herhangi bir kural oluşturulamaz.

20.Bir yalanın ahlaki olup olmadığının değerlendirilmesi, eylemin olduğu koşullara bağlıdır.

Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyini ölçmek için, Singhapakdi (1996) tarafından geliştirilen, örgütsel etkililiği başarmada algılanan etik ve sosyal sorumluluk önemini ölçen PRESOR (Perceived Role of Ethics and Social Responsibility) ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, araştırmacı tarafından muhasebe meslek mensuplarının mesleki başarıda algılanan etik ve sosyal sorumluluk önemini ölçecek şekilde uyarlanmıştır. Ölçek aşağıdaki maddeleri kapsamaktadır:

1.Bir muhasebecinin yapabileceği en önemli şey, iş ahlakına uygun ve sosyal sorumluluk ilkesi ile çalışmaktır.

2.Bir muhasebecin mesleki başarısı için, etik ve sosyal sorumluluk değil, çıktı kalitesi esastır.

3.Benim için iletişim, iş ahlakına uygun ve sosyal sorumluluk içerisinde çalışmaktan daha önemlidir.

4.Muhasebeci mesleğini icra ederken, eylemlerini etik ve sosyal sorumluluk çerçevesince değerlendirmelidir.

5. Bir muhasebeci için en önemli şey, ahlaki kurallara uygun olmasa dahi, kazanç elde etmektir (arttırmaktır).

6. Bir muhasebecinin etik ve sosyal sorumluluğu, uzun vadede mesleki başarısı için gereklidir.

7. Bir muhasebecinin etik ve sosyal sorumluluk düzeyi, mesleki başarısında çok önemli bir faktördür.

8. Muhasebecinin günümüz şartlarında rekabet edebilmesi için, iş ahlakı ve sosyal sorumluluktan ödün vermesi gerekir.

9. Bir yandan kar elde ederken, diğer yandan sosyal sorumluluğa da önem verilebilir.

10. Muhasebecinin iş hayatının sürekliliği için iş ahlakı ve sosyal sorumluluk çok önemlidir.

11. Muhasebecinin ilk önceliği, etik davranmaktır.

12. Muhasebecinin sosyal sorumlulukları, kar elde etmesinden daha önemlidir.

13. İş hayatında ciddi tehdit (risk) altında iseniz, iş ahlakı ve sosyal sorumluluğu geri plana itebilirsiniz.

14. Bir muhasebeci için etkinlik, eylemlerinin iş ahlakı ya da sosyal sorumluluğa uygun görünmesinden çok daha önemlidir.

15. İş ahlakına sahip olmak, genellikle iyi işler yapmak anlamına gelir.

16. Müşteri memnuniyetini sağlamak için her yol mubahtır.

Etik Yargılamayı ölçmek için senaryo yöntemi kullanılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının etik yargılamaları 5 senaryo ile ölçülmüştür. Anket formunda yer alan senaryolar aşağıdadır:

Senaryo 1: Aynı gruba ait iki şirketin biri kar, diğeri zarar etmiştir. Yönetim kurulu konuyla ilgili yaptığı toplantıda muhasebeciye direktif vererek, zarar eden şirketten kar eden şirkete masraf yansıtmak suretiyle her iki şirkette vergi ödememiştir.

Etik Dışı Davranış: Muhasebecinin tarafsızlığı ilkesi ihlal edilmiştir.

Senaryo 2: YMM müşterisiyle denetim hizmeti vermek üzere sözleşme yapmıştır. Müşterinin muhasebe servisinde yeterli muhasebeci olmadığından sözlü olarak muhasebenin de tutulacağını taahhüt etmiştir.

Etik Dışı Davranış: Bağımsızlık ilkesi ihlal edilmiştir.

Senaryo 3: Bir firma ücret tarifesi 500 TL olan muhasebe işini, bir SMMM'ye yaptırırken, bir tanıdığına giderek bu işi 400 TL'ye yaparsa müşavirliğini ona vereceğini söylemiştir. Mali müşavir teklifi kabul etmiştir.

Etik Dışı Davranış: Haksız rekabete neden olunmuştur.

Senaryo 4: Borsada hissesi olan şirketin üçer aylık bilançosu açıklanmadan önce, şirketin muhasebecisi arkadaşına şirket hisselerinden çok miktarda almasını önerir.

Etik Dışı Davranış: Sır saklama ilkesi ihlal edilmiştir.

Senaryo 5: Borsada hisseleri olan bir anonim şirketin yönetim kurulu, muhasebeciyle çalışma yaparak şirketin bir kısım uzun vadeli alacaklarını kısa vadeli, kısa vadeli borçlarını da uzun vadeli göstererek bilançoyu makyajlamıştır.

Etik Dışı Davranış: Sosyal sorumluluk, tarafsızlık ve doğruluk ilkeleri ihlal edilmiştir.

Her senaryo için 4 yargı verilmiş (kişisel olarak kabul edilebilir, genel olarak kabul edilebilir, ahlaki açıdan doğru, meslektaşlarının kabul edebileceği nitelikte) ve bu yargıların yine 5'li Likert ölçeğinde değerlendirilmesi istenmiştir.

4.2. Verilerin Analizi

4.2.1. Demografik Bulgular

Örnekleme ait temel istatistikler, Tablo 4.1'de verilmektedir.

Muhasebe meslek mensupları ile yürütülen bu çalışmaya 37 kadın, 111 erkek olmak üzere toplam 148 meslek mensubu katılmıştır.

Çalışmaya katılan meslek mensuplarının %34.46' sını (51 kişi), 21-30 yaş aralığında; %29.73' ü (44 kişi), 31-40 yaş aralığında; %18.92' si (28 kişi), 41-50 yaş aralığında; %14.86' sını (22 kişi), 51-60 yaş aralığında; %2.03' ü (3 kişi) 61 yaş ve üzerindedir.

Ankete katılanların %5.41' i lise (8 kişi); %6.76' sını (10 kişi) yüksekokul; %75' i (111 kişi) lisans; %10.81' i (16 kişi) yüksek lisans ve %2.03' ü (3 kişi) doktora derecesine sahiptir.

Ankete cevap verenlerin %6.76' sını (10 kişi) SM; %22.30' u (33 kişi) SMMM stajyeri; %62.16' sını SMMM; %5.41' i (8 kişi) ve %3.38' i (5 kişi) bağımlı muhasebecidir.

Anketi yanıtlayan muhasebe meslek mensuplarının %5.41' i (8 kişi) 1 yıldan az; %29.73' ü (44 kişi) 1-5yıl arası; %18.92' si (28 kişi) 6-10 yıl arası; %18.24' ü (27 kişi) 11-15 yıl arası; %27.70' i (41 kişi) 16 yıl ve üzeri deneyime sahiptir.

Katılımcıların %52.70' i (78 kişi) serbest (kendisine ait SMMM ya da YMM bürosunda); %20.95' i (31 kişi) bir muhasebe bürosunda ya da denetim firmasında personel olarak; %18.92' si (28 kişi) özel sektörde bir kuruma bağlı olarak ya da bir şirkette; %1.35' i (2 kişi) bir kamu kurumunda çalışmaktadır. Katılımcıların %6.08' i (9 kişi) çalışma şeklini diğer olarak işaretlemiştir.

Tablo 4.1: Örnekleme Ait Demografik Bilgiler

Karakkteristikler		Meslek Mensubu Sayısı	Geçerli % Oran
Cinsiyet	Kadın	37	25.00
	Erkek	111	75.00
Yaş	21-30	51	34.46
	31-40	44	29.73
	41-50	28	18.92
	51-60	22	14.86
	61 ve üzeri	3	2.03
Öğrenim Durumu	Lise	8	5.41
	Yüksekokul	10	6.76
	Üniversite-Lisans	111	75.00
	Yüksek Lisans	16	10.81
	Doktora	3	2.03
Mesleki Unvan	Serbest Muhasebeci	10	6.76
	SMMM Stajyeri	33	22.30
	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir	92	62.16
	Yeminli Mali Müşavir	8	5.41
	Bağımlı Muhasebeci	5	3.38
İş deneyimi	1 yıldan az	8	5.41
	1-5 yıl	44	29.73
	6-10 yıl	28	18.92
	11-15 yıl	27	18.24
	16 yıl ve üzeri	41	27.70

Çalışma Şekli	Serbest(Kendime ait bir SMM/YMM bürosunda)	78	52.70
	Bir muhasebe bürosunda/denetim firmasında personel olarak	31	20.95
	Özel sektörde bir kuruma bağlı olarak / Bir şirkette	28	18.92
	Bir kamu kurumunda	2	1.35
	Diğer	9	6.08

4.2.2. Faktör Analizi

Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili çok sayıdaki değişkeni az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler haline getiren ve yaygın olarak kullanılan çok değişkenli istatistik tekniklerinden biridir (Kleinbaum et al., 1998: Kalaycı, 2010).

Faktör analizinde aralarında yüksek korelasyon olan değişkenler setinin bir araya getirilmesi suretiyle faktör adı verilen genel değişkenlerin (faktörler) oluşturulması söz konusudur. Burada amaç; değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arası ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkarmak, başka bir ifade ile değişkenleri sınıflandırmaktır (Kalaycı, 2010).

Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla Barlett testi ve Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) testleri bir arada kullanılmaktadır.

Barlett testi, korelasyon matrisinde değişkenlerin en azından bir kısmı arasında yüksek oranlı korelasyonlar olduğu olasılığını test eder. Analize devam edilebilmesi için “Korelasyon matrisi birim matristir” sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekir. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğunu, başka bir deyişle veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Hair et al, 1998: Kalaycı, 2010).

Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü, gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. KMO oranın (0.5)' in üzerinde olması gerekir. Oran ne kadar yüksek olursa veri seti faktör analizi yapmak için o kadar iyidir denilebilir. KMO değerleri ve yorumları aşağıdaki gibidir (Sharma 1996: Kalaycı, 2010).

KMO DEĞERİ	YORUM
0,90	Mükemmel
0,80	Çok iyi
0,70	İyi
0,60	Orta
0,50	Zayıf
0,50' nin altı	Kabul edilemez

Tablo 4.2'de görüldüğü gibi, KMO testi (senaryolar haricindeki değişkenler üzerinde yapılan faktör analizi için) % 84,4 (,844)' dür. $84,4 > 0,50$ olduğundan veri setimiz faktör analizi için uygundur. Yine tablo da görüldüğü üzere Barlett testi istatistiksel olarak anlamlıdır (ki-kare: 3530,811; $p < 0.001$). Bu sonuç değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğunu, başka bir deyişle veri setimizin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.2: KMO ve Barlett' s Test Sonuçları-1

	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	,844
Barlett' s Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3530,811
	df	630
	Sig.	,000

Tablo 4.3'de görüldüğü gibi, KMO testi (senaryolar üzerinde yapılan faktör analizi için) % 73,7 (,737)' dür. $73,7 > 0,50$ olduğundan veri setimiz faktör analizi için uygundur. Yine tablo da görüldüğü üzere Barlett testi istatistiksel olarak

anlamlıdır (ki-kare: 1509,740; $p < 0.001$). Bu sonuç değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğunu, başka bir deyişle veri setimizin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.3: KMO ve Barlett' s Test Sonuçları-2

	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	,737
Barlett' s Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1509,740
	Df	91
	Sig.	,000

SPSS 15.0 programı kullanılarak yapılan faktör analizi sonucunda, senaryolardan beklendiği gibi 5 faktör ve diğer sorulardan dini inanç 1 faktör; ekonomik ve politik yönelimden, ekonomik yönelim ve politik yönelim olmak üzere 2 faktör; etik felsefeden, idealizm ve rölativizm olarak üzere 2 faktör; algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyinden, kısa dönem kazançları ve uzun dönem kazançları, sosyal sorumluluk ve etik odağı olmak üzere 2 faktör olarak toplamda 7 faktör elde edilmiştir.

Çalışmada faktör analizine tabi tutulan değişkenler ve değişkenleri ölçmek için kullanılan ölçekler faktör yükleriyle birlikte Tablo 4.4 ve Tablo 4.5'de görülmektedir.

Tablo 4.4: Faktör Analizi Sonuçları-1

	FAKTÖR 1	FAKTÖR 2	FAKTÖR 3	FAKTÖR 4	FAKTÖR 5	FAKTÖR 6	FAKTÖR 7
	İdealizm	Dini İnanç	Rölativizm	Kısa Vadeli Kazançlar	Uzun Vadeli Kazançlar, Etik ve Sosyal Sorumluluk Odağı	Ekonomik Yönelim	Politik Yönelim
SORULAR							
S24: Masum bir insana zarar verecek herhangi bir eylem, yapılmamalıdır.	,890						
S21: Elde edilecek yarar ne olursa olsun, başkalarına zarar verme olasılığı asla kabul edilemez.	,887						
S23: Neden ne olursa olsun, insanların şerefini ve huzurunu tehdit edebilecek şekilde hareket edilmemelidir.	,879						
S19: İnsan, eylemleriyle diğer insanlara küçük bile olsa zarar vermemelidir.	,798						
S22: Neden ne olursa olsun, insanlara asla psikolojik ve fiziksel zarar verilmemelidir.	,793						
S27: Başkalarının refahını/huzurunu bozacak davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.	,790						
S20: Risk ne kadar küçük olursa olsun, başkalarını tehlikeye atmak hoş görülmez.	,742						
S26: Toplumun en önemli meselesi, insanların onur ve refahı olmalıdır.	,723						
S28: Ahlaki davranışlar mükemmelliğe en yakın davranışlardır.	,565						
S16: Dini inanç, hayatı anlamlı ve heyecan verici bir yolculuk haline getirir.		,894					
S15: Dindarlık, muthu bir hayat sürmenin anahtarıdır.		,876					
S18: Dinim, hayatımın odak noktasıdır ve hayatıma yön verir.		,875					

S14: Cami, dini vakıf, din eğitimi veren okullar gibi kurumları parasal olarak mutlaka desteklemek gerekir.	,863					
S13: Düzenli bir şekilde ibadet etmenin önemli olduğunu düşünüyorum.	,853					
S12: Muhtaç durumda olanlara yardım etmek konusunda, dini inançlarımdan dolayı kendimi sorumlu hissedirim.	,794					
S17: Dini inançlarım diğer insanların olduğu gibi kabul etmeme yardımcı olur.	,768					
S33: Neyin ahlakı neyin ahlak dışı olduğu kişiye bağlı olduğundan, herkes için etik olan nedir sorusu hiçbir zaman çözümlenemez.	,802					
S31: Ahlakı standartlar bireysel tercihlerdir, kişiden kişiye değişebilir.	,732					
S34: Ahlakı standartlar bir insanın nasıl davranması gerektiğini gösteren kişisel kurallardır ve başkalarını yargılamada bunlara başvurulamaz.	,726					
S36: Bazı hareket tarzlarını önleyecek ahlakı bir fikri, değişmez şekilde düzenlemek, insanlar arası ilişkiyi ve uyumu iyileştirmez.	,714					
S32: Farklı ahlakı görüşlerin doğruluğu tartışılmaz.	,712					
S35: İnsanlar arasındaki ilişkilerde ahlakı yargılar o kadar karmaşıktır ki, bireylere kendi kurallarını oluşturma da hak tanınmalıdır.	,691					
S30: Etik değerler, durumdan duruma ve toplumdaki topluma değişir.	,582					
S40: Bir muhasebecinin mesleki başansı için, etik ve sosyal sorumluluk değil, çıktı kalitesi esastır.	,774					
S41: Benim için iletişim, iş ahlakına uygun ve sosyal sorumluluk içerisinde çalışmaktan daha önemlidir.	,756					
S43: Bir muhasebecinin en önemli şey, ahlakı kurallara uygun olma sa dahi, kazanç elde etmektir (arttırmaktır).	,739					

Tablo 4.5 Faktör Analizi Sonuçları-2

	SORULAR	2. Senaryo	3. Senaryo	1. Senaryo	4. Senaryo
Senaryo 2: YMM müşterisiyle denetim hizmeti vermek üzere sözleşme yapmıştır. Müşterinin muhasebe servisinde yeterli muhasebeci olmadığından sözlü olarak muhasebenin de tutulacağını taahhüt etmiştir.	S59: Kişisel olarak kabul edilebilir	,902			
	S61: Ahlaki açıdan doğru	,874			
	S60: Genel olarak kabul edilebilir	,787			
Senaryo 5: Borsada hisselenen bir anonim şirketin yönetim kurulu, muhasebeciyle çalışma yaparak şirketin bir kısım uzun vadeli alacaklarını kısa vadeli, kısa vadeli borçlarını da uzun vadeli göstererek bilançosunu makyaajlamıştır.	S73: Ahlaki açıdan doğru	,914			
	S72: Genel olarak kabul edilebilir	,784			
	S71: Kişisel olarak kabul edilebilir	,782			
Senaryo 3: Bir firma ücret tanfesi 500 TL olan muhasebe işini, bir SMMM ye yaptırırken, bir tanıdığına giderek bu işi 400 TL ye yaparsa müşavirliğini ona vereceğini söylemiştir. Mali müşavir teklifi kabul etmiştir.	S65: Ahlaki açıdan doğru		,873		
	S63: Kişisel olarak kabul edilebilir		,864		
	S64: Genel olarak kabul edilebilir		,830		
	S57: Ahlaki açıdan doğru			,822	
Senaryo 1: Aynı gruba ait iki şirketin biri kar, diğeri zarar etmiştir. Yönetim kurulu konuyla ilgili yaptığı toplantıda muhasebeciye direktif vererek, zarar eden şirketten kar eden şirkete masraflandırmak suretiyle her iki şirkette vergi ödememiştir.	S55: Kişisel olarak kabul edilebilir			,816	
	S56: Genel olarak kabul edilebilir			,768	
Senaryo 4: Borsada hissesi olan şirketin üçer aylık bilançosu açıklanmadan önce, şirketin muhasebecisi arkadaşına şirket hisselemlerinden çok miktarda almasını önerir.	S70: Meslektaşlarının kabul edebileceği nitelikte				,821
	S68: Genel olarak kabul edilebilir				,764

4.2.3. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi

Bu çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini ölçmek için Cronbach α katsayıları kullanılmıştır. Bu yöntem, ölçekte yer alan k sorunun homojen bir yapı gösteren bir bütünü ifade edip etmediğini araştırır. Ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır ve bir ölçekteki k sorunun varyansları toplamının genel varyansa ortalanması ile elde edilir (Kalaycı, 2010).

0 ile 1 arasında değer alan Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanır (Kalaycı, 2010):

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Faktörleri oluşturan soru sayıları ve güvenilirlik katsayıları Tablo 4.6' da sunulmuştur.

Tablo 4.6: Faktörleri Oluşturan Soru Sayısı ve Güvenilirlik Katsayıları

DEĞİŞKENLER	BOYUTLARI	Soru Sayısı	Cronbach Alfa (α) Değerleri
Etik Felsefe	İdealizm	9	,932
	Rölativizm	7	,866
Dini İnanç	Dini İnanç	7	,943
Algılanan Sosyal Sorumluluk Düzeyi (Presor)	Kısa Vadeli Kazançlar	5	,822
	Uzun Vadeli Kazançlar, Sosyal Sorumluluk ve Etik Odağı	3	,848
Politik-Ekonomik Yönelim	Ekonomik Yönelim	2	,570
	Politik Yönelim	3	,584
Etik Yargılama (senaryolar)	1.Senaryo	3	,792
	2.Senaryo	3	,905
	3.Senaryo	3	,886
	4.Senaryo	2	,785
	5.Senaryo	3	,886

Tablo dikkatle incelendiğinde, politik-ekonomik yönelim faktörü dışındaki faktörler “oldukça güvenilir” ya da “yüksek güvenirligi” olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik ve politik yönelim faktörleri ise 0.60’ın altında chrombha alfa değerleri ile “düşük güvenirlilik” seviyesine sahip olduğu görülmektedir.

4.2.4. Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Analizi

Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan değişkenlerin aralarındaki bire bir ilişkilerin ortaya konulması için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, mesleki unvan, iş deneyimi, çalışma şekli, idealizm, dini inanç, rölativizm, kısa dönem kazançları, uzun dönem kazançları, ekonomik yönelim, politik yönelim ve senaryolar arasındaki yapılan korelasyon analizi sonuçları, değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapmalar Tablo 4.7’ de verilmektedir.

İdealizm ile değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, kişisel karakteristiklerden sadece dinin inanç derecesiyle olan ilişkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($r=.266$; $p<0.01$).

Rölativizm ile değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, rölativizm ile eğitim seviyesi arasındaki ilişki negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=-.248$; $p<0.01$); ekonomik yönelim ve politik yönelim arasındaki ilişkiler ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0.01$) bulunmuştur.

Kısa dönem kazançları ile değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, kısa vadeli kazançlar ile eğitim seviyesi arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=-.270$; $p<0.01$); kısa vadeli kazançlar ile dini inanç arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=.172$; $p<0.05$); kısa vadeli kazançlar ile rölativizm arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=.512$; $p<0.01$); kısa dönem kazançları ile ekonomik yönelim arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=.259$; $p<0.01$) bir ilişki bulunmuştur.

Uzun dönem kazançları ile değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, uzun dönem kazançları ile idealizm arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=.572$; $p<0.01$); uzun vadeli kazançlar ile dini inanç arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=.241$; $p<0.01$) bir ilişki bulunmuştur.

Senaryolar ile değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, yaş faktörü ile 1. Ve 2. Senaryo arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0.01$) bir ilişki olduğu; mesleki unvan ile 2. Ve 3. Senaryo arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0.01$, $p<0.05$); çalışma şekli ile 2. Ve 3. Senaryo arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0.05$, $p<0.01$); politik yönelim ile sadece 1. Senaryo arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ($r=.163$; $p<0.05$) ve son olarak kısa dönem kazançları ile tüm senaryolar arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Tablo 4.7: Değişkenler Arası Korelasyonlar

DEĞİŞKENLER	Ortaklık	Standart Sapma	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim durumu	Deneyim	Çalışma şekli	İdealizm	Dini inanç	Relativizm	Kısa vadeli	Uzun vadeli	Ek. Yön	Pol. Yön	Sen .2	Sen .3	Sen .1	Sen .4	
1.Cinsiyet	1,75	,434	1																
2.Yaş	2,20	1,131	,298	1															
3.Öğrenim durumu	2,97	,690	-,045	,042	1														
4.Unvan	2,76	,794	,123	,402	,125	1													
5.İş deneyimi	3,33	1,306	,303	,751	,123	,358	1												
6.Çalışma şekli	1,87	1,145	-,270	,437	-,013	,340	,445	1											
İdealizm	4,3881	,67175	-,121	,050	,005	,051	-,115	1											
Dini inanç	3,4373	1,16788	-,024	-,274	-,112	-,098	,003	,266	1										
Relativizm	3,1438	,95976	,038	,020	-,248	,033	,005	,137	-,044	1									
Kısa vadeli	2,1068	,85346	,080	-,121	-,270	-,113	,103	,015	-,172*	,512	1								
Uzun vadeli	4,2252	,79417	-,046	,057	-,018	,045	-,105	,572	,241	,131	-,066	1							
Ek. Yön.	2,5709	,93316	,010	-,081	-,039	-,037	-,049	,009	,051	,261	,259	,076	1						
Pol. Yön.	3,1059	1,04258	,064	,157	,102	,055	-,163*	,077	,280	,236	,088	,016	,423	1					
Senaryo 2	1,7703	,92406	,054	-,226	-,131	-,232	,167*	-,034	,148	,050	,333	-,057	,047	,025	1				
Senaryo 5	1,7410	,84275	,008	-,044	-,129	-,096	,080	-,039	,026	,091	,215	,064	-,018	,047	,464	1			
Senaryo 3	2,0360	1,06205	-,034	-,125	,001	-,170*	,213	,027	,106	,013	,179*	,010	-,058	-,016	,316	,463	1		
Senaryo 1	2,0856	,90612	-,130	-,212	,051	-,151	,159	-,021	-,034	,153	,203*	-,041	,085	-,163*	,452	,293	,322	1	
Senaryo 4	2,0946	1,06482	-,044	-,157	-,043	-,082	,057	-,099	,070	,140	,320	-,037	,067	,134	,394	,515	,435	,268	1

4.2.5. Regresyon Analizleri ve Hipotezlerin Testi

İleri sürülen hipotezlerin testi için 14 regresyon modeli geliştirilmiştir. Araştırma kapsamındaki hipotezleri test etmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki tüm modeller SPSS 15 istatistik paket programı ile analiz edilmiştir ve elde edilen sonuçlar ve hipotezlerin testi aşağıda yer almaktadır.

4.2.5.1. Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerine Etkisi

Tablo 4.8’de, bağımlı değişken olarak idealizm ve rölativizm için yazılan iki regresyon eşitliğine ait sonuçlar sunulmuştur. Her iki regresyon için de bağımsız değişkenler; cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, unvan, deneyim, çalışma şekli, dini inanç, ekonomik yönelim ve politik yönelimdir.

Tablo 4.8: Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerindeki Etkileri

Bağımsız değişkenler	Model 1		Model 2	
	İdealizm		Rölativizm	
	Stand. β	t	Stand. β	t
Sabit katsayı	3,816	7,315***	2,722	3,744***
Cinsiyet	-,185	-2,193*	,002	,029
Yaş	,114	,883	-,161	-1,275
Eğitim seviyesi	,004	,049	-,295	-3,723***
Unvan	,018	,203	,076	,875
Deneyim	,015	,119	,247	2,032*
Çalışma şekli	-,076	-,815	,105	1,156
Dini inanç	,353	4,040***	-,039	-,454
Ekonomik Yön.	-,079	-,880	,191	2,179*
Politik Yön.	,187	1,989*	,181	1,972
Düzeltilmiş R2	,091		,134	
F	2,627**		3,535***	
N	147		147	

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Kişisel karakteristiklerin idealizm üzerindeki etkilerinin incelendiği model 1 istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=2.627$; $P<0.01$). Cinsiyetin (Kadın:1; Erkek:2) idealizm üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($\beta=-.185$; $t=-2.193$; $p<0.05$). Bu sonuç kadın meslek mensuplarının, erkek meslektaşlarına göre daha idealist olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla H₁ hipotezi desteklenmektedir. Model 1 analiz sonuçlarına göre idealizm üzerinde dini inancın pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu ($\beta=.353$; $t=4.040$; $p<.001$); politik yönelimin de idealizm üzerinde yine pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu ($\beta =.187$; $t=1.989$; $p<.05$) görülmektedir. Bu bulgular dini inanç derecesi daha yüksek olan bireylerin diğerlerine göre daha idealist olduğunu dolayısıyla dindarlık seviyesinin idealizm üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuç doğrultusunda H₉ hipotezi desteklenmektedir. Buna karşın, politik yönelimin idealizm üzerindeki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkisi beklenmedik bir sonuçtur. Bu sonuç politik yönelim arttıkça, idealizmin azalacağı hipotezini desteklememektedir. Dolayısıyla H₁₃ hipotezi desteklenememiştir.

Yaş, eğitim seviyesi, unvan, deneyim, çalışma şekli ve ekonomik yönelim bağımsız değişkenlerinin idealizm üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır ($p>0.05$). Elde edilen bulgular doğrultusunda, H₃, H₅, H₇, H₁₁ hipotezleri desteklenememiştir.

Kişisel karakteristiklerin rölativizm üzerindeki etkilerinin incelendiği model 2 istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=3.535$; $P<0.001$). Rölativizm üzerinde eğitim seviyesinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($\beta=-.295$; $t=-3.723$; $p<0.001$). Bu bulgu daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin daha düşük seviyede rölativist felsefe eğiliminde olduğunu işaret etmektedir. Bu bulguya dayanarak eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin evrensel ahlak ilkelerini reddetme eğiliminden uzaklaştığı ve diğerlerinin de refahını nispeten önemseydiği söylenebilir. Dolayısıyla H₈ hipotezi desteklenmiştir. Deneyimin rölativizm üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur ($\beta=.247$; $t=2.032$; $p<0.05$). Bu bulgu daha fazla iş deneyimine sahip meslek mensuplarının diğer meslektaşlarına oranla daha rölativist olduğunu göstermektedir. Artan deneyimle meslek mensupları evrensel ahlak ilkelerine

uyumdan uzaklaşmakta ve eylemlerin sonuçlarına göre değerlendirme yapmaya başlamaktadır. Dolayısıyla H6 hipotezi desteklenememiştir. Model 2 de görülen diğer bir sonuç, rölativizm üzerinde ekonomik yönelimin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğudur ($\beta=,191$; $t=2,179$; $p<0.05$). Ekonomik yönelim sorularını ekonomik liberalizm perspektifinden yanıtlayan katılımcıların daha rölativist olduğu görülmektedir ve bu bulgu ile H12 hipotezi desteklenmektedir.

Modelde yer alan diğer bağımsız değişkenler; cinsiyet, yaş, mesleki unvan, çalışma şekli, dini inanç, politik yönelim ve rölativizm arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Elde edilen bulgular doğrultusunda, H2, H4, H10 ve H14 hipotezleri desteklenememiştir.

4.2.5.2. Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Tablo 4.9’da etik yargılamayı inceleyen 5 regresyon eşitliğine ait sonuçlar sunulmuştur. Burada her senaryo için bir regresyon eşitliği yazılmış ve etik yargılama bağımlı değişken; idealizm değeri, rölativizm değeri, cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, unvan, deneyim, çalışma şekli, dini inanç, politik yönelim, ekonomik yönelim bağımsız değişkenler olarak alınmıştır.

Kişisel karakteristiklerin ve etik felsefenin (idealizm ve rölativizm boyutlarıyla) etik yargılama üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla 5 senaryo için 5 ayrı model oluşturulmuştur. Model 3 ($F=1,983$ $P<0.05$) ve Model 4 ($F=1,867$ $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş; ancak model 5, model 6 ve model 7 istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır ($p<0.05$).

Etik yargılama ve tüm bağımsız değişkenler arasındaki regresyon analiz sonuçları incelendiğinde, sadece Model 3’te yaşın etik yargılama üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($\beta=-,308$; $t=-2,324$; $p<0.05$). Bu bulgu artan yaşla birlikte bireylerin etik standartlarının yükseldiğini ve daha etik yargılamalar yaptıklarını göstermektedir. Ancak, sonucun tek modelle sınırlı olması nedeniyle H16 desteklenememiştir.

Tablo 4.9: Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Etiksel Yargılama Üzerindeki Etkisi

Bağımsız değişkenler	MODEL 3 - 1.Senaryo		MODEL 4 - 2.Senaryo		MODEL 5 - 3.Senaryo		MODEL 6 - 4.Senaryo		MODEL 7 - 5.Senaryo	
	Stand. β	t	Stand. β	t	Stand. β	t	Stand. β	t	Stand. β	t
Sabit katsayı	1,875	2,196*	1,750	2,002*	1,233	1,192	2,459	2,394*	2,074	2,480*
İdealizm	-,039	-,452	-,039	-,440	,016	,172	-,169	-1,889	-,062	-,669
Rölativizm	,131	1,462	,004	,041	,023	,253	,133	1,457	,074	,785
Cinsiyet	-,084	-,971	,118	1,360	,026	,295	-,044	-,501	,013	,145
Yaş	-,308	-2,324*	-,232	-1,747	-,039	-,287	-,188	-1,387	,014	,099
Eğitim Sev.	,057	,658	-,111	-,1,286	,019	,215	-0,19	-,211	-,108	-1,191
Unvan	-,083	-,919	-,139	-,1,538	-,112	-1,207	-,023	-,249	-,065	-,684
Deneyim	,202	1,577	,132	1,025	,068	,514	,078	,596	-,010	-,071
Çalışma Şek.	,088	,918	,121	1,269	2,06*	2,087	,000	,003	,069	,689
Diini inanç	-,027	-,283	,125	1,322	,121	1,250	,137	1,423	,067	,676
Ekonomik Y	-,027	-,290	-,025	-,267	-,098	-1,017	-,072	-,759	-,093	-,949
Politik Yön.	,181	1,851	,123	1,258	,087	,858	,210*	2,101	,116	1,131
Düzeltil. R2	,069		,061		,005		,024		-,034	
F	1,983*		1,867*		1,066		1,323		,565	
N	147		147		147		147		147	

*p<0.05

**p<0.01

***p<0.001

Model 3 ve model 4’ de yer alan diğer bağımsız değişkenler; idealizm, rölativizm, cinsiyet, eğitim seviyesi, unvan, deneyim, çalışma şekli, dini inanç, ekonomik ve politik yönelimin etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır ($p>0.05$). Dolayısıyla H15, H17, H18, H19, H20, H21, H22, H23 hipotezleri desteklenememiştir.

4.2.5.3. Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Üzerine Etkisi

Tablo 4.10’da algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyini iki boyutta (kısa dönem kazançları ve uzun vadeli kazançları-sosyal sorumluluk ve etik odağı) inceleyen 2 regresyon eşitliğine ait sonuçlar sunulmuştur. Burada her boyut için bir regresyon eşitliği yazılmış ve boyutlar (kısa dönem kazançları ve uzun vadeli kazançları-sosyal sorumluluk ve etik odağı) bağımlı değişken; idealizm değeri, rölativizm değeri, cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, unvan, deneyim, çalışma şekli, dini inanç, politik yönelim, ekonomik yönelim bağımsız değişkenler olarak alınmıştır.

Tablo 4.10: Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Üzerine Etkisi

Bağımsız değişkenler	Model 8		Model 9	
	Kısa dönem kazançları		Uzun dönem kazançları- etik ve sosyal sorumluluk odağı	
	Stand. β	T	Stand. β	t
Constant	,637	,921	,912	1,419
İdealizm	-,074	-,985	,539	7,182***
Rölativizm	,458	5,943***	,033	,424
Cinsiyet	,085	1,142	-,015	-,207
Yaş	-,077	-,675	-,069	-,603
Eğitim seviyesi	-,126	-1,695	-,014	-,191
Unvan	-,059	-,759	-,007	-,085
Deneyim	,073	,659	,196	1,783
Çalışma şekli	,101	1,225	,001	,016
Dini inanç	,181	2,232*	,083	1,032

Ekonomik Yön.	,121	1,515	,095	1,196
Politik Yön.	,015	,181	-,061	-,731
Düzeltilmiş R2	,310		,313	
F	6,992***		7,077***	
N	147		147	

*p<0.05

**p<0.01

***p<0.001

Kişisel karakteristiklerin ve etik felsefenin *kısa dönem kazançları* üzerindeki etkilerinin incelendiği model 8 istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=6,992; P<0.01). Kısa dönem kazançları üzerinde rölativizmin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($\beta=,458$; $t=5,943$; $p<0.001$). Bu bulgu daha rölativist bireylerin, kısa dönem kazançlarını daha önemli algıladığını göstermektedir. Dolayısıyla H32 desteklenmektedir. Kısa dönem kazançları üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülen diğer bağımsız değişken dini inanç derecesidir ($\beta=,181$; $t=2,232$; $p<0.05$). Bireyin dini inanç seviyesinin kısa dönem kazançları üzerinde negatif bir etkisi olduğu öngörülmele birlikte, beklenilenin aksine dini inanç seviyesinin kısa dönem kazançları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin bulunduğu görülmekte ve bu nedenle H28 hipotezi desteklenmemektedir.

Kişisel karakteristiklerin ve etik felsefenin *uzun dönem kazançları-sosyal sorumluluk ve etik odağı* üzerindeki etkilerinin incelendiği model 9 istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=7,077; $p<0.01$). Uzun dönem kazançları- sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde idealizmin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($\beta=,529$; $t=7,182$; $p<0.001$). Bu bulgu daha idealist bireylerin mesleki eylemlerinde uzun dönem kazançları için etik ve sosyal sorumlu davranmanın daha önemli olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Dolayısıyla H31 desteklenmektedir. Model 8 ve Model 9 da yer alan diğer değişkenler, cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, unvan, deneyim, çalışma şekli, ekonomik ve politik yönelimin, algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi boyutları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki oluşturmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Bu nedenle, H24, H25, H26, H27, H29, H30 hipotezleri desteklenememiştir.

4.2.5.4. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyinin Etik Yargılama Üzerine Etkisi

Tablo 4.11’de algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyinin etik yargılama üzerindeki etkisini inceleyen 5 modele ait sonuçlar sunulmuştur. Burada her senaryo için bir model kurulmuş ve etik yargılama bağımlı değişken; idealizm değeri, rölativizm değeri, cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, unvan, deneyim, çalışma şekli, dini inanç, politik yönelim, ekonomik yönelim bağımsız değişkenler olarak alınmıştır.

Model 10 ($F=3,167$; $p<0.05$); Model 11 ($F=9,132$; $p<0.001$); Model 12 ($F=2,433$; $p<0.05$); Model 13 ($F=8,319$; $p<0.001$) ve Model 14 ($F=3,993$; $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tüm modellerde kısa vadeli kazançların etik yargılama üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($p<0.05$; $p<0.001$; $p<0.05$; $p<0.001$; $p<0.05$). Bu bulgu mesleki eylemlerinde kısa dönem kazançlarını daha önemli gören meslek mensuplarının etik yargılamalarında daha hoş görülme olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla H34 desteklenmiştir. Yine tüm modellere bakıldığında, uzun dönem kazançları-sosyal sorumluluk ve etik odağı boyutunun etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Dolayısıyla H33 hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 4.11: Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyinin Etiksel Yargılama Üzerine Etkisi

Bağımsız değişkenler	MODEL 10		MODEL 11		MODEL 12		MODEL 13		MODEL 14	
	Stand. β	t	Stand. β	t	Stand. β	t	Stand. β	t	Stand. β	t
Sabit katsayı	1,768	3,932***	1,189	2,692**	1,440	2,718**	1,348	2,636**	,932	2,240*
Kısa vadeli kazançlar	,201	2,467*	,330	4,212***	,180	2,202*	,319	4,051***	,220	2,713**
Uzun vadeli kazançlar/ Etik ve sosyal sorumluluk odağı	-,027	-,336	-,035	-,446	,022	,267	-,016	-,208	,079	,969
Düzeltil. R2	,029		,100		,019		,091		,039	
F	3,167*		9,132***		2,433*		8,319***		3,993*	
N	147		147		147		147		147	

*p<0.05

**p<0.01

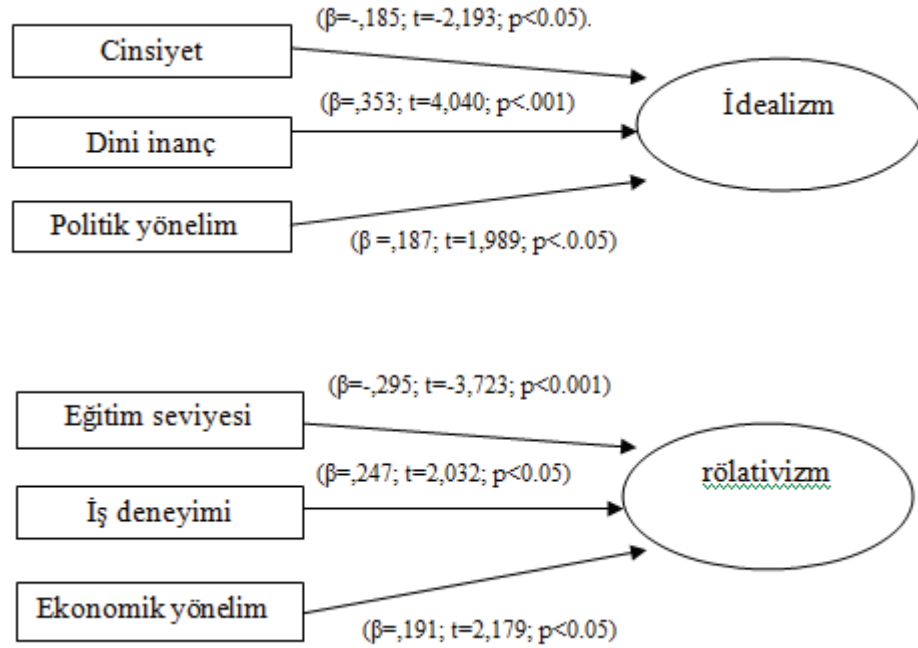
***p<0.001

Tablo 4.12: Araştırma Hipotezlerinin Özeti

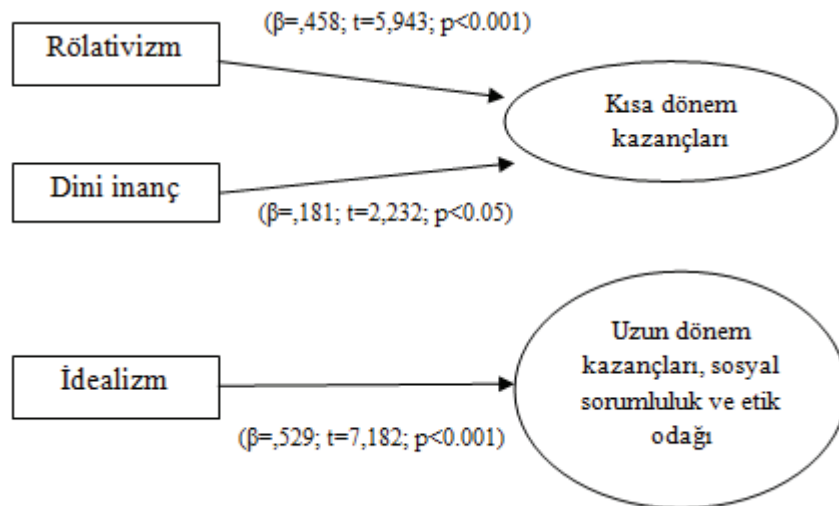
HİPOTEZ	SONUÇ	MODEL NO
H1. Cinsiyetin idealizm üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklendi*	1
H2. Cinsiyetin rölativizm üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	2
H3. Yaşın idealizm üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	1
H4. Yaşın, rölativizm üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	2
H5. İş deneyimi arttıkça, idealizm artmaktadır.	Desteklenmedi	1
H6. İş deneyimi arttıkça, rölativizm azalmaktadır.	Desteklenmedi	2
H7. Eğitim seviyesi arttıkça, idealizm artmaktadır.	Desteklenmedi	1
H8. Eğitim seviyesi arttıkça, rölativizm azalmaktadır.	Desteklendi*	2
H9. Dindarlık seviyesi arttıkça, idealizm artmaktadır.	Desteklendi*	1
H10. Dindarlık seviyesi arttıkça, rölativizm azalmaktadır.	Desteklenmedi	2
H11. Ekonomik yönelim arttıkça, idealizm azalmaktadır.	Desteklenmedi	1
H12. Ekonomik yönelim arttıkça, rölativizm artmaktadır	Desteklendi*	2
H13. Politik yönelim arttıkça, idealizm azalmaktadır.	Desteklenmedi	1
H14. Politik yönelim arttıkça, rölativizm artmaktadır.	Desteklenmedi	2
H15. Cinsiyet, etik yargılamayı pozitif bir şekilde etkilemektedir.	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H16. Yaş, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir.	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H17. Deneyim, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir.	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H18. Eğitim seviyesi, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H19. Dindarlık seviyesi, etik yargılamayı negatif bir şekilde etkilemektedir.	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H20. Ekonomik yönelim etik yargılamayı pozitif bir şekilde etkilemektedir.	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6

H21. Politik yönelim etik yargılamayı pozitif bir şekilde etkilemektedir	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H22. İdealizm, etik yargılamayı negatif bir biçimde etkilemektedir.	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H23. Rölativizm, etik yargılamayı pozitif bir biçimde etkilemektedir	Desteklenmedi	3, 4, 5, 6
H24. Cinsiyetin, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	7, 8
H25. Yaşın, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	7, 8
H26. Eğitim seviyesinin, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	7, 8
H27. Deneyimin, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	7, 8
H28. Dini inanç seviyesinin, kısa dönem kazançları üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	7,
H29. Ekonomik yönelimin, kısa dönem kazançları üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	7, 8
H30. Politik Yönelimin, kısa dönem kazançları üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.	Desteklenmedi	7, 8
H31. İdealizm, uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağını pozitif bir biçimde etkilemektedir.	Desteklendi*	9
H32. Rölativizm, kısa dönem kazançlarını pozitif bir biçimde etkilemektedir.	Desteklendi*	8
H33. Uzun dönem kazançları - sosyal sorumluluk ve etik odağı, etik yargılamayı negatif bir biçimde etkilemektedir..	Desteklenmedi	10,11,12, 13,14
H34. Kısa dönem kazançları, etik yargılamayı pozitif bir biçimde etkilemektedir.	Desteklendi*	10,11,12, 13,14

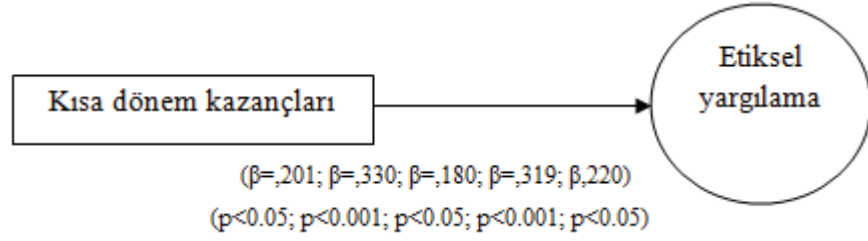
4.2.6. Araştırma Bulgularının Şematik Gösterimi

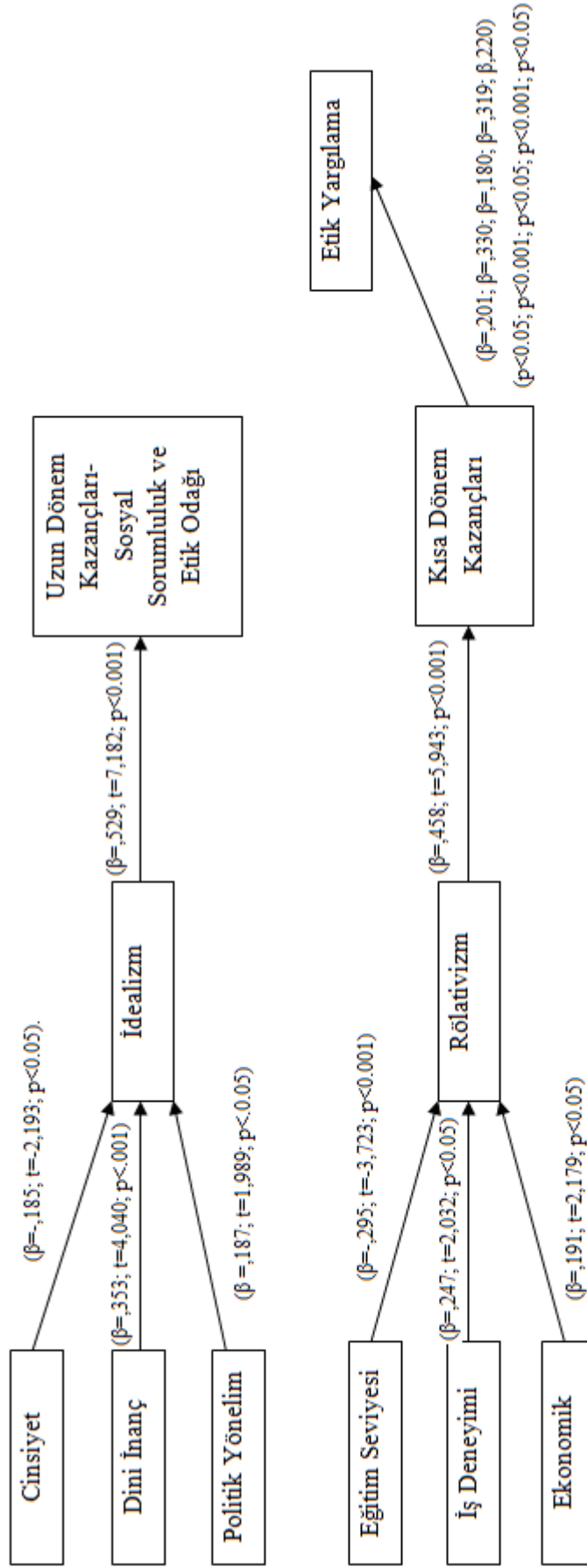
Şekil 4.1. Kişisel Karakteristiklerin Etik Felsefe Üzerindeki Etkisine Yönelik Sonuç Modeli

Şekil 4.2. Kişisel Karakteristiklerin ve Etik Felsefenin Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Boyutları Üzerindeki Etkisine Yönelik Sonuç Modeli

Şekil 4.3. Algılanan Etik ve Sosyal Sorumluluk Düzeyi Boyutlarının Etik Yargılama Üzerindeki Etkisine Yönelik Sonuç Modeli

Şekil 4.4. Araştırma Sonuç Modeli

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Çalışma kapsamında muhasebe meslek mensuplarının kişisel karakteristiklerinin, etik felsefeleri ve algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeylerinin etik yargılamaya üzerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma için önerilen kapsamlı model regresyon analizleriyle test edilmiştir ve sonuçlar genel olarak literatür ile uyumlu görünmekle birlikte, literatürden farklı bazı sonuçlara da ulaşılmıştır.

Muhasebe meslek mensubunun etik felsefesi idealizm ve rölativizm olarak 2 boyutta ele alınmıştır ve regresyon analizleri sonucunda, idealizm üzerinde cinsiyet, dini inanç ve politik yönelimin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Çalışma sonucu kadın muhasebe meslek mensuplarının erkek meslektaşlarına göre daha idealist olduğunu göstermektedir ($\beta=-,185$; $t=-2,193$; $p<0.05$). Bu bulgu ilgili literatürdeki çalışmaları desteklemektedir (Bass, 1998; McHoskey, 1996; Hartikainen and Torstila, 2004; Singhapakdi and Vitell, 1994). Bu çalışmalar aynı zamanda cinsiyetin rölativizm üzerindeki etkisini de araştırmıştır. Bass (1998), McHoskey (1996) ve Hartikainen ve Torstila (2004), kadınların erkeklere göre daha az rölativist olduğunu gözlemlemiştir. Singhapakdi ve Vitell (1994) ise kadınların erkeklerden daha rölativist olduğunu bildirmiştir. Görüldüğü üzere cinsiyetin rölativizm üzerindeki etkisine ilişkin çalışma bulguları tutarlı değildir. Bu çalışmada, literatürden farklı olarak cinsiyetin rölativizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

İdealizm üzerindeki diğer önemli değişken dini inanç derecesidir. İlgili literatürü (Singhapakdi et al., 1999; Barnett et al., 1996) destekleyecek şekilde, idealizm üzerinde dinin inancın istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu görülmektedir ($\beta=,353$; $t=4,040$; $p<.001$). Bu sonuç daha yüksek derecede dini inanç sahibi bireylerin daha idealist olduğunu ve dolayısıyla etik ikilemlerde bu felsefe doğrultusunda, evrensel ahlak kurallarını kabul etme eğiliminde olduğunu ve

diğerlerinin refahını göz önünde bulundurduğunu göstermektedir. Singhapakdi ve arkadaşları (1999) ve Barnett ve arkadaşları (1996) etik felsefe üzerinde dini inancı inceledikleri araştırmalarında, rölativizm üzerinde dini inancın negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Söz konusu olan çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada dini inanç rölativizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir.

İdealizm üzerinde politik yönelimin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu araştırmamız bulgularındandır ($\beta =,187$; $t=1,989$; $p<.0.05$). Ancak literatürde politik yönelimin asıl etkisi olduğu düşünölen ahlak felsefesi rölativizmdir (Forsyth, 1980). Bu nedenle ilgili yazınla uyum göstermemektedir. Politik yönelimin rölativizm üzerindeki etkisi pozitif olmakla birlikte, istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Diğer etik felsefe boyutu rölativizm üzerinde kişisel karakteristiklerin etkisi incelendiğinde, eğitim seviyesi, deneyim ve ekonomik yönelim olmak üzere üç faktörün bu boyut üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görölmektedir.

Eğitim seviyesinin rölativizm üzerindeki negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görölmekte ($\beta=-,295$; $t=-3,723$; $p<0.001$) ve bu bulgu muhasebe meslek mensuplarının eğitim seviyesi arttıkça, rölativizm derecelerinin düştüğünü ve buna bağılı olarak etik standartlarının yükseldiğini işaret etmektedir. Literatürdeki bulgular, rölativizm üzerinde eğitim seviyesinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını bildirmektedir (Ho, 1997; Singhapakdi, 1997; Bass, 1998). Bu nedenle çalışma bulgumuz literatürden farklılık göstermektedir. Eğitim seviyesinin idealizm üzerindeki etkisi ise literatürde tutarlılık göstermemektedir. Ho (1997) ve Singhapakdi (1997) daha eğitimli bireylerin, daha az eğitimli bireylere göre daha az idealist olduğunu; Razzaque ve Hwee (2002) ise eğitim ile etik standartların yükseldiğini gözlemlemişlerdir. Bu bulgulardan farklı olarak çalışmamızda eğitim seviyesinin idealizm üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Çalışmamızda, deneyimin rölativizm üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir ($\beta=,247$; $t=2,032$; $p<0.05$). Muhasebe meslek mensuplarının artan deneyimleriyle rölativizm derecelerinin yükseldiği

görülmektedir. Bu sonuç kariyerinin ilerleyen dönemlerindeki meslek mensuplarının, evrensel ahlak ilkelerine uymada daha az zorunlu hissettiklerini ve etik bir sorunla karşılaştıklarında bu sorunu eylemin çıktıklarına göre değerlendirme eğiliminde olma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışma bulgumuz, etik standartların kazanılan tecrübe ile düştüğünü bildiren Marques'i (2009) destekler niteliktedir. Etik standartların deneyim ile yükseldiğini öne süren Dawson'un (1997) aksine çalışmamızda idealizm üzerinde deneyimin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Rölativizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunan diğer bağımsız değişken, ekonomik yönelimdir ($\beta=,191$; $t=2,179$; $p<0.05$). Ekonomik yönelim liberalizm-muhafazakarlık boyutuyla ele alınmış ve regresyon analizi sonucunda ilgili yazınla da uyumlu olarak, daha liberal bireylerin daha rölativist olduğu gözlemlenmiştir (Forsyth, 1980).

Çalışma kapsamında araştırılan etik yargılama üzerinde idealizmin negatif, rölativizmin pozitif etkisi görülmekle birlikte, etik felsefenin her iki boyutunun da etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Oysa ki ilgili literatür incelendiğinde, idealizmin etik yargılama üzerindeki güçlü etkisi görülmektedir (Barnett, 1994). Katılımcılar tarafından senaryolarda algılanan yüksek derecede etik yoğunluğa rağmen, etik yargılama üzerinde etik felsefenin - hem idealizm hem de rölativizmin- istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi görülememiştir ($p>0.05$).

Etik yargılama üzerinde kişisel karakteristiklerin etkisini incelemek amacıyla kurulan 5 modelden 3'ü istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır ($p>0.05$). İstatistiksel olarak anlamlı bulunan Model 3 ve model 4'de ise istatistiksel olarak anlamlı bulunan tek değişken Model 3' deki yaş faktörüdür. Model 3'de yaşın etik yargılama üzerindeki negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmesine rağmen ($\beta=-,308$; $t=-2,324$; $p<0.05$), bu bulgu tek model ile olduğundan genelleme yapılamamıştır. Aynı zamanda diğer bağımsız değişkenlerin de etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır ($p>0.05$). Literatür incelendiğinde, yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi ve deneyimin etik yargılama üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmaların bulguları farklılık göstermektedir. Bu

açından araştırmamız bu değişkenlerin etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını bildiren çalışmaları destekler niteliktedir. Etik yargılama üzerinde cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bildiren çalışmalar; Browning and Zabriskie, 1983; Callan, 1992; Dubinsky and Levy, 1985; Hegarty and Sims, 1978, 1979; McNichols and Zimmerer, 1985; Wimalasiri et al., 1996; Rayburn and Rayburn, 1996; McCuddy and Peery; Schoderbek and Deshpande, 1996; Eastman et al., 1996; Schminke, 1997; Roozen et al., 2001; Shafer et al., 2001; Razzaque and Hwee, 2002; Abdolmohammadi et al., 2003. Yaşın ahlaki muhakeme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bildiren çalışmalar; Callan, 1992; Izraeli, 1988; Kidwell et al., 1987, Stevens, 1984; Larkin, 2000; Shafer et al., 2001; Singhapakdi et al., 2001. İş deneyiminin etik karar verme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını bildiren çalışmalar; Callan, 1992; Dubinsky and Ingram, 1984; Serwinek, 1992; Roozen et al., 2001. Eğitim seviyesinin etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını bildiren çalışmalar; Dubinsky and Ingram, 1984; Kidwell, 1987; Serwinek, 1992; Wimalasiri et al., 1996; Bass et al., 1998; Singhapakdi et al., 1999; Cohen et al., 2001; Lam and Shi, 2008 Marques and Pereira, 2009.

Muhasebe meslek mensuplarının etik ve sosyal sorumluluğa verdikleri önem, algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi (PRESOR) ölçeği ile test edilmiştir. 16 maddelik bu ölçek faktör analizi sonucunda, beklendiği üzere kısa dönem kazançları ve uzun dönem kazançları- sosyal sorumluluk ve etik odağı olmak üzere iki faktöre dağılmıştır. Her iki boyut için yapılan regresyon analizleri sonucunda, idealizmin uzun dönem kazançları, sosyal sorumluluk ve etik odağı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu ($\beta=,529$; $t=7,182$; $p<0.001$); rölativizmin ise kısa dönem kazançları üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu ($\beta=,458$; $t=5,943$; $p<0.001$) görülmektedir. Bu bulgular, rölativist bireylerin mesleki eylemlerinde daha çok kısa dönem kazançlarını düşünerek hareket ettiklerini; buna karşın, idealist bireylerin etik ve sosyal sorumlu davranmaya daha çok önem verdiğini ve bunun uzun dönem kazançlarında etkili olacağına inandıklarını göstermektedir. Çalışma sonuçlarımız Vitell (2010) ve Elias'ın (2002) bulgularını desteklemektedir.

Kısa dönem kazançları regresyon analizinde ortaya çıkan diğer bulgu, dini inanç derecesinin kısa dönem kazançları üzerindeki anlamlı ve pozitif etkisidir ($\beta=,181$; $t=2,232$; $p<0.05$). Bu sonuç beklenilenin aksine, dini inanç derecesi arttıkça bireyin kısa vadeli kazançlarına göre hareket etme eğiliminde olduğunu ve etik ve sosyal sorumluluğa daha az önem verdiğini işaret etmektedir.

Çalışma modelinin son bölümünü, muhasebe meslek mensuplarının algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeylerinin etik yargılama üzerindeki etkisinin araştırılması oluşturmaktadır. Etik yargılamanın ölçülmesi için katılımcılara her biri farklı etik sorun içeren 5 adet senaryo sunulmuştur. Algılanan etik ve sosyal sorumluluğun önemi, kısa dönem kazançları ve uzun dönem kazançları-sosyal sorumluluk ve etik odağı olmak üzere 2 boyutta her senaryoyla ayrı ayrı regresyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçları, tüm senaryolarda etik yargılama üzerinde kısa dönem kazançlarının istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkisini göstermektedir ($p<0.05$; $p<0.001$; $p<0.05$; $p<0.001$; $p<0.05$). Buradan çıkarılan sonuç, kısa dönem kazançlarına odaklanan ve bu doğrultuda hareket eden; mesleki eylemlerinde etik ve sosyal sorumlu davranmaya daha az önem veren bireylerin, etik yargılamalarında, diğer meslektaşlarına oranla daha hoşgörülü olduğudur. Elias (2002) kar yönetimi konusunda muhasebecilerle yürüttüğü çalışmasında, kısa dönem kazançlarına odaklanma boyutunda yüksek değer alan bireylerin etik eylemleri diğerlerine göre daha hoşgörülü yargıladığını gözlemlemiştir. Çalışma sonucumuz Elias'ın söz konusu bulgusunu desteklemektedir. Elias (2002) aynı çalışmada, örgütsel karlılık ve uzun dönem kazançlarına odaklanma boyutlarında yüksek değer alan bireylerin, etik eylemleri diğerlerine göre daha sert yargıladığını gözlemlemiştir. Ancak bizim çalışmamızda, uzun dönem kazançları- sosyal sorumluluk ve etik odağı boyutunun etik yargılama üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Özetle, çalışma sonuçları, kişisel karakteristik olarak cinsiyet, dini inanç derecesi ve politik yönelimin idealizm üzerinde; eğitim seviyesi, deneyim ve ekonomik yönelimin rölativizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Etik yargılama üzerine yapılan regresyon analizi sonucunda katılımcılar tarafından algılanan yüksek derecede etik yoğunluğa rağmen, etik yargılama üzerinde idealizm ve rölativizmin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi

bulunamamıştır. Ayrıca kişisel karakteristikler açısından da senaryoların tümü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir faktör bulunamamıştır. Algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyi üzerine yapılan regresyon analizi öngörülen hipotezleri desteklemiştir. Burada beklenmedik bulgu, tersi öngörülürken, dini inanç derecesi ile kısa dönem kazançları arasındaki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkidir. Son aşamada algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeyinin etik yargılama üzerindeki etkisi incelenmiş ve kısa dönem kazançlarını önemseyen bireylerin etik dışı eylemleri daha kabul edebilir olduğu sonucuna varılmıştır.

5.2. Çalışmanın Kısıtlamaları ve Öneriler

Araştırma örneklemini Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirler oluşturmuştur. Örneklemin sınırlı sayıdaki katılımcı (148 katılımcı) ile yürütülmesi sonuçların genellenebilirliğini engellemektedir. Ayrıca etik yargılamanın ölçülmesinde daha geniş bir örneklem kitlesi ile senaryo sayısının artırılması ve çeşitlendirilmesinin daha doğru sonuçlar verebileceği göz önüne alınması gereken bir husustur.

KAYNAKLAR

Abdolmohammadi, M.J., Read, W.J., and Scarbrough, D.P. (2003). Does Selection-Socialization Help to Explain Accountants' Weak Ethical Reasoning? *Journal of Business Ethics*. 42,1, 71-81.

Ameen, E. C., D. M. Guffey and J. J. McMillan: 1996, 'Gender Differences in Determining the Ethical Decision-Making Literature 405 Sensitivity of Future Accounting Professionals', *Journal of Business Ethics* 15(5), 591–597.

Arlow, P. and T. A. Ulrich: 1980, 'Business Ethics, Social Responsibility and Business Students: An Empirical Comparison of Clark's Study', *Akron Business and Economic Review* 11 (3), 17-23.

Ashmore, R.B. (1987). *Building a Moral System*. New Jersey: Englewood cliffs, Prentice Hall.

Barnett, T., K. Bass and G. Brown: 1996, 'Religiosity, Ethical Ideology, and Intentions to Report a Peer's Wrongdoing', *Journal of Business Ethics* 15(11), 1161–1174.

Bass, K., T. Barnett and G. Brown: 1998, 'The Moral Philosophy of Sales Managers and Its Influence on Ethical Decision Making', *Journal of Personal Selling & Sales Management* 18(2), 1–17.

Beltramini, R. F., tL A. Peterson and G. Kozmetsky: 1984, 'Concerns of College Students Regarding Business Ethics', *Journal of Business Ethics* 3,195-200.

Blasi, A. (1980). Bridging Moral Cognition and Moral Action: A Critical Review of The Literature. *Psychology Bulletin*, 88: 1-45.

Boomer, M., Gratto, J. and Gravender, J. and Tuttle, M. (1987). A Behavioral Model of Ethical and Unethical Decision-Making, *Journal of Business Ethics*, 6: 265-280.

Browning, J. and N. B. Zabriskie: 1983, 'How Ethical are Industrial Buyers?', *Industrial Marketing Management* 12, 219-224.

Callan, V.J.: 1992, 'Predicting Ethical Values and Training Needs in Ethics', *Journal of Business Ethics* 11, 761--769.

Cherry, J. and Fraedrich. J. (2002). Perceived Risk, Moral Philosophy and Marketing Ethics: Mediating Influences on Sales Managers' Ethical Decision-Making, *Journal of Business Research*, 55, 12: 951-962.

Chonko, L. B. and S. D. Hunt: 1985, 'Ethics and Marketing Management: An Empirical Examination', *Journal of Business Research* 13 (August), 339--359.

Cole, B. C. and D. L. Smith: 1996, 'Perceptions of Business Ethics: Students vs. Business People', *Journal of Business Ethics* 15(8), 889–896.

Dawson, L. M.: 1997, 'Ethical Differences Between Men and Women in the Sales Profession', *Journal of Business Ethics* 16(11), 1143–1152.

Dawson, L.: 1997, 'Ethical Differences Between Men and Women in the Sales Profession', *Journal of Business Ethics* 16(11), 1143–1152.

Deshpande, S. P.: 1996, 'Ethical Climate and the Link Between Success and Ethical Behavior: An Empirical Investigation of a Non-Profit Organization', *Journal of Business Ethics* 15(3), 315–320.

Douglas, P., R. Davidson and B. Schwartz: 2001, 'The Effect of Organizational Culture and Ethical Orientation on Accountants' Ethical Judgments', *Journal of Business Ethics* 34(2), 101–121

Dubinsky, A. J. and M. Levy: 1985, 'Ethics in Retailing: Perceptions of Retail Salespeople', *Journal of Academy of Marketing Science* 13 (1), 1-16.

Eastman, K. L., J. K. Eastman and A. D. Eastman: 1996, 'The Ethics of Insurance Professionals: Comparison of Personal Versus Professional Ethics', *Journal of Business Ethics* 15(9), 951–962.

Elias, R., Determinants of Earnings Management Ethics among Accountants, *Journal of Business Ethics* Vol. 40, pp. 33-45, 2002

Etheredge, J. M.: 1999, 'The Perceived Role of Ethics and Social Responsibility: An Alternative Scale Structure', *Journal of Business Ethics* 18, 51–64.

Eynon, G., N. Y. Hill and K. T. Stevens: 1997, 'Factors that Influence the Moral Reasoning Abilities of Accountants: Implications for Universities and the Profession', *Journal of Business Ethics* 16(12/13), 1297–1309.

Fang, M.L. (2006). Evaluating Ethical Decision-Making of Individual Employees In Organizations – An Integration Framework, *Journal of American Academy of Business*, Cambridge, Hollywood, 8, 2: 105-113.

Ferrel, O.C., Gresham, L.G. and Fraedrick, J. (1989). A Synthesis of Ethical Decision Models for Marketing, *Journal of Macro Marketing*, 9(Fall), 55-64.

Ferrell, O. C. and S.J. Skinner. 1988, 'Ethical Behavior and Bureaucratic Structure in Marketing Research Organizations', *Journal of Marketing Research* 25 (February), 103-109.

Ferrel, O.C, Gresham, L.G. and Fraedrick, J. (1985). A Contingency Framework for Understanding Ethical Decision Making in Marketing, *Journal of Marketing*, 49, 2: 87-96.

Finnis, J. (1988). *Fundamental of Ethics*, Washington, DC: Georgetown University Press.

Fleischman, G. and S. Valentine: 2003, 'Professionals' Tax Liability and Ethical Evaluations in an Equitable Relief Innocent Spouse Case', *Journal of Business Ethics* 42(1), 27-44.

Forsyth, D. R. (1992), Judging the Morality of Business Practices: The Influence of Personal Moral Philosophies, *Journal of Business Ethics* 11(5/6): 461.

Forsyth, D.: 1980, 'A Taxonomy of Ethical Ideologies', *Journal of Personality and Social Psychology* 39(1), 175-184.

Frankena, William K. (1963). *Ethics*. NJ: Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Freeman S.J., Engels D.W. and Altekruise, M.K. (2004). Foundations for Ethical Standards and Codes: The Role of Moral Philosophy and Theory of Ethics, *Counseling and Values*, 48, 3: 163-173.

Jones, J., Massey, D. W., & Thorne, L. (2003). Auditors' ethical reasoning: Insights from past research and implications for the future. *Journal of Accounting Literature*, 22, 45-103.

Jones, T.M. (1991). Ethical Decision-Making by Individuals in Organizations: An Issue-Contingent Model, *Academy of Management Review*, 16, 2: 366-395.

Jones, T. M. and F. H. Gautschi, III: 1988, 'Will the Ethics of Business Change? A Survey of Future Execufives', *Journal of Business Ethics* 7, 231-248.

Jung, J.M. (2002). Interactive Impact of Culture and Individual Characteristics on Ethical Decision Making Processes, Criteria and Judgmental Outcomes: A Cross-National Comparison between South Korea and United States.

Greenberg, R.R. (2001). The Relationship of The DIT and Behavior. A Replication Issues in Accounting Education.

Hartikainen, O. and S. Torstila: 2004, 'Job-Related Ethical Judgment in the Finance Profession', *Journal of Applied Finance (JAF)* 14(1), 62-76.

Hegarty, W. H. and H. P. Sims, Jr.: 1978, 'Some Determinants of Unethical Decision Behavior: An Experiment', *Journal of Applied Psychology* 63 (4), 451-457.

Hegarty, W. H. and H. P. Sims, Jr.: 1979, 'Organizational Philosophy, Policies and Objectives Related to Unethical Decision Behavior: A Laboratory Experiment', *Journal of Applied Psychology* 64(3), 331-338.

Ho, F., S. Vitell, J. Barnes and R. Desborde: 1997, 'Ethical Correlates of Role Conflict and Ambiguity in Marketing: The Mediating Role of Cognitive Moral Development', *Journal of the Academy of Marketing Science* 25(2), 117–126.

Hunt, S.D. and Arturo Z. Vasquez-Parraga. (1993), Organizational Consequences, Marketing Ethics and Salesforce Supervision, *Journal of Marketing Research*, 2, 30: 78-90.

Hunt, S.D. and Vitell, S.J. (1986). A General Theory of Marketing Ethics, *Journal of Macromarketing*, 6: 5-16.

Izraeli, D.: 1988, 'Ethical Beliefs and Behavior Among Managers: A Cross-cultural Perspective', *Journal of Business Ethics* 7, 263-271.

Kidwell, J., R. Stevens and A. Bethke: 1987, 'Differences in the Ethical Perceptions Between Male and Female Managers: Myth or Reality', *Journal of Business Ethics* 6(6), 489–493.

Kohlberg, L.: 1981, *The Meaning and Measurement of Moral Development* (Clark University Press, Worcester, MA).

Kracher, B., A. Chatterjee and A. R. Lundquist: 2002, 'Factors Related to the Cognitive Moral Development of Business Students and Business Professionals in India and the United States: Nationality, Education, Sex and Gender', *Journal of Business Ethics* 35(4), 255–268.

Kraft, K. L. (1991a), The Relative Importance of Social Responsibility in Determining Organizational Effectiveness: Student Responses, *Journal of Business Ethics*, 10(3): 179.

Kraft, K. L. (1991b), The Relative Importance of Social Responsibility in Determining Organizational Effectiveness: Managers from Two Service Industries, *Journal of Business Ethics*, 10(7): 485.

Kraft, K. L. and Jauch, L. R. (1992), The organizational Effectiveness Menu: A Device for Stakeholder Assessment, *MidAmerican Journal of Business*, 7(1): 11.

Larkin, J. M.: 2000, 'The Ability of Internal Auditors to Identify Ethical Dilemmas', *Journal of Business Ethics* 23(4), 401–409.

Latif, D. A.: 2000, 'Ethical Cognition and Selection– Socialization in Retail Pharmacy', *Journal of Business Ethics* 25(4), 343–357.

Lazniak, Gene R. and Murphy, P. (1993). *Ethical Marketing Decisions: The Higher Road*. Allyn and Bawn, Boston, MA.

Marques, P. And Pereira, J. (2009), Ethical Ideology and Ethical Judgments in the Portuguese Accounting Profession, *Journal of Business Ethics* 86:227–242

Marta, J.K.M. (1999). An Empirical Investigation Into Significant Factors of Moral Reasoning and Their Influences on Ethical Judgment and Intentions.

McHoskey, J.: 1996, 'Authoritarianism and Ethical Ideology', *The Journal of Social Psychology* 136(6), 709–717.

McCuddy, M. K. and B. L. Peery: 1996, 'Selected Individual Differences and Collegians' Ethical Beliefs', *Journal of Business Ethics* 15(3), 261–272.

McNichols, C. W. and T. W. Zimmerer: 1985, 'Situational Ethics: An Empirical Study of Differentiators of Student Attitudes', *Journal of Business Ethics* 4, 175-180.

Peterson, D., A. Rhoads and B. C. Vaught: 2001, 'Ethical Beliefs of Business Professionals: A Study of Gender, Age and External Factors', *Journal of Business Ethics* 31(3), 225–232.

Radtke, R. R.: 2000, 'The Effects of Gender and Setting on Accountants' Ethically Sensitive Decisions', *Journal of Business Ethics* 24(4), 299–312.

Rayburn, J. M. and L. G. Rayburn: 1996, 'Relationship Between Machiavellianism and Type A Personality and Ethical-Orientation', *Journal of Business Ethics* 15(11), 1209–1219.

Razzaque, M. and T. Hwee: 2002, 'Ethics and Purchasing Dilemma: A Singaporean View', *Journal of Business Ethics* 35(4), 307–326.

Reidenbach, R. E. and D. P. Robin (1990), Toward the Development of a Multidimensional Scale for Improving Evaluations of Business Ethics, *Journal of Business Ethics*, 9(8): 639.

Reidenbach, R. Eric and D. Robin (1987), Social Responsibility Ethics and Marketing Strategy: Closing The Gap Between Concept And Application, *Journal of Marketing*, 51: 44-58.

Reiss, M. C. and K. Mitra: 1998, 'The Effects of Individual Difference Factors on the Acceptability of Ethical and Unethical Workplace Behaviors', *Journal of Business Ethics* 17(14), 1581–1593.

Rest, J. R. and Narvaez, D. (1994), Summary: What's Possible, *Moral Development in the Professions: Psychology and Applied Ethics*, Editors: Rest, J. R., and Narvaez, D., pp. 213-24., Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Rest, J. R.: 1986, *Moral Development Advances in Research and Theory* (Praeger, New York).

Rest, J. R. (1979). *Development in judging moral issues*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Roosen, I., P. Pelsmacker and F. Bostyn: 2001, 'The Ethical Dimensions of Decision Processes of Employees', *Journal of Business Ethics* 33(2), 87–99.

Ruegger, D. and E. King: 1992, 'A Study of the Effect of Age and Gender upon Student Business Ethics', *Journal of Business Ethics* 11(3), 179–186.

Schminke, M.: 1997, 'Gender Differences in Ethical Frameworks and Evaluation of Others' Choices in Ethical Dilemmas', *Journal of Business Ethics* 16(1), 55–65.

Schoderbek, P. P. and S. P. Deshpande: 1996, 'Impression Management, Overclaiming, and Perceived Unethical Conduct: The Role of Male and Female Managers', *Journal of Business Ethics* 15(4), 409–414.

Serwinek, P.: 1992, 'Demographic and Related Differences in Ethical Views Among Small Businesses', *Journal of Business Ethics* 11(7), 555–566.

Shafer, W. E., R. E. Morris and A. A. Ketchand: 2001, 'Effects of Personal Values on Auditors' ethical decisions', *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 14(3), 254–277.

Singhapakdi, A., K. Karande, C. P. Rao and S. J. Vitell: 2001, 'How Important are Ethics and Social Responsibility? A Multinational Study of Marketing Professionals', *European Journal of Marketing* 35(1/2), 133–152.

Singhapakdi, A. (1999), Perceived Importance of Ethics and Ethical Decisions in Marketing, *Journal of Business Research*, 45(1): 89.

Singhapakdi, A., Vitell, S. J., Rallapalli, K. C. and Kraft, K. L. (1996), The Perceived Role of Ethics and Social Responsibility: A Scale Development, *Journal of Business Ethics*, 15(11): 1131.

Singhapakdi, A. and S. Vitell: 1994, 'Ethical Ideologies of Future Marketers: The Relative Influences of Machiavellianism and Gender', *Journal of Marketing Education* 16(1), 34–42.

Stevens, G. E.: 1984, 'Business Ethics and Social Responsibility The Response of Present and Future Managers', *Akron Business and Economic Review* Fall, 6--11.

Torres, M.B. (2001). Character and Decision-Making. Doctoral Dissertation, University of Navarra.

Trevino, L. K.: 1992, 'Experimental Approaches to Studying Ethical-Unethical Behavior in Organizations', *Business Ethics Quarterly* 2(2), 121–136.

Trevino, L.K. (1986). Ethical Decision-Making in Organizations: A Person-Situation Interactionist Model, *Academy of Management Review*, 11, 3: 601-617.

Weber, J.: 1990, 'Managers' Moral Reasoning: Assessing their Responses in Three Moral Dilemmas', *Human Relations* 43 (7), 687--702.

Weeks, W., C. Moore, J. McKinney and J. Longenecker: 1999, 'The Effects of Gender and Career Stage on Ethical Judgment', *Journal of Business Ethics* 20(4), 301–313.

Whipple, T. W. and D. F. Swords: 1992, 'Business Ethics Judgments: A Cross-cultural Comparison', *Journal of Business Ethics* 11, 671-678.

Wimalasiri, J. S., F. Pavri and A. A. K. Jalil: 1996, 'An Empirical Study of Moral Reasoning Among Managers in Singapore', *Journal of Business Ethics* 15(12), 1331–1341.

Vaicys, C. L.: 1996, *The Moderating Effect of Work Climate on Individual Ethical Decision-Making*. Doctoral Thesis, not published, Louisiana Tech University, USA.

Vitell, S., Ramos, E. And Nishihara C.(2010), *The Role of Ethics and Social Responsibility in Organizational Success: A Spanish Perspective*. *Journal of Business Ethics* (2010) 91:467–483

Zahra, S. A. and M. S. LaTour (1987), *Corporate Social Responsibility and Organizational Effectiveness: A Multivariate Approach*, *Journal of Business Ethics*, 6(6): 459.

Zakaria, M., Haron,H., and Ismail I.(2010). *Do Moral Philosophies Influence Auditors' Ethical Judgment?* *Malaysian Accounting Review*, Vol. 9 No. 1, 43-65.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Kadıköy' de doğan Canan DOĞRU, lise eğitimini Pendik Lisesi (Y.D.A.)' nde tamamladıktan sonra Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü' nden (2008) mezun olmuş ve aynı yıl Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü' nde yüksek lisans programına başlamıştır.

EK 1: ANKET SORULARI

Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü' nde yürütülen “MUHASEBE ÇALIŞANLARININ KİŞİSEL KARAKTERİSTİKLERİ, ETİK FELSEFELERİ VE ALGILANAN SOSYAL SORUMLULUK DÜZEYLERİNİN ETİK YARGILAMA ÜZERİNE ETKİLERİ” adlı çalışmada kullanılacak bu anketin amacı, muhasebecilerin etik felsefe ve algılanan etik ve sosyal sorumluluk düzeylerini belirlemek, bu faktörlerin etik yargılama üzerindeki etkisini incelemek ve bireyin kişisel karakteristiklerinin hangi faktörler üzerinde etkili olduğunu araştırmaktır.

Ankete katılarak bilimsel bir çalışmaya destek vermiş olacaksınız. İlginiz ve desteğiniz için teşekkür ederiz.

SORULAR	
S1: Cinsiyetiniz	☐ kadın ☐ erkek
S2: Yaşınız	☐ 21-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51-60 ☐ 61 ve üzeri
S3: Öğrenim durumunuz	☐ lise ☐ yüksek okul ☐ üniversite-lisans

☐ yüksek lisans ☐ doktora
S4: Ünvanınız(sahip olduğunuz yetki belgesi) ☐ Serbest Muhasebeci ☐ SMMM Stajeri ☐ Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ☐ Yeminli Mali Müşavir ☐ Bağımlı Muhasebeci
S5: Toplam kaç yıldır meslek mensubu olarak çalışıyorsunuz? ☐ 1 yıldan az ☐ 1-5 yıl ☐ 6-10 yıl ☐ 11-15 yıl ☐ 16 yıl ve üzeri
S6: Çalışma şekliniz ☐ Serbest(Kendime ait bir SMM/YMM bürosunda) ☐ Bir muhasebe bürosunda/denetim firmasında personel olarak ☐ Özel sektörde bir kuruma bağlı olarak / Bir şirkette ☐ Bir kamu kurumunda ☐ Diğer

Lütfen aşağıdaki soruları sizi en iyi açıklayan kategoriye seçerek cevaplandırınız.

Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum Ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	2	3	4	5

S7: Devlet tarımı ve sanayiye sübvans e etmemeli, destek alımları kaldırılmalı.	1	2	3	4	5
S8: Gümrük duvarları indirilir, ticaret tümüyle serbest bırakılırsa insanlar için daha iyi olur.	1	2	3	4	5
S9: Asgari ücret, işsizliğ e neden olduğ u için iptal edilmeli.	1	2	3	4	5
S10: Vergiler kaldırılmalı, devlet hizmetlerinin bedeli onları kullananlar tarafından ödenmeli(yani bedava polis, okul, sağlık vb. hizmet yok.)	1	2	3	4	5

S11: Dini inancım kendimden çok diğer insanları önemsememi sağlar.	1	2	3	4	5
S12: Muhtaç durumda olanlara yardım etmek konusunda, dini inançlarımdan dolayı kendimi sorumlu hissedirim.	1	2	3	4	5

S13: Düzenli bir şekilde ibadet etmenin önemli olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
S14: Cami, dini vakıf, din eğitimi veren okullar gibi kurumları parasal olarak mutlaka desteklemek gerekir.	1	2	3	4	5
S15: Dindarlık, mutlu bir hayat sürmenin anahtarıdır.	1	2	3	4	5
S16: Dini inanç, hayatı anlamlı ve heyecan verici bir yolculuk haline getirir.	1	2	3	4	5
S17: Dini inançlarım diğer insanları olduğu gibi kabul etmeme yardımcı olur.	1	2	3	4	5
S18: Dinim, hayatımın odak noktasındadır ve hayatıma yön verir.	1	2	3	4	5

S19: İnsan, eylemleriyle diğer insanlara küçük bile olsa zarar vermemelidir.	1	2	3	4	5
S20: Risk ne kadar küçük olursa olsun, başkalarını tehlikeye atmak hoş görülemez.	1	2	3	4	5
S21: Elde edilecek yarar ne olursa olsun, başkalarına zarar verme olasılığı asla kabul edilemez.	1	2	3	4	5
S22: Neden ne olursa olsun, insanlara asla psikolojik ve fiziksel zarar verilmemelidir.	1	2	3	4	5
S23: Neden ne olursa olsun, insanların şerefini ve huzurunu tehdit edebilecek şekilde hareket edilmemelidir.	1	2	3	4	5
S24: Masum bir insana zarar verecek herhangi bir eylem, yapılmamalıdır.	1	2	3	4	5
S25: Bir davranışın olumlu ve olumsuz sonuçlarını düşünerek karar vermek, ahlaki değildir.	1	2	3	4	5
S26: Toplumun en önemli meselesi, insanların onur ve refahı olmalıdır.	1	2	3	4	5
S27: Başkalarının refahını/huzurunu bozacak davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.	1	2	3	4	5
S28: Ahlaki davranışlar mükemmelliğe en yakın davranışlardır.	1	2	3	4	5
S29: Etik ilkeler arasında herhangi bir öncelik yoktur.	1	2	3	4	5
S30: Etik değerler, durumdan duruma ve toplumdan topluma değişir.	1	2	3	4	5
S31: Ahlaki standartlar bireysel tercihlerdir, kişiden kişiye değişebilir.	1	2	3	4	5
S32: Farklı ahlaki görüşlerin doğruluğu tartışılmaz.	1	2	3	4	5
S33: Neyin ahlaki neyin ahlak dışı olduğu kişiye bağlı olduğundan, herkes için etik olan nedir sorusu hiçbir zaman çözümlenemez.	1	2	3	4	5
S34: Ahlaki standartlar bir insanın nasıl davranması gerektiğini gösteren kişisel kurallardır ve başkalarını yargılamada bunlara başvurulamaz.	1	2	3	4	5
S35: İnsanlar arasındaki ilişkilerde ahlaki yargılar o kadar karmaşıktır ki, bireylere kendi kurallarını oluşturmada hak tanınmalıdır.	1	2	3	4	5
S36: Bazı hareket tarzlarını önleyecek ahlaki bir fikri, değişmez şekilde düzenlemek, insanlar arası ilişkiyi ve uyumu iyileştirmez.	1	2	3	4	5
S37: Yalanın hoş görülüp görülemeyeceği duruma bağlı olduğu için, herhangi bir kural oluşturulamaz.	1	2	3	4	5
S38: Bir yalanın ahlaki olup olmadığının değerlendirilmesi, eylemin olduğu koşullara bağlıdır.	1	2	3	4	5

S39: Bir muhasebecinin yapabileceği en önemli şey, iş ahlakına uygun ve sosyal sorumluluk ilkesi ile çalışmaktır.	1	2	3	4	5
S40: Bir muhasebecin mesleki başarısı için, etik ve sosyal sorumluluk değil, çıktı kalitesi esastır.	1	2	3	4	5
S41: Benim için iletişim, iş ahlakına uygun ve sosyal sorumluluk içerisinde çalışmaktan daha önemlidir.	1	2	3	4	5
S42: Muhasebeci mesleğini icra ederken, eylemlerini etik ve sosyal sorumluluk çerçevesince değerlendirmelidir.	1	2	3	4	5
S43: Bir muhasebeci için en önemli şey, ahlaki kurallara uygun olmasa dahi, kazanç elde etmektir (arttırmaktır).	1	2	3	4	5
S44: Bir muhasebecinin etik ve sosyal sorumluluğu, uzun vadede mesleki başarısı için gereklidir.	1	2	3	4	5

S45: Bir muhasebecinin etik ve sosyal sorumluluk düzeyi, mesleki başarısında çok önemli bir faktördür.	1	2	3	4	5
S46: Muhasebecinin günümüz şartlarında rekabet edebilmesi için, iş ahlaki ve sosyal sorumluluktan ödün vermesi gerekir.	1	2	3	4	5
S47: Bir yandan kar elde ederken, diğer yandan sosyal sorumluluğa da önem verilebilir.	1	2	3	4	5
S48: Muhasebecinin iş hayatının sürekliliği için iş ahlaki ve sosyal sorumluluk çok önemlidir.	1	2	3	4	5
S49: Muhasebecinin ilk önceliği, etik davranmaktır.	1	2	3	4	5
S50: Muhasebecinin sosyal sorumlulukları, kar elde etmesinden daha önemlidir.	1	2	3	4	5
S51: İş hayatında ciddi tehdit(risk) altında iseniz, iş ahlaki ve sosyal sorumluluğu geri plana itebilirsiniz.	1	2	3	4	5
S52: Bir muhasebeci için etkinlik, eylemlerinin iş ahlaki ya da sosyal sorumluluğa uygun görünmesinden çok daha önemlidir.	1	2	3	4	5
S53: İş ahlakına sahip olmak, genellikle iyi işler yapmak anlamına gelir.	1	2	3	4	5
S54: Müşteri memnuniyetini sağlamak için her yol mubahtır.	1	2	3	4	5

Senaryo 1: Aynı gruba ait iki şirketin biri kar, diğeri zarar etmiştir. Yönetim kurulu konuyla ilgili yaptığı toplantıda muhasebeciye direktif vererek, zarar eden şirketten kar eden şirkete masraf yansıtmak suretiyle her iki şirkette vergi ödememiştir.					
S55: Kişisel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S56: Genel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S57: Ahlaki açıdan doğru	1	2	3	4	5
S58: Meslektaşlarımın kabul edebileceği nitelikte	1	2	3	4	5

Senaryo 2: YMM müşterisiyle denetim hizmeti vermek üzere sözleşme yapmıştır. Müşterinin muhasebe servisinde yeterli muhasebeci olmadığından sözlü olarak muhasebenin de tutulacağını taahhüt etmiştir.					
S59: Kişisel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S60: Genel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S61: Ahlaki açıdan doğru	1	2	3	4	5
S62: Meslektaşlarımın kabul edebileceği nitelikte	1	2	3	4	5

Senaryo 3: Bir firma ücret tarifesi 500 TL olan muhasebe işini, bir SMMM ye yaptırırken, bir tanıdığına giderek bu işi 400 TL ye yaparsa müşavirliğini ona vereceğini söylemiştir. Mali müşavir teklifi kabul etmiştir.					
S63: Kişisel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S64: Genel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S65: Ahlaki açıdan doğru	1	2	3	4	5
S66: Meslektaşlarımın kabul edebileceği nitelikte	1	2	3	4	5

Senaryo 4: Bir firma ücret tarifesi 500 TL olan muhasebe işini, bir SMMM ye yaptırırken, bir tanıdığına giderek bu işi 400 TL ye yaparsa müşavirliğini ona vereceğini söylemiştir. Mali müşavir teklifi kabul etmiştir.					
S67: Kişisel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S68: Genel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S69: Ahlaki açıdan doğru	1	2	3	4	5
S70: Meslektaşlarımın kabul edebileceği nitelikte	1	2	3	4	5

Senaryo 5: Bir firma ücret tarifesi 500 TL olan muhasebe işini, bir SMMM ye yaptırırken, bir tanıdığına giderek bu işi 400 TL ye yaparsa müşavirliğini ona vereceğini söylemiştir. Mali müşavir teklifi kabul etmiştir.					
S71: Kişisel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S72: Genel olarak kabul edilebilir	1	2	3	4	5
S73: Ahlaki açıdan doğru	1	2	3	4	5
S74: Meslektaşlarının kabul edebileceği nitelikte	1	2	3	4	5

Lütfen aşağıdaki soruları sizi en iyi açıklayan kategoriye seçerek cevaplandırınız.

S75: Askerlik hizmeti isteğe bağlı olmalıdır.	1	2	3	4	5
S76: Hükümet radyo, TV, basın veya internet yayınlarını kontrol etmemelidir.	1	2	3	4	5
S77: İnsanları ne kadar ürkütürse ürkütsün, her türlü fikri ifade etmek serbest olmalıdır.	1	2	3	4	5
S78: Bireylerin eğitimleri ebeveynlerin kendi sorumlulukları altındadır. Devlet eğitimden çekilmelidir.	1	2	3	4	5
S79: Ülke sınırları, barışçıl geçiş yapan herkese serbest olmalıdır.	1	2	3	4	5
S80: Sanayi, ticaret ve tarımda, doğrudan devlet desteği olmamalıdır .	1	2	3	4	5
S81: Serbest ticaret, çeşitli gümrük ve engellerle kısıtlanmış ticaretten iyidir.	1	2	3	4	5
S82: Hükümet tarafından belirlenen işçi asgari ücreti, işsizliğe neden olur.	1	2	3	4	5
S83: Devlet, bireylerin güvenlik ve adalet ihtiyacını karşılamak haricinde hiç bir rol üstlenmemelidir.	1	2	3	4	5
S84: Vergiler mümkün olduğu kadar azaltılmalı teşvik ve ceza aracı olmaktan çıkarılmalıdır.	1	2	3	4	5

	Aşırı muhafazakar	Muhafazakar	Ortada	Liberal	Aşırı Liberal
S85: Politik ve sosyal konularda kendinizi nerede konumlandırıyorsunuz?					

Ankete katıldığımız için teşekkür ederiz.